د معاصر اسلامي

اقتصاد پيژندنه

ليکوال : بشير الله ,,نجيمي،،

د معاصر اسلامي اقتصاد پيژندنه

ليکوال : بشير الله ,,نجيمي،،

فـهـرست

شمیره عنوان

۱. د کتاب په اړه څو ټکي
۲. لومړی فصل- اسلامي اقتصاد څه ته وایي
۳. غربي اقتصادي نظریاتو ته لنډه کتنه
٤. د اسلامي اقتصاد ظهور
٥. د اسلامي اقتصادي سیستم اصول
٦. د اسلام له نظره د مصرف کوونکي تیوري
۷. اوسنی اقتصادي سیستم څه ډول اسلامي شي؟
۸. دوهم فصل – د اسلامي او غیر اسلامي اقتصادي سیستمونو پرتله
۹. اسلام او سوسیالیزم
۱۰. اسلام او کپیټالیزم:
۱۱. اسلامي اقتصادي سیستم
۱۲. په اسلامي اقتصادي سیستم کې ثبات
۱۳. دریم فصل- اسلامي بانك
١٤. په نړۍ کې د اسلامي بانکونو لست
١٥. اسلامي بانکونه څرنګه کار کوي:
١٦. د اسلامي بانګي سیستم غوره والی

۱۷. څلورم فصل - دتمویلولو اسلامي لارې
۱۸. سود یا ربا:
۱۹. ربا په قرآن او حدیث کې:
۲۰. د سود په اړوند څو شبهات او اعتراضات:
۲۱. د ربا(سود) د حراموالي اقتصادي منطق:
۲۲. د تمویلولواسلامي طریقې
۲۳. سکوك (اسلامي بانډ):
٢٤. پنځم فصل- اسلامي اقتصادي پرمختګ
٢٥. د اقتصادي پر مختګ د کچې لارې:
٢٦. پر مختګ د اسلام له نظره:
٢٧. ځنې غربي اقتصادي تیوریو ته کتنه
٢٨. داقتصادي پرمختګ غربي تیوریو په اړه څوورووستۍ خبرې
٢٩. شپږم فصل-د اسلامي هیوادونو ترمینځ اقتصادي همکاري
۳۰. په اقتصادي برخه کې پر نورو تکیه کول او پایلی یې
۳۱. اقتصادي یووالي ته لیوالتیا او په مخ کې پراته خنډونه
0 . د اقتصادي ائتلاف لارې
اووم فصل - انفلاسیون :
٣٤. د انفلا سیون ډولونه
٣٥. د انفلاسیون اغیزې:
٣٦. اسلامي اقتصاد او انفلاسیون:
٣٧. د انفلاسیون دکنټرول ځانګړې لارې
٣٨. اتم فصل- د اسلامي اقتصاد مهمی مسئلې
٣٩. نرخ ټاکل د اسلام له نظره
٤٠. بیمه (انشورینس):

٤١. بیمه د اسلام له نظره: ٣
٤٢. دمروجې بیمې خلاف د اسلامي علماوو دلایل
٤٣. تکافل یا اسلامي بیمه ٤
٤٤. نهم فصل - په اقتصاد کې د حکومت رول
٤٥. د حکومت دندې
٤٦. د حکومت د عاید سرچینې
٤٧. لسم فصل -د اسلامي دولت مالي او پولي پالیسي
٤٨. د اقتصادي پرمختګ لپاره ضروري تګې
٤٩. په اسلامي هیواد کې مالیه (ټکس)
٥٠. زکات
٥١. زکات او اقتصادي ثبات ٧
٥٢. د زکات او ټکس تر منځ توپیر 1
٥٣. اسلامي پولي پالیسي 1
٥٤. ماخذونه ٧

د معاصر اسلامي اقتصاد پیژندنه

بشیر اللّه نجیمي

دوهم چاپ

کال ۱۳۸۸/ ۲۰۰۹ م

د کتاب پیژندنه

نوم	:	د معاصر اسلامي اقتصاد پیژندنه
تالیف	:	بشیر الله نجیمي
کمپوز	:	مؤلف
ناشر	:	د القلم د ژباړې او څېړنې خپرندویه اداره
آدرس	:	یونیورستی روډ ، ارباب روډ ، ګل حاجي پلازه، اطاق: ٤٠٦
شمیر	:	۱۰۰۰
نیټه	:	حمل ۱۳۸۸ ، مارچ ۲۰۰۹م
د چاپ نوبت	:	دوهم

د چاپ حقوق خوندي دي

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب په اړه څو ټکي

علم نعمت دی، خو مونږ خوار افغانان له نورو نه زیات له دې لوی نعمت نه بې برخې یو، هغه افغان نیکمرغه او بختور دی چې پدې بده ورځ کې د زده کړې امکانات تر لاسه کوي، او زیات بختور خو هغه دی چې د لوړو زده کړو فرصت په لاس ورځي. پدې حساب زه هم ځان بختور شمیرم چې الله تعالی په داسې ځای کې د تحصیل شرایط راته برابر کړل چې د نورو ساینسي علومو ترڅنګ د اسلامي علومو ښوونه او تدریس هم په کې کېږي، زما مطلب د اسلام آباد نړیوال اسلامي پوهنتون دی، کوم چې پر نورو خدمتونو سربیره یې افغاني ټولنې ته هم زیات شمیر په پوهه او علم سمبال خادمان وړاندې کړیدي. ما د اسلام آباد په نړیوال اسلامي پوهنتون کې د اسلامي اقتصاد د لیسانس په دوره کې د خپلې زده کړې په دوران کې د غربي اقتصاد او اسلامي اقتصاد په اړه ګټور معلومات ترلاسه کړل او همغه وخت دا هیله راسره پیدا شوه چې د اسلامي اقتصاد په اړوند څه ولیکم، دا مې خپله دنده وبلله ځکه چې د اسلامي اقتصاد زده کړه او تدریس په ډېرو لږو اسلامي هیوادونو کې تر سره کېږي او زمونږ په هیواد کې خو د جنګونو او د کفارو د تېریو په وجه دې خواته هیڅ پاملرنه نه ده شوې. له نیکمرغه چې د ماستری په دوران کې د اسلامي اقتصاد یو مشهور او تکړه اقتصاد پوه ډاکتر عبد الرحمان یسري (1) له مصر څخه د اسلام آباد نړیوال اسلامي پوهنتون ته د تدریس لپاره تشریف راوړ او ما ته دا ویاړ راپه برخه شو چې له نومورې څخه د Current issue in Islamic Economic په نامه د اسلامي اقتصاد یو مضمون ولولم. په دغه دوران کې مې د اسلامي اقتصاد په اړه د یوه داسې کتاب لیکلو ته پیل وکړ چې معاصرې اقتصادي نظریې او تیورۍ په کې رانغښتې وي. ددغه کتاب له

[1]- د مصر په سکندریه پوهنتون کې د اقتصاد استاذ دی.

لیکلو څخه زما هدف دا دی چې که وکولی شم د اقتصاد محصلینو ته د اسلامي اقتصاد په اړوند تازه مفکوره او نوي معلومات وړاندې کړم تر څو دوی دیته وهڅول شي چې د اوسني اقتصادي سیستم اسلامي کولو لپاره متې راونغاړي او پدې ډول سره ځانونه او ملت د دنیا او آخرت دواړو په کامیابیو سره سرلوړي کړي.

کوښښ کړی مې کړی په کتاب کې د اقتصاد د محصلینو اړتیاوې په پام کی ونیسم، ډېرې اقتصادي موضوګانې په لنډ ډول راونغاړم او له ډېر ژور او اوږده بحث څخه ډډه وکړم. همدا راز پدې کتاب کې ځینې اقتصادي ترمنالوژۍ او اقتصادي اصطلاحات کارول شویدي او دا فرض شوېده چې ګران لوستونکي به تر یوه حده د اقتصاد په بنسټیزو اصولو او قواعدو پوهېږي. همدا راز په کتاب کې اسلامي اقتصاد له غیر اسلامي اقتصاد سره په پرتلیزه توګه څېړل شوی او د اسلامي اقتصاد په اړوند معاصرو پرمختګونو او د اسلامي اقتصاد د عملي کولو هڅو ته پکې اشاره شویده.

دغه کتاب د اقتصاد پر محصلینو سربیره د هغه چا لپاره هم ګټور بولم چې غواړي د اسلامي اقتصاد په اړوند تازه معلومات تر لاسه کړي، خو هغوی شاید په ځینو اقتصادي اصطلاحاتو او تحلیلونو کې له څه مشکل سره مخ شي، خو بیا هم تمه ده پوره ګټه ورنه واخلي. کوښښ مې کړی ټول هغه څه چې ما د تحصیل په دوران کې د اسلامي اقتصاد په اړوند زده کړي ولیکم او ددې ترڅنګ مې دا هم کړي چې د ځینو اسلامي اقتصاد پوهانو مقالې په لنډه توګه راوژباړم او په کتاب کې ځای ورکړم. د یادولو وړ ده څرنګه چې زه په خپله د ډاکتر عبد الرحمان یسري له نظریاتو څخه ډېر متاثر یم نو ځکه دغه کتاب هم په زیاترو مسایلو کې د نوموړي د نظریاتو تر سیوري لاندې لیکل شویدی.

درنو لوستونکو، څرنګه چې دا زما لومړنی لیکنه ده، نو ښکاره خبره ده چې تیروتنې او غلطی به پکې شوې وي، که څه هم ما تر خپله وسه کوښښ کړی چې د اشتباهاتو مخه ونیسم، خو بیا هم کتاب له غلطیو نه تش نه وینم، نو که تاسو ښاغلو ته کومه غلطي په مخه درځي، هیله ده چې په ښېنې سره مې ونمائئ او د خپلې مهربانۍ له

مخې يې راته په ګوته کړئ تر څو په راتلونکې کې سمه او تصحيح شي.

په پای کې له محترم استاذ سلطان محمود صلاح څخه ډيره مننه کوم چې د کتاب په تصحيح او چاپ کې يې مرسته راسره وکړه او هم له محترمو وروڼو هر يو عزت الله ، قاري محمد نعيم او محبب الله رحيمی نه ډيره مننه کوم چې د ليکلو په بهير کې يې خپله مرسته نه ده رانه سپمولې.

له رحمان خدای نه د خپل دې عاجزانه خدمت د قبول سوال کوم او ټولو هغو دوستانو ته د اجر او ثواب دعا کوم چې له ما سره يې په دې برخه کې مرسته کړيده.

په درنښت

بشيرالله نجيمي

اسلام آباد ، پاکستان

۲۰۰۵/۹/۱۱

لومړی فصل

اسلامي اقتصاد څه ته وايي؟

په نړۍ کې دری غټ اقتصادي سيستمونه موجود دي چې هغه عبارت دي له: کپيټاليزم، سوسياليزم او اسلام څخه. سوسياليزم يا کمونيزم په ځينو هيوادونو لکه روس، چين او داسې نورو کې پلی شو، خو نن سبا دغه هيوادونه بيا دکپيټاليزم په لور روان دي او کمونيستي اقتصادي سيستم له مينځه تللی دی. کپيټاليستي اقتصادي سيستم تر اوسه په پښو ولاړ دی مګر دغه دواړه وضعي اقتصادي سيستمونه يوازې د انسان مادي اړتياوو ته درناوی کوي او د هغې د لاسته راوړنې او پوره کولو لارې چارې ښيي، روحي اړتياوو ته په کې پام نه دی شوی، بل دا چې دا اقتصادي سيستمونه انسانانو د خپل فکر په اساس جوړکړي دي، د آسماني لارښوونو او اصولو په اساس نه دي ولاړ، نو ځکه کامياب او ګټور نه دي، خو اسلامي اقتصادي سيستم يوازينی سيستم دی چې د مادي او روحي اړتياوو دواړو د پوره کولو لارې چارې په کې ښودل شوې دي. (اسلامي اقتصادي سيستم له نورو سيستمونو سره په دوهم فصل کې په پرتليزه توګه څيړل شوی دی). اسلامي اقتصادي سيستم د الله (ج) د اوامرو او احکامو په رڼا کې جوړ شوی، خو متاسفانه چې داسلامي خلافت له زريني دورې څخه وروسته په بشپړه توګه نه دی پلی شوی که څه هم په دې وروستيو کې په دې برخه کې هڅې روانې دي.

ولې اسلامي اقتصاد؟ غربيانو چې کوم اقتصادي سيستم جوړکړی دی هغه د دوی د خپلو اقتصادي او کلتوري عاداتو او حالاتو په نظر کې نيولو په اساس جوړ شويدی. د بيلګې په توګه سود، خود غرضي او داسې نور په کې ګډ شوي دي او د دوی ټول اقتصادي سيستم په همدغو اصولو ولاړ دی او څرګنده ده چې د دوی ټول اصول د انسانانو په وسيله جوړشوي دي، نو مونږ نشو کولای چې غربي اقتصادي تګلاره په پټو

سترګو عملي کړو، ځکه مونږ خپل بشپړ نظام لرو او الله (ج) د ځني کارونو او اعمالو له کولو څخه منع کړي یو او څرنګه چې دا ژوند یوه آزموینه ده، نو مونږ باید نه یوازې د دنیا د ژوند په اړوند فکر وکړو بلکې آخرت هم باید په نظر کې ونیسو، په همدې بنسټ زمونږ اقتصادي سیستم باید دقرآن او احادیثو د اصولو په مراعاتولو او د هغې په رڼا کې جوړشي.

غربي اقتصادي نظریاتو ته لنډه کتنه:

په عمومي ډول سره غربي اقتصادي تیوري په دوو برخو ویشل شوې ده کلاسیکل او کېنیزین اقتصادي مفکوره.

کلاسیکل اقتصادي نظریه: ددې نظریې اقتصاد پوهان پدې نظر دي چې په اقتصاد کې باید همیشه ټول وسایل پکار اچول شوي وي، بشپړ توظیف (Full Employment) وي نوځکه دوی فرض کوي چې د عمومي عرضې خط عمودي دی او دوی پدې نظر دي چې حکومت باید په مارکېټ کې هیڅ مداخله ونکړي، سربیره پردې دوی دا هم فرض کوي چې مارکېټ فعال (موثر یا Efficient) دی او د تنخوا اندازه بدلیدونکې ده (Flexible Wage) او که مارکېټ (تقاضا او عرضه) په خپل حال پرېښودل شي تعادل مینځته راځي.

مګر کلاسیکل اقتصادي سیستم د لوی زوال (Great depression 1930) نه وروسته له ناکامۍ سره مخ شو او دکېنز نظریو ډېر شهرت وموند.

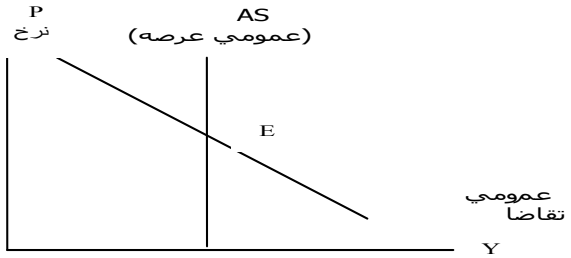

کېنزین اقتصادي نظریه:

کېنز وویل چې حکومت باید په مارکېټ کې فعال رول ولري او عمومي تقاضا (غوښتنه) (Aggregate Demand) باید ترتیب شي. پدې سیستم کې دوی دا فرض کوي چې د عمومي عرضې (Aggregate Supply) له اړخه کوم مشکل نشته او هر څومره شي چې وغواړو تولید کړو تولید کېدی شي، اصلي مشکل یوازې د تقاضا له اړخه دی.

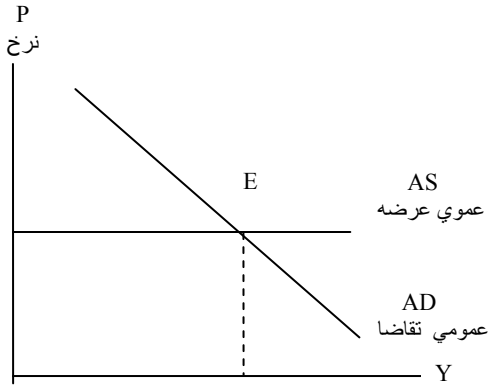

او تقاضا باید د حکومتي لګښتونو په وسیله کنټرول شي، دوی دا هم وایي چې د تنخوا اندازه یا حد ثابت دی، (Wages are Rigid)

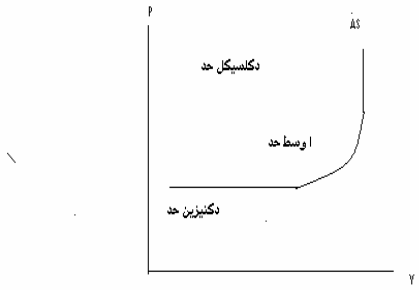

په دغه ګراف کې د عرضې د خط (Supply Curve) دری واړه برخې

ښودل شوې دي اسلامي هیوادونه ټول په اوسط حد کې واقع دي، ددې دا معنی شوه چې اسلامي هیوادونو خپل ټول وسایل په کار ندي اچولي او ددې ترڅنګ دوی د تولید له اړخه هم مشکلات لري.

مګر مونږ ته دا معلومه ده چې له اوو اسلامي هیوادونو (کویت، سعودي، لیبیا، قطر، متحده عرب امارات) څخه پرته چې ټول تیل تولیدونکي هیوادونه دي نور ټول اسلامي هیوادونه د غریبو یا وروسته پاتې هیوادونو په ډله کې راځي. زمونږ مارکېټونه او زمونږ مالي سیستم دومره موثر او فعال نه دی چې د غربي هیوادونو له حالت سره د برابرۍ وي او زمونږ حالات او شرایط له هغو شرایطو نه ډیر توپیر لري د کومو په بنا چې د لویدیځ اقتصاد پوهانو اقتصادي تیورۍ جوړې کړې دي.

له بل اړخه په اسلامي هیوادونو کې اصلي مشکل د عرضې (Supply) او یا تولید له لوري دی، تقاضا موجوده ده مګر مونږ د خپلې اړتیا وړ شیان په خپله نشو تولیدولی، اسلامي هیوادونو ته پکار ده چې د عرضې اړخ ته (Supply Side) ډیره پاملرنه وکړي ځکه د تقاضا له اړخه مشکل کم دی، په اسلامي هیوادونو کې چې کومه کمه تقاضا موجوده ده مونږ هغه هم په خپله نشو پوره کولای او د نورو بهرنیو هیوادونو څخه ډیر تجارتي وسایل اخلو.

نن سبا په غربي هیوادونو کې د اقتصادي ثبات ساتنه (Stabilization) غټه مسئله ده، یعنی د هغه بشپړ توظیف چې دوی ترلاسه کړی ثابت ساتنه او د هغې ترڅنګ د انفلاسیون کنټرولول یوه مهمه مسئله ده. خو زمونږ (اسلامي هیوادونو) مشکل دا نه دی، زمونږ په هیوادونو کې پوره توظیف (full employment) نشته، بېکاري زیاته ده، مونږ ته لومړی دا پکار ده چې خپل تولیدات زیات کړو، ترڅو خلکو ته روزګار برابر شي او د عوامو د ژوند سطحه ورسره ښه شي.

له بله پلوه غربي هیوادونو د الله (ج) اوامر له پامه غورځولي دي، دوی یوازې د مادي اړتیاوو (material need) د پوره کولو په هڅه کې دي او روحي خوشحالي یې له پامه غورځولې ده چې ددې په وجه د دوی په وګړو کې د ځان وژنې کچه ورځ په ورځ زیاتیږي

او سره له دې چې د ژوند ټول مشکلات یې هم حل دي بیا هم ذهني او روحي راحت او ډاډ نلري ددوی ځښنو اقتصاد پوهانو دغه خبره منلې ده. یو غربي اقتصاد پوه وایي چې د مال او دولت زیاتیدل حتما د خوشحالۍ د زیاتیدو باعث نګرځي، بلکې یوازې د انتخاب ساحه (Range of Choice) ورسره زیاتیږي.

یعنی که یو سړی ۱۰۰۰۰ افغانۍ عاید ولري او بل سړی ۲۰۰۰۰ افغانۍ عاید ولري پدې صورت کې لومړنی سړی یوازې هغه شیان اخستلای شي چې قیمت یې د افغانیو ۱-۱۰۰۰۰ تر مینځ وي او دوهم سړی د ۱-۲۰۰۰۰ افغانیو تر مینځ قیمت لرونکي شیان اخستلای شي دا د دې معنی ورکوي چې د لومړي سړي د انتخاب ساحه د دوهم سړي د انتخاب له ساحې څخه کمه ده، مګر دا ددې معنی نه ورکوي چې هرومرو دې هغه سړی چې ډېر عاید لري خوشحاله او آرامه وي ، کېدای شي چې هغه سړی چې کم عاید لري له هغه بل نه ډېر آرام او روحا سوکاله وي .

الله(ج) په قرآن کې فرمایي: [اَلَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللهِ أَلَا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ]. (الرعد: **27**)

ترجمه: (دغه رجوع کوونکي) هغه کسان دي چې ایمان یې راوړی دی او آرام نیسي زړونه ددغو (مومنانو) په ذکر دالله (ج) سره، واوری خبردار شئ چې په ذکر دالله (ج) سره مطمئن کېږي آرام نیسي زړونه.

یعنی خوشحالي د الله(ج) له اړخه ده او هر څوك چې د الله (ج) اوامر مني او د هغه عبادت کوي الله (ج) هغوی خوشحاله او آرام ساتي.

سره له دې چې ډېرو اسلامي هیوادونو کوښښ وکړ چې د غیر اسلامي اقتصادي نظریاتو او فارمولو په عملي کولو سره، خپل اقتصادي مشکلات حل کړي مګر د دوی ټولې هڅې ناکامې شوې او ددې په وجه ډېر اسلامي هیوادونه د سود تر بوج لاندې راغلل، د مثال په ډول پاکستان د خپلو پیداوارو (داخلي ناخالص محصول (GDP) تقریبا ۲۵% یوازې د سود په ورکولو مصرفوي، نو مونږ ته پکار ده چې اسلامي اقتصاد عملي کړو او لدې لارې د دواړو دارینو کامیابي تر لاسه کړو.

داسلامي اقتصاد ظهور:

اسلامي اقتصاد په تدريجي ډول پرمختګ کړی، په تيرو وختونو کې له نورو علومو سره ګډ و، لکه د قرآنکريم په احکامو کې، د فقهاء او تاريخ ليکونکو په ليکوکې د اسلامي اقتصاد په برخه کې لاندنيو علماؤ ډېر کارکړی دی:

امام ابويوسف(d182/798)[2],ماوردي (d450/1058)،ابن حزم (d456/1046)،الغزالي (d 505/1111) ,ابن تيميه (d 728/1328) ,ابن قيم(d 751/1350)،ابن خلدون (d 808/1406) او شاه ولي الله (d 1176/1762) ډېر د قدر وړ کار کړی دی .مګر لکه څرنګه مو چې مخکې ذکر وکړ په دې دوران کې اسلامي اقتصاد له نورو علومو لکه فلسفه، فقه او نورو سره ګډ و .

د ابن خلدون کتاب (مقدمه)کوم چې د تاريخ د معرفت په اړوند ليکل شوې، خو ځينو اقتصادي نظريو ته هم پکې ډېره توجه شوې ده. ابن خلدون په دې کتاب کې د اقتصاد ، سياست، ټولنيزو عاداتو او رواجونو او د حکومتونو د زوال او عروج تر مينځ د اړيکو او تړاو مسئله څېړلې ده. د ابن خلدون ځينې اصول او نظريات کوم چې ده تقريبا شپږ پيړۍ وړاندې ويلي وو دومره پرمختللي وو چې د ننني زمانې له نظرياتو او تيوريو سره ډېر ورته والی لري. ابن خلدون په هر صورت په داسې وخت کې ژوند کولو چې د مسلمانانو سياسي او ټولنيز زوال شروع شوی و. هغه صحيح ويلي وو چې: *علم او ساينس هغه وخت پرمختګ کوي کله چې يوه ټولنه په خپله د پرمختګ په حال کې وي*، له دې څخه وروسته کله چې مسلمانان د زوال سره مخ شول د اقتصاد په برخه کې کله ناکله پرمختګ مينځ ته راتلو مګر دا په پراخه پيمانه نه و، يعنی له ابن خلدون څخه وروسته پدې برخه کې چا کوم غټ کار ونکړ، پرته له يو څه کارڅخه چې ځينو علماؤ لکه المقريزي، الدواني او شاه ولي الله وکړ نور کوم د پام وړ کار ندی شوی.

پدې دوران کې غربي اقتصادي علومو ډېر پرمختګ وکړ، د ۱۸۹۰لسيزې په دوران کې د الفرډ مارشال لخوا د اقتصادي اصولو په نامه کتاب چاپ شو او لدې څخه وروسته د

[2]- (d182/798) دغه ۱۸۲ ميلادي کال ، او د هغه لاندی ۷۹۸ هجري کال شي

اقتصاد علم په غرب کې د يوه مستقل علم په ډول وپيژندل شو. خو اسلامي اقتصاد تر دوهم نړيوال جنګ پورې همداسې له نورو علومو سره ګډ پاتې شو، زيات اسلامي هيوادونه له دوهم نړيوال جنګ څخه وروسته آزاد شول په دغه وخت کې اسلامي هيوادونه د خپلو ويجاړو سيستمونو ترڅنګ د اقتصادي سيستم د جوړولو او بيا پر پښو درېدلو په هڅه کې شول ځکه دغه سيستمونه د نړيوال جنګ او د کفارو د حملو په وجه له مينځه وړل شوي وو، څرنګه چې په هغه وخت کې نور اقتصادي سيستمونه په سود ولاړ وو او سود د اسلام له نظره ناروا دی (د اسلامي اقتصاد او نورو اقتصادي سيستمونو ترمينځ ډېر توپيرونه شته او يوازې سود ندی) نو ځکه دوی دا اړتيا وليده چې خپل اقتصادي سيستم د اسلام د اصولو او قوانينو په چوکاټ کې جوړکړي.

په هر صورت لکه څرنګه مو چې وړاندې يادونه وکړه انفرادي هلې ځلې په دې بريالۍ نشوې چې اسلامي اقتصاد د يوه مستقل علم په ډول نړيوالو ته ور وپيژني نو د ګډو هلو ځلو اړتيا پيداشوه. تر څو پورې چې په کال ۱۹۷۶ د فبروري په مياشت کې د اسلامي اقتصاد په اړه په مکه مکرمه کې لومړنی نړيوال کنفرانس جوړ شو ا و پدې وسيله اسلامي اقتصاد د يوه مستقل علم په ډول دنيا ته معرفي شو او همدې د اسلامي اقتصاد مشهورتيا او پدې لاره کې د کار کولو لپاره لاره برابره کړه. ددغه کنفرانس په جوړولو کې ډاکتر محمد نجات الله صديقي، ډاکتر محمد عمر او پروفيسر خورشيد احمد فعال رول ولوبولو.په دغه کنفرانس يا سيمينار کې د ډاکتر محمد نجات الله صديقي لخوا د پخوانيو اسلامي علماؤ د اقتصادي نظرياتو په باب يوه مقاله يا رساله وړاندې شوه، دغې مقالې په اسلامي اقتصاد باندې د بحث کولو بنسټ کښبنود. ځينو نورو ادارو هم په دې اړوند مهم رول اداکړی دی چې لدې جملې څخه مهمې په لاندې ډول دي:

- دي اسوسيشن اف مسلم ساينټيسټ (The Association of Muslim Scientist) داسلامي ساينسي علماؤ ټولنه، چې په۱۹۷۲ کال په امريکا کې جوړه شويده.

- دي اسلامك فونډيشن ، لايسيستر ، بريتانيا (The Islamic Foundation, Leicester, UK,) ، اسلامي موسسه په برتانيا کې په کال1973 کې جوړه شوې ده.

- اسلامك ډيولوپمنټ بنك (Islamic Development Bank) اسلامي پرمختيايي بانك، اسلامي ريسرچ او ټريننګ اداره، کال ۱۹۸۳ ،جده سعودي عربستان.
- نړيواله اسلامي اقتصادي پوهنځی، مالیزیا ، ۱۹۸۳کال.
- نړيواله اسلامي اقتصادي پوهنځی، اسلام آباد ، پاکستان ۱۹۸۳

د اسلامي اقتصادي بانك په اړوند د ډېر کار په وجه اسلامي پرمختيايي بانك نړيوال اسلامي اقتصادي پوهنځی، اسلام آباد ته يوه جايزه هم ورکړيده (IDB Prize).

اسلامي اقتصادي سيستم :

لکه څرنګه مو چې مخکې وويل مونږ نشو کولای غير اسلامي اقتصادي سيستم عملي کړو، نو ځکه را ته پکار ده چې يو داسې اقتصادي سيستم جوړ کړو چې د اسلام په اصولو و لاړ وي. اسلامي اقتصادي سيستم هغه سيستم ته وايي چې ټول اقتصادي مشکلات د قرآن او احاديثو په رڼا کې حل کړي.

دکتور عبدالرحمان يسري اسلامي اقتصاد په لاندې ډول تعريفوي:

اسلامي اقتصاد هغه علم دی چې له هغو اقتصادي وسايلو نه بحث او خبرې کوي کوم چې د الله تعالی له خوا د حلالو شيانو د لوړ امکاني توليد او هغو خدمتونو د برابرولو لپاره ورکړل شويدی کوم چې نن او په راتلونکې کې د ټولنې لپاره په کار راځي.

کپيټاليزم او نور اقتصادي سيستمونه وايي چې وسايل محدود دي او ارټياوي لامحدودې دي .مګر په اسلام کې دا نظريه نشته، اسلام وايي چې الله تعالی ټول وسايل او موجودات ُپه يوه ټاکلې اندازه پيدا کړي دي لکه چې الله (ج) فرمايي :

"الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا" (الفرقان:1)

ترجمه: هغه (الله (ج) چې خاص هم ده ته دی ملك سلطنت د آسمانونو او د ځمکې او نه يې دی نيولی هيڅ ولد او نشته ده ته شريك (مل) په ملك سلطنت کې او پيداکړی دی الله (ج) هرشي پس په اندازه کړی يې دی هغه (شي) په اندازه کولو سره.

لدينه دا څرګنديږي چې د وسايلو کمی نشته، مګر مشکل دا دی چې مونږ پدې نه يو توانيدلي چې ددغو وسايلو څخه په موثر ډول کار واخلو. ددې خبرې مطلب دا شو چې الله (ج) د انسانانو لپاره پوره وسايل او د ارټيا ور شيان په دې ځمکه کې پيدا کړي دي، خو دا دې ته ارټيا لري چې مونږ د هغو د پلټنې او کارونې لپاره موثر ګامونه اوچت کړو او دا ويره غلطه او بې ځايه ده چې ځينې خلك وايي که د نړۍ نفوس زيات شي نو انسانان به له لوږې سره مخ شي.

اوس دا سوال پيداکېږي چې اسلامي اقتصادي سيستم ولې ندی عملي شوی؟

مونږ بايد پدې پوه شو چې اسلامي اقتصاد د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په وخت کې او د هغه نه وروسته وجود درلود، سود حرام شوی و، د زکات سيستم وجود درلود او اسلامي دولت په خپله زکات را ټولولو، حتی د حضرت عمر بن عبد العزيز رضي الله عنه په وخت کې د مسلمانانو اقتصاد دومره پياوړی شوی و چې داسې څوك نه پيدا کېدل د زکات پيسې واخلي، مګر وروسته بيا د کفارو له خوا اسلامي سيستم له مينځه يوړل شو او هم په وروستيو کلونو کې د اسلامي دولتونو مشرانو دې ته سمه توجه ونکړه. خو بايد ووايو چې پدې وروستيو کلونو کې اسلامي اقتصاد ته ډېر کار شوی دی او ډېر اسلامي بانکونه جوړشوي دي او څرنګه چې دغه بانکونه کامياب دي ، نو ځينو سودي بانکونو هم د اسلامي بانکونو کړکۍ (Islamic Banking window) خلاصې کړې دي لکه د سيټي بانک (City Bank) ,د چين د شانګهاي بانک (Shang

Hai Bank) ،سنټر چارټر بانک او داسې نور غیر اسلامي بانکونه اسلامي بانکي سیستم په مخ بیایي. نوره تفصیلي څېړنه د اسلامي بانک تر عنوان لاندې فصل کې کتلی شئ. ددې ترڅنګ غربي هیوادونه هم په دې هڅه کې دي چې د اسلامي اقتصاد په اړوند معلومات ترلاسه کړي چې په دې لړ کې په انګلستان کې د اسلامي اقتصاد او فایننس په نامه یوه پوهنځی هم جوړه شویده.

له نیکمرغه پدې وروستیو کې په ځینو اسلامي هیوادونو کې د اسلامي اقتصاد پوهنځي جوړې شوې دي لکه په پاکستان، ایران، مالیزیا ، سعودي عربستان او داسې نورو هیوادونو کې، دوی کوښښ کوي چې د اسلامي اقتصاد د عملي کولو لپاره اسلامي اقتصاد پوهان وروزي او د اسلامي اقتصاد د پلي کولو لپاره لاره برابره کړي. پدې اړوند ډېر پرمختګ شوی دی او ان شاء الله په نژدې راتلونکې کې به په مکمل ډول د اسلامي هیوادونو اقتصاد اسلامي شي.

د اسلامي اقتصادي سیستم اصول:

په لنډ ډول د اسلامي اقتصاد اصول په لاندې ډول دي، یعنی اسلامي اقتصاد په لاندنیو ستنو ولاړ دی:

1) د سود حرامواليی:

سود چې په عربي کې ورته ربا وایي، داسې ندی چې یوازې د اسلام په دین کې حرام دی، بلکې په ټولو اسماني ادیانو لکه نصرانیت، یهودیت کې هم حرام دی، خو متاسفانه چې اوس یهودانو او نصرانیانو خپل دین پریښی او سود خوري.

سود اخستل له کبیره ګناهونو څخه یوه لویه ګناه ده او څوک چې سود اخلي الله (ج) هغوی ته ویلي چې له الله (ج) سره د جنګ لپاره دې تیار شي، الله (ج) فرمایي:

"يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (*) فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ".

(البقرة: ٢٧٧-٢٧٨)

ترجمه:اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړې دی وویریږئ له الله (ج) نه او پریږدئ هغه چې پاتې شوي دي له سوده که یئ تاسې مومنان . پس که ونه کړ تاسې (داکار) نو آګاه شئ (ځان تیارکړئ) تاسې په جنګ له (طرفه د) الله (ج) او رسول دده، او که توبه ګاره شوئ تاسې (له اخستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسې مه کوئ تاسې ظلم (چې سود به هم غواړئ) او نه دې ظلم کاوه شي پر تاسو (چې له راس المال څخه مو څه کم کړی شي).

اوسني بانکونه چې ګټه ورکوي هغه سود دی. په اسلام کې د پانګونې ډیرې داسې لارې شته چې د سود څخه پاکې دي چې تفصیل به یې وروسته (د تمویلولو اسلامي لارې) تر عنوان لاندې راشي.

2) زکات :

زکات په لغت کې پاکوالي او په اصطلاح کې ودې او زیاتوالي ته وایي. زکات د اسلام دریمه بنا ده، زکات د نصاب د پوره کیدو په صورت کې له لاندنیو دریو شیانو پرته په هر څه کې فرض دی :

- د تولیداتو وسایل یا فکتورونه هغه وسایل چې یو شخص په خپل کاروبار کې ور څخه کار اخلي، مثلا یو سړی یوه کمپنۍ لري نو په هغه کمپنۍ باندې زکات نشته بلکې د هغې په تولید کې زکات فرض دی .
- لومړنۍ ارتیاوې .لومړنۍ ارتیاوې هغه دي چې د یوه شخص د ژوند لپاره ضروري وي چې په هغه باندې زکات نشته مثلا یو شخص یو کور لري او په خپله په کې اوسیږي، نو په هغه زکات نشته ، مګر که ډیر کورونه ولري او په کرایه یي ورکړي وي نو بیا زکات ور باندې شته.
- د نصاب له حد نه کمه شتمني.

زکات په هر بډای مسلمان فرض دی او نصاب یې په لاندې ډول سره دی (3) :

- په بیکاره سپما او شتمنۍ (روپیو،پیسو) باندې 2.5%زکات دی.
- طبیعي زیرمې (معدنیات....) چې د زکات اندازه یې ۲۰% ده.
- هغه شیان چې په تولید کې یې له کپیټل (4) (capital) او محنت (labor) دواړوڅخه کار اخستل شوی وي پدې ډول شیانو کې ۵% زکات دی.مثلا یو سړی یوه کارخانه لري او په هغه کې په خپله هم کار کوي په دې صورت کې نوموړی باید ۵%زکات ورکړي .
- هغه تولیدات چې په هغه کې یوازې د کپیټل یا محنت (labor) څخه استفاده شوي وي چې پدې کې د زکات اندازه۱۰% ده، مثلا یو سړی د شاتو د مچیو کار و بار کوي په دې کې د نوموړي سړي یوازې کپیټل په کار اچول شوی دی او دده څه خاص محنت په کې نه شته ، نو په دې صورت کې نوموړې باید ۱۰% زکات ورکړي .
- هغه ځمکه چې د باران په وسیله اوبه کېږي د هغې په پیداوروکې ۱۰%زکات دی او هغه ځمکه چې په بله وسیله اوبه کېږي مثلا د واټر پمپ په وسیله د هغې په پیداوارو باندې ۵% زکات دی
- په څارویو کې هم زکات شته چې د نصاب حد یې مختلف دی، او د بحث د نه اوږدولو په خاطر یې دلته له یادولو نه تیریږو.

نوټ: دغه پورته ذکر شوې اندازې د زکات د ځینو معاصرو اسلامي علماوو او اقتصاد پوهانو نظریه ده او دوی خپل نظر د باراني او غیر باراني مځکې د پیداوارو په زکات باندې قیاس کړی دی، خومشکل په دې کې دا دی چې څرنګه معلومه کړی شي چې په یوه کار و بار کې یوازې کپیټل او یا یوازې محنت کارول شوی دی؟ دغه کار لږ شاته

3- د زکات دغه حد(اندازه) یا ریټ د محترم استاذ حسن الامین د لیکچر څخه را اخستل شوې نوموړی د اسلام آباد په نړیوال اسلامي پوهنتون کې د اسلامي اقتصاد استاذ دی .

4- کپیټل هر هغه شي ته وایي چې اقتصادي ارزښت ولري لکه ماشین آلات، کور ، موټر او داسې نور.

مشکل دی او د دقت غوښتنه کوي .

د زکات د لګښت ځایونه:

د زکات د لګښت د ځایونو په اړوند الله (ج) په قرآن شریف کې فرمایلي دي: « إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ» (التوبة:59)

ترجمه:بیشکه همدا خبره ده چې صدقې (زکات صرفیږي) لپاره د فقیرانو او مسکینانو او عاملانو د هغه او هغو ته چې الفت اچولی شي په زړونو د دوی کې (له اسلام سره) او (صرفیږي) په (خلاصولو) د غاړوکې او پور وړو او په لاره د الله (ج) کې او مسافرانو (چې مال ورسره نه وي)،(مقرره او لازم کړې شوې ده دغه) فریضه (زکات) له (جانبه) د الله (ج) او الله (ج) په هرڅه ښه پوه او د حکمت خاوند دی.

په دغه آیت شریف کې الله (جل جلاله) د زکات آته مستحقین ذکر کړي دي :

I. فقراء
II. مساکین
III. العاملین (دزکات راټولونکي یا د زکات راټولولو عمله)
IV. مولفه القلوب (هغه کسان چې زړونه یې اسلام ته مایل شوي وي)
V. ابن السبیل (مسافر)
VI. في الرقاب (غلامان) چې ځانونه پرې آزاد کړي.
VII. في سبیل الله (جهاد).

زیات شمیر اسلامي علماء پدې نظر دي چې د زکات پیسې یوازې په دغه پورته ذکر شویو آتو لازو کې مصرف کېدای شي او حکومت نشي کولی چې دا په نورو حکومتي کارونو او خدماتو کې لکه سړک جوړولو او داسې نورو کې مصرف کړي، خو ځنې نور معاصر علماء عقیده لري چې دغه پورته ذکر شوي لست ته وسعت ورکولی شو، دوی

وايي چې په العاملين کې نه يوازې زکات راټولونکي شامل دي بلکې پدې کې د حکومت ټول مامورين شامل دي او په في سبيل ا لله کې نه يوازې مجاهدين او جهاد شامل دی بلکې دا حکم هر نيك كار ته شامل دی لکه د ښوونځيو، سړکونو او روغتونونو جوړول او داسې نور.

د زکات نور تفصيل په لسم فصل کې داسلامي دولت مالي او پولي پاليسي تر عنوان لاندې ولولئ.

3) عدل او د عايد منصفانه ويش:

عدل په اسلام کې د ملا د تير حيثيت لري، نو په اقتصادي چارو او د عايد په ويشلو کې عدل ډير ضروري دی. اسلام ددې خلاف دی چې دولت د څو کسانو په لاس کې جمع او ذخيره شي او د ټولنې نور وګړي په غربت کې ژوند وکړي. د عايد د منصفانه ويش او له غريبانو سره د مرستې په خاطر زکات فرض کړی شوی دی، لدې څخه علاوه شتمنو مسلمانانو ته د صدقې او خيرات ورکولو توصيه هم شوی ده، چې دغه پورته ذکر شوي شيان د عايد د منصفانه ويش او عدل د مينځ ته راتګ لارې برابروي. د عدل د تامين او فقر د له منځه وړلو په هکله ډيرې اسلامي لارښوونې وجود لري د مثال په توګه په يوه حديث شريف کې راځي :

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَمَا أَكَلَتْ الْعَافِيَةُ مِنْهُ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ [5]

ترجمه: د جابر بن عبد لله څخه روايت دی چې رسول الله (ص) وفرمايل: چا چې شاړه ځمکه آباده کړه نو دا د هغه شوه.....

لدې نبوي ارشاد څخه دا څرګنديږي چې وسايل بايد په موثر او عادلانه ډول وويشل شي او داسې کوښښ وشي چې ټول شته وسايل وکارول شي او خلك ترې ګټه اوچته کړي ددې

[5]-المصدر:سنن احمد، الكتاب: باقي مسند المكثرين، الباب: مسند جابربن عبدالله (رض)، رقم الحديث: ١٤٥٥٠

تر څنګ دا هم بايد له ياده و نه ايستل شي چې دا جواز نلري چې يو کس ډېره مځکه ونيسي او بيا د هغه د آبادولو توان ونه لري او شاړه پاتې شي . د عدل په اړوند الله تعالى فرمايي:

[يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ] (المائدة: **7**)

ترجمه: ((اې هغو کسانو چې ايمان مو راوړې دی (يعنی اې مومنانو!)اوسئ تاسې محکم ولاړ(په حق باندې) لپاره دالله (ج) (اوسئ تاسې!)شاهدان په قسط (عدل او انصاف)سره)).....

اسلام د عايد د عادلانه ويش امر کوي او له اميرانو څخه غواړي چې د ټولنې له غريبانو سره مرسته وکړي او څوك چې د غريبانو سره مرسته نه کوي، زکات نه ورکوي او تل د مال او دولت د جمع کولو په هڅه کې وي دهغوی په اړوند الله (جل جلاله) فرمايي:

.....وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ (التوبة: **33**- **34**)

ترجمه: ((او هغه کسان چې خزانه کوي سره زر او سپين زر او نه لګوي هغه په لاره د الله (ج) کې، نو زيری ورکړه دوی ته په عذاب دردناك سره، په هغه ورځ چې سختې سرې به کړی شي دغه خزانې په اور د جهنم (دوزخ)کې نو داغلی به شي په هغه سره وچولي (تندې) د دوی او اړخونه د دوی او شاګانې د دوی ((او ويلی به شي ورته)) دا هغه شي دی چې خزانه کړي وو تاسې د پاره د نفسونو(ځانونو) خپلو، نو وڅکئ تاسې ((خوند د سزا)) هغه ((مال)) چې وئ تاسې چې خزانه کاوه به مو ((په دنيا کې اوس درته بلا شو په عقبا کې))

4) اقتصادي آزادي:

اسلام کې ټول وګړي او اداري په خپلو اقتصادي فعاليتونو کې پوره خپلواکي لري. او

حکومت بې ځایه مداخله نشي کولی، مګر دغه آزادي د شریعت تر چوکاټ پورې محدوده ده، هغه پدې معنی څه شي چې شریعت منع کړي هغه منع دي د بیلګې په توګه یو صنعت کار نشي کولی چې په یوه اسلامي هیوا د کې شراب تولید کړي .

5) د شخصي ملکیت حق:

د شخصي ملکیت مطلب دا دی چې یو وګړی کولی شي شخصي دارایي او شتمني ولري او حکومت بیځایه په هغه کې د مداخلې حق نه لري، نا ویلي دې پاتې نه وي چې په کمونیستي سیستم کې د شخصي ملکیت حق نشته.

6) حلال او حرام:

اسلامي اقتصادي سیستم د نورو اقتصادي سیستمونو په خلاف د حلا ل او حرام سرحدونه لري دا په دې معنی چې هر هغه شي چې شرعا ناروا دی په اسلامي هیواد کې څوك ددې حق نه لري چې هغه تولید کړي او یا هغه وپلوري. د بیلګې په توګه څوك ددې حق نه لري چې شراب تولید کړي او یا د خنزیر غوښه وپلوري که څه هم خلك یې غوښتنه وکړي. په دې اړوند الله (ج) تعالی فرمایي:

[يَاأَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ] (البقرة:**167**)

ترجمه:اې خلکو! خورئ تاسې له (ځینو هغو) شیانو څخه چې په ځمکه کې دي حلال پاك (بې شبهې) او پیروي مه کوئ تاسې د(اثر د) قدمونو د شیطان! (شیطان پسې مه ځئ!او دده په وسوسه د هوی او هوس متابعت مه کوئ!) بیشکه چې شیطان تاسې لره دښمن دی ښکاره .

7) د عایدپه لګښت کې اعتدال (د اصراف، او تبذیر منع):

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي:

[يَابَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ] (الأعراف:**30**)

ترجمه:اې زامنو د آدمه! واخلئ تاسې زینت (ښایست) خپل په نزد د(وخت)د هر لمانځه (په آغوستلو د پاکو کالیو د عورت ستر) او خورئ او چښئ او اسراف ((بې ځایه خرڅ)) مه کوئ تاسې، بېشکه چې الله (ج) نه خوښوي مسرفان (بې ځایه خرڅ کوونکي).

لدینه څرګندیږي چې مسلمانان د بیځایه مصرف (په نا موثر ډول سره د وسایلو د کارونې) څخه منع کړی شویدی. موږ کولی شو چې د اسلامي اقتصادي سیستم دغه پورته ذکر شوي اصول او ځانګړنې په لاندې شکل کې وښیو:

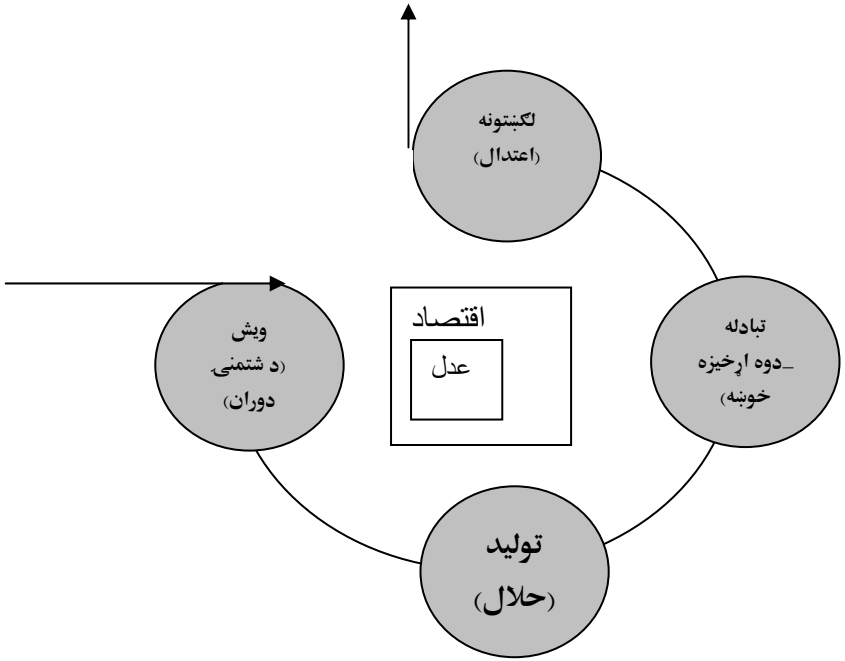

په پورتني شکل کې وينو چې اسلامي اقتصاد په عدل ولاړ دی او د اسلام د حکم په اساس تولید باید یوازې تر حلالو شیانو پورې محدود وي او د شیانو تبادله باید د دواړو خواوو په خوښه وي، لګښت کې اعتدال یا میانه روي عملي شي او عاید باید په عادلانه ډول وویشل شي او شتمني د یو څو کسانو په لاسونو کې جمع نه شي.

8) د میراث اسلامي قانون:

د میراث د اسلامي قانون په مراعاتولو سره فیوډالیزم له مینځه ځي او په ټولنه کې د امیر او غریب تر مینځ د توپیر په کموالي کې لویه مرسته کیدلی شي . مونږ په دې ځای کې د میراث د احکامو او د هغې د ویش د لارو چارو له یادونې څخه تیریږو ځکه هغه ځانګړی بحث دی او ددې کتاب موضوع نه ده.

9) د حکومت مثبت رول:

په اسلامي اقتصاد کې حکومت د یوې مرکزي پلان جوړونکې اداري په شکل کار نه کوي، لکه څرنګه چې په کمونستي اقتصادي سیستم کې دی بلکې په اسلام کې حکومت د اقتصادي سیستم د خرابیو یا کمزورتیاوو د لیرې کولو لپاره کارکوي، د احتکار د له منځه وړلو او په مارکېټ کې د شرعي قوانینو د پلي کولو دنده په غاړه لري. د موضوع نور تفصیل په نهم فصل کې په اقتصاد کې د حکومت رول تر عنوان لاندې راځي.

10) د غرر، قمار، نجش او دوکې منع:

غرر د قرارداد یا ټرون پیر او پلور د معاملې د له مینځه وړنې (فسخه)کولو له اهمو اسبابو څخه یو دی. غرر په لغوي ډول سره د خطر(Risk) او دوکې معنی ورکوي. د غرر

تعریف 6) امام سرخسي(Sarakhsi)په دې ډول کړی دی: غرر هغه وخت مینځ ته راځي کله چې د یوه ټرون یا سودا پایله او انجام مبهم او ناپیژندل شول وي پدې معنی چې که د یوه قرار داد یا سودا پایله او عواقب مبهم پاتې شي ، نو غرر منځه ته راځي.
د ابن خلدون له نظره په خرڅلاو کې هغه وخت غرر مینځ ته راځي کله چې پلورونکي ته دا نه وي معلومه چې هغه څه خرڅ کړي دي او پیرودونکي (اخستونکي) ته دا نه وي معلومه چې څه یې پیرودلي دي.
مثال: په یوه ټرون کې دوې بیعې : دا معنی ورکوي چې یو قرارداد یا سودا په دوو عقدونو یا ټرونونو پورې تړاو ولري، دا په دې ډول چې پلورونکی (بائع)، پیرودونکي (مشتري) ته ووایي چې زه دا څیز (شي) په تا باندې په ۱۰۰افغانیو نقدو او په ۱۵۰ افغانیو قرض خرڅوم، او پیرودونکي یې قبول کړي، ووایي قبوله مې ده خو بې له دې څخه چې نرخ مشخص کړي چې په کوم قیمت به یې اخلي، په نقدو یې اخلي او که په قرض؟. په دې کې غرر، نا معینتوب شته یعنی نرخ یا قیمت ټاکلی او معین نه دی.ځکه چې پلورونکی په دې نه پوهیږي چې په کوم قیمت یې ورنه واخیست.

د ګټې او یا پیسو تر لاسه کولو ټولې هغه طریقې او لارې کومې چې په خالص ډول سره په قسمت پورې تړلې (متکي) وي د قمار تر حکم لاندې راځي. همدا راز دوکه ورکول هم د اسلام په مبین دین کې په کلکه منع شویده، په قرآنکریم کې الله(ج) تعالی فرمایي:
[يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.] (المائدة:89)
ترجمه: اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنی اې مومنانو!) بیشکه هم دا خبره ده چې شراب او قمار او بتان او غشي (د فال، دا څلور واړه ټول) پلیت دي له کار د شیطان څخه دي نو ځان وساتئ تاسې له دې څخه له پاره ددې چې نجات ومومئ تاسې (په ځان ساتلو سره).

6- د ډاکټر طاهر منصوري کتاب(Islamic law of contract) ، آتم فصل ، صفحه ۹۵- ۹۸

په يوه حديث شريف کې د دوکې په اړوند پيغمبر (ص) فرمايي:
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنّ رَسُولَ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ مَرّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطّعَامِ قَالَ أَصَابَتْهُ السّمَاءُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطّعَامِ كَي يَرَاهُ النّاسُ مَنْ غَشّ فَلَيْسَ مِنّي. (7)
ترجمه:له ابو هريره (رض) څخه روايت دی چې نبي کريم (ص) د غلې (خوراك) په يوه درمن تيرشو، خپل لاس يې پکې ورد ننه کړ ګوتې يې لمدې شوې نو ويې فرمايل دا څه دي اې د غلې څښتنه! هغه وويل باران پرې شوی دی اې د الله (ج) رسوله ، رسول (ص) وفرمايل: نو دا لاندې غنم دې سرته نه راوړل چې خلك يې ويني ، څوك چې چل ول کوي له مونږ څخه نه دي .
نجش (تيزول) هم منع دي، او هغه دا چې يو څوك د يوه شي د پيرودلو لپاره قيمت جګ ووايي خو د اخستلو اراده يې نه وي بلکه صرف ددې لپاره چې بل سړی پری ورتيز کړي لوړه بيه وايي تر څو دغه شي بل څوک په لوړه بيه واخلي.
نبي کريم صلی الله عليه وسلم او د هغه ځينو اصحا بو به په مارکېټ کی پيرودل او پلورل مشا هده کول او نظارت به يې کولو او لدينه يې هدف په مارکېټ کې مداخله نه وه بلکه هدف يې د ظلم (دوکې او فريب) مخنيوی و.

الله پاك په سوره المطففين کې فرمايي.

[وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ (1) الّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النّاسِ يَسْتَوْفُونَ (2) وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ].

ترجمه:افسوس، هلاك، خرابي يا کنده د دوزخ ده کم کونکېو لره (په پيمانه او تول کې) هغه (کسان) هر کله چې ځان ته اخلي پيمانه نو پوره اخلي او کله چې پيمانه ورکوي يا يې تلي هغوی ته نو کمي کوي (پوره يې نه ورکوي).

7- المصدر: صحيح مسلم، الكتاب: الايمان، الباب: قول النبي من غش فليس منا، رقم الحديث: ١٤٧

11) ا حتكار:

12) احتكار کونکی هغه شخص دی کوم چې په قصدي ډول غذايي مواد ذخيره کوي او يا يې ددې لپاره پټوي چې بيه لوړه کړي .
په اسلام کې احتكار (يا انحصار) منع دی، نبي کريم صلی الله عليه وسلم داسې فرمايلي دي: عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطّابِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ يَقُولُ مَنْ احْتَكَرَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ طَعَامًا ضَرَبَهُ اللهُ بِالْجُذَامِ وَالْإِفْلَاسِ (8)
ترجمه:له عمربن الخطاب (رض)څخه روايت دی وايي چې ما له رسول الله (ص) څخه واوريدل چې ويل يې: څوك چې له مسلمانانو نه غله منع کړي (احتكار وکړي) ،الله پاك به يې د جزام په ناروغۍ او په تنګدستۍ اخته کړي.

د اسلام له نظره د مصرف کونکي تيوري

د غير اسلامي اقتصادي سيستمونو فکري مشران وايي چې انسان خود غرضه دی او غواړي چې صرف خپلې اړتياوې پوره کړي. او د دوی په اند د انسان اړتياوې (ضروريات) لامحدود دي. خو سمه خبره دا ده چې حتمي نده ټول خلك په عام ډول او مسلمانان په خاص ډول خود غرضه واوسي، د بيلګې په توګه که يو بډايه سړی يوه غريب سړي ته خيرات ورکړي پدې سره هغه (شتمن) ته روحي خوښي ورپه برخه کېږي او مونږ وينو چې ځينې کفار هم بيله کوم شخصي هدف څخه د غريبانو مرسته کوي، خو ټول دا ډول ندي.

کفار يوازې د دنيوي خواهشاتو پوره کول خپل هدف ګڼي، مګر مسلمانان په خپلو مصرفي فعاليتونو کې آخرت هم په نظر کې نيسي او د خپلې شتمنۍ يوه برخه د الله (ج) په لاره کې او بله برخه د خپلو اړتياوو د پوره کولو لپاره کاروي. په عامه توګه د انسانانو اړتياوې په دری ډوله دي:

8- المصدر:سنن ابن ماجه، الكتاب: التجارات، الباب:الحكرة والجلب، رقم الحديث:٢١٤٦

۱-ضروریات ۲ -احتیاجات. ۳-تحسینیات.

پورته ذکر شوې اړتیاوې ځنې لږ او ځنې نورې ډېر اهمیت لري.

د وسایلو په ویش کې د مصرفونکي انتخاب:

په لاندې چارټ کې د مصرف کونکي مصارف په ترتیبي ډول سره ښودل شویدي:

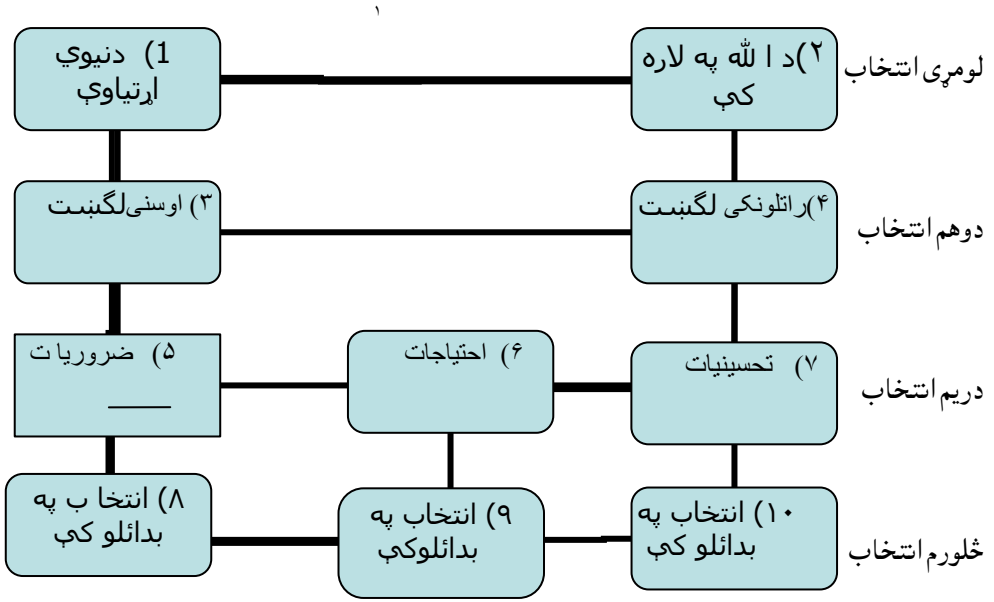

په اړتیاوو د وسایلو د توزیع یا ویش قانون: وسایل لو مړی ضروریاتو، بیا احتیاجاتو او که بیا هم وسایل پاتې شي نو تحسینیاتو ته ګومبې کېدی شي

په کیپټالستي سیستم کې د مصرفونکي انتخاب:

لکه مخکې مو چې یادونه وکړه په کیپټالیزم کې مصرف کونکی خپل عاید د دنیوي شیانو له جملې څخه په هغو توکبو یا شیانو مصرفوي چې هغه ته ډېره یوټیلیټي (فایده ، خوند) پکې ښکاره شي په لاندې شکل کې مونږ فرض کوو، چې یوا زې دوه اجناس موجود دي x1 او x2

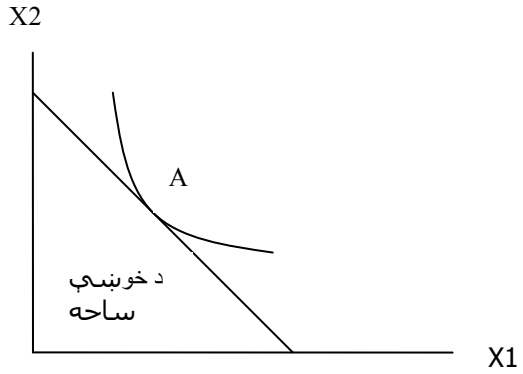

.نو مصرف کونکی به خپل عاید په دغه دواړو اجناسو په داسې ډول ویشي یا مصرفوي چې د دواړو اجناسو څخه لاسته راتلونکی یوټیلیټي یا خوند اعظمي شي. او په دغه شکل کې هغه د (A) په نقطه کې مینځ ته راځي چیرې چې د توپیر د نه موجودیت منحني (Indifference Curve) د بودیجې (Budget Line) له خط سره مماس دی.

د لګښت لپاره د اسلام عادي فورمول:

مسلمان مصرفونکي(Consumers)خپل عاید یوازې په دنیوي توکبو (شیانو) باندې نه

مصرفوي بلکې د الله (ج) په لاره کې هم مصرف کوي او د هر شي پيرودل (اخستل) نه غواړي د مسلمان اړتيا تر مصلحت پورې اړه لري، هرهغه شي چې مصلحت په کې وي هغه د مسلمان اړتياده.

د امام شاطبي له خوا مصلحت په پنځه ډوله ښودل شوی دی چې هغه ته المقاصد الشرعيه هم ويلاي شو او هغه پنځه مصلحتونه په لاندې ډول دي:

۱-د ځان ساتنه ۲-د دين ساتنه ۳- د مال ساتنه ۴-د عقل ساتنه ۵- د نسل ساتنه. نو هر هغه شي چې له انسان سره د پورته ذکر شوو مصلحتونو په ساتنه کې مرسته کوي مصلحت ګڼل کېږي، خو ټول مصلحتونه يو شان اهم ندي. د بيلګې په توګه که يو سړی له ډېر ي لوړې سره مخامخ شي چې دده د مرګ خطر وي پدې حالت کې ډير مصلحت پدې کی دی چی يو څه وخوري حتی چې مرداره هم خوړلی شي، اما که يو څوک مور وي او بيا هم يو شي اخلي نو پدې کې کم مصلحت دی.

احتياجات دری مرحلې يا پولې لري، او هغه په لاندې ډول دي :

۱- د اړتيا هغه حد يا پوله چې د پورته ذکر شويو پنځو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) ساتنه ورباندي کېږي.

۲- د اړتيا هغه حد چې د پنځو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) محا فظت نور هم ورباندې تقويه کيږي.

۳- د اړتيا هغه حد چې د دغو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) ساتنه ورسره ښه يا غوره کېږي.

په لاندې شکل يا ګراف کې د يوه مسلمان لکښت ښودل شوی دی او په دې ډول سره يو مسلمان د دنيوي او اخروي لګښت يا اهدافو تر مينځ حرکت کولی شي.

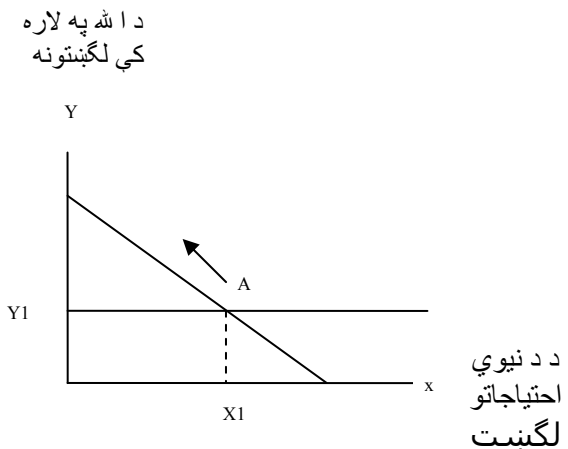

د اسلام له نظره يو سړی خپل عايد په دوو شيانو مصرفوي يو دنيوي اړتياوې او بل د الله په لاره کې(اخروي اړتياوې)که چيرې فرض کړو ددغه سړي د دنيا اړتياوې (X1)وي، نو دغه شخص به د خپل عايد (Y1) برخه د الله په لاره کې په مصرف رسوي او ددغه سړي تعا دل د (A)په نقطه کې مينځ ته راځي پدې ځای کې مونږ د توپير د نه شتون خط (Indifference Curve)مفکوره نه کارو، د (A)نه پورته ټولې نقطې غوره دي معنی دا چې د الله په لاره کې چې ځومره ډېر مصارف وشي هغومره ثواب لري، مګر دنيوی اړتياوې هم له پامه نشو غورځولای . اوس سوال دا دی چې ځومره لګښت با يد وشي؟ ددې لپاره يو خاص قانون نشته مګر تر ټولو ښه منځنی لګښت يا اوسط مصرف دی، رسول الله (ص) فرمايي:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَرْجِسَ الْمُزَنِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ السَّمْتُ الْحَسَنُ وَالتُّؤَدَةُ وَالاقْتِصَادُ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ .
ترجمه: عبدالله بن سرجس مزني (رض) وايي چې رسول الله (ص) فرمايلي: غوره اخلاق ، دوستي او ميانه روي د نبوت له څلورويشتمې برخې نه يوه برخه ده.

نو مونږ بايد په دنيوي کارونو کې اصراف ونکړو ځکه چې هغه نا روا دی..په غير اسلامي سيستم کې د يوه سړي ضرورت يا خواهشات د ټولنې له اړتياوو سره په ټکر کې واقع کېدي شي، مګر په اسلام کې د يوه شخص ضرورت د مصلحت په بنا ټاکل کېږي او هغه شخص يې په خپله ښه ټاکلی شي مګر شخصي مصلحت د ټولنې له مصلحت سره سمون لري يعنې په تضادکې نه واقع کېږي .د بيلګې په توګه د اسلام له نظره يو سړی نشي کولی چې شراب وخوري او يا يې توليد کړي که څه هم دا سړی اصرار وکړي چې زه ديته ضرورت لرم او يا دا چې د شرابو په توليد کې ګټه کوم، ځکه چې دا لومړی مصلحت ندی او که چيرې شخصي مصلحت د ټولنې له مصلحت سره په تضاد کی واقع کېږي نو بيا د ټولنې مصلحت د اوليت حق لري.

ددې لپاره چې مقاصد شرعيه تر لاسه شي دوه ډوله موسسې يا اداري پکاردي:

۱-داوطلبانه اداره: دغه ته فرض کفايي کارونه هم ويلي شو چې يو مسلمان له بل سره په داوطلبانه ډول مرسته کوي او يو بل ته امر بالمعروف او نهي عن المنکر کوي (په نيکو کارونو امر او له بدو څخه منع کوي)

۲-اجرايي اداره : دغه اداره ددې لپاره جوړيږي تر څو مصرف کونکي له ناروا کارونو څخه منع کړي او هغوي ديته اړ باسي چې د اسلام مطابق کار وکړي دغه اداري ته حکومت ويلی شو چې د مصرف کونکي په عمل کې په لاندې صورتونو کې مداخله کولی شي:

I.د حرامو شيانو پيرودل - پلورل

II.په تحيسنياتو او يا حاجياتو کې اسراف

III. په تحسينياتو ټول يا زيات مصرف کول او د ضروريا‌تو له پامه غورځول.

اوسنی اقتصادي سيستم څه ډول اسلامي شي؟

ټول اسلامي امت په دې باندې توافق لري چې د اسلامي هيوادونو اوسنی اقتصادي سيستم په داسې اصولو ولاړ دی چې له اسلامي شريعت سره په تضادکې دی. لدينه مو مخکې هم يادونه وکړه . ټول مسلمانان دا هيله لري چې زر تر زره اسلامي اقتصادي سيستم جوړشي تر څو د دنيا او آخرت دواړو بری تر لاسه کړي. اوس دا سوال پيداکېږي چې څرنګه کولی شو خپل اقتصادي سيستم اسلامي کړو او هغه اعمال چې له اسلامي شريعت سره په تضاد کې دي څه ډول له مينځه يوسو؟.پدې اړوند اسلامي اقتصاد پوهان دوه نظريې لري:

۱-يو دم اسلامي کول

۲- په تدريجي توګه اسلامي کول

يو دم اسلامي کول: ددې نظريې پلوي اقتصاد پوهان لکه دکتور سيد طاهر [9] پدې نظر دي چې اسلامي حکومت ته پکار ده يو دم ټولې اقتصادي اداري په اسلامي اصولو برابرې کړي يعنې په ټولو ادارو کې لکه بانکونو او داسې نورو کې سود بند کړي او ددې تر څنګ نور اسلامي قوانين عملي کړي. د دوی دليل دا دی چې اسلام مکمل دين دی او د اسلام د اصولو نه مراعاتول لويه ګناه ده که څه هم د لږ وخت لپاره وي، دغه ډله اقتصاد پوهان د قرآنکريم په دې آيت باندې استدلال کوي چې فرمايي: [الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ . (المائدة**2**)

ترجمه:نن ورځ نا اميده شول هغه کسان چې کافران شوي دي له (ابطاله د) دين ستاسې نو مه ويريږي له دغو (کفارونه اې مومنانو)او ووريږئ له مانه، نن ورځ مکمل کړ ما

[9]- دکتور سيد طاهر د اسلام آپا د پوهنتون کې د اسلامي اقتصاد استاذ دی

تاسې ته دين ستاسې او تمام (پوره مې کړ پر تاسې) نعمت (دديـن په اکمال) او غوره کړ ما تاسې ته اسلام له جهت ددين، نو هر څوك چې اړشو (خوراك دحرام شي ته) په سخته لوږه کې حال دا چې نه وي مائل ګناه ته پس بې شکه چې الله (ج) ښه مغفرت کونکی دی (د خطایاتو) ډېر رحم والا.

دغه ډله اقتصاد پوهان وایي چې د اسلام دین مکمل دین دی نو اقتصادي سیستم باید په تدریجي ډول سره نه بلکې یو دم اسلامي کړی شي.

۲- تدریجي اسلامي کول: دغه ډله اقتصاد پوهان لکه دکتور عبد الرحمان یسري [10] او داسې نور دا وایي چې ننني اسلامي هیوادونه د شریعت د اصولو څخه لیرې تللي دي او په لنډ وخت کې دا ممکنه نده چې ټول اقتصادي سیستم اسلامي کړي شي، ددې لپاره یو څه وخت ته اړتیا شته او دوی وایي چې دغه کار باید په تدریجي ډول سره وشي، او دوی له غیر اسلامي اقتصادي سیستم څخه اسلامي سیستم ته اوړیدل په مختلفو مراحلو ویشي:

د ضرورت مرحله:

په اسلامي فقه کې دا قاعده شته چې وایي: [الضروریات تبیح المحضورات] یعنی کله داسې حالات راتلای شي چې یو مسلمان دیته اړ باسي په موقتي ډول د شریعت له عمومي حکم څخه لیرې شي، سرغړونه وکړي او دا استثنایي حالات دي، دبیلګې په توګه که څوك له سختې لوږې سره مخامخ شي یعني دمرګ خطر یې وي او د خوراك لپاره حلال څه نه وي هغه کولی شي مرداره، یا د داسې حیوان غوښه وخوري چې د غوښې خوړل یې په عادي حالت کې حرام وي. دیته ضرورت ویل کېږي، مګر دومره باید

[10]- پروفیسور دکتور عبد الرحمان یسري د مصر په سکندریه پوهنتون کې د اقتصاد استاذ دی، او د اسلامي اقتصاد له غټو علماوو څخه شمیرل کېږي.

وخوري چې یوازې ژوندی پرې پاتې شي او ځان پرې مړول جواز نلري.

په اوسني وخت کې د اسلامي اقتصادي سیستم د پلي کولو لپاره ډېر کمزوري کوښښونه روان دي او هغه هم په تیت او پرك ډول سره، نو ځکه اوس اضطراري حالت دی او ددې لپاره چې اقتصادي سیستم د شریعت د اصولو مطابق وګرځولي شي، په موقتي ډول سره به د ځینو غیر شرعي کارونو له سرته رسولو څخه خلاصی شونی نه وي. په دې مرحله کې اقتصاد پوهان باید لاندې تحقیق (څېړنه) وکړي:

(الف): اسلامي اقتصاد پوهان باید اضطراري حالت وڅېړي او هغه پروژې یا کارونه چې خلك یې ضروري او اضطراري بولي وڅېړي او د هغې په اړوند ډیټا او معلومات راجمع کړي او هم ددیني علماؤ او فقهاوو سره وربانديې مشوره وکړي ، چې آیا دا ضرورت دی اوکه نه؟

(ب): هغه کسان یا پروژې چې په رښتیا ضرورت لري هغوی ته باید لارښوونه وشي، او هغوی ته ددغه مشکل داسې حل وښودل شي چې شریعت ته نژدې وي (البته که پوره شرعي حل ممکن نه وي) او هم د ضرورت د اوږدوالي موده وټاکل شي ځکه ضرورت د شریعت په بنا یو موقتي شي دی نه دایمي، نو اقتصاد پوهان با ید په ډېر دقت او احتیاط سره د ضرورت د مرحلې اوږدوالی وټاکی.

مثال:که اوسنی اقتصادي سیستم په نظر کې ونیسو په ډېرو اسلامي هیوادونو کې اسلامي بانکونه وجود نلري،که چیرې یو مسلمان صنعتکار د خپلې فابریکې د چلولو لپاره قرض ته اړتیا ولري او داسې څوك وجود ونلري چې له ده سره مرسته وکړي او دغه صنعتکار په سود باندې د قرض اخستلو د شرعي حکم په اړوند فتوی وغواړي او ووایي چې زه دا منم چې سود حرام دی، خو زه پیسو ته اړتیا لرم آیا د ضرورت په بنا په موقتي ډول سودي قرض واخلم او که نه؟ اسلامي اقتصاد پوها ن ددیني علماؤ سره په مشوره دا باید وڅېړي او وګوري چې دا د ضرورت تر حکم لاندې راتلی شي او که نه؟ او دا دې په

پام کې ونيسي چې که دغه سړی پور وانه خلي نو کېدی شي دده کمپنۍ بنده شي او په دې سره به ډېر غريب کارګران له کاره ګوښه شي او دا هم له يادە ونه باسي چې په اسلام کې يوه فقهي قاعده ده که چيرې څوک له دوو غير شرعي کارونو سره لاس او ګريوان وي او له دواړو څخه خلاصی نا شونی وي، نو هغه کار به کوي چې کمه ګناه ولري.

I. اوسطه مرحله

په منځنۍ يا اوسط مرحله کې د ځينو ټاکل شوو اهدافو لاسته راوړل ضروري دي. مخکې لدې څخه چې آخري مرحله (Structural Change) عملي کړی شي. په دغه مرحله کې بايد په عوامو او ټولنه باندې کار وشي تر څو زيات کسان يا يوه لويه ډله جوړه کړی شي چې د اسلامي اقتصاد اصول قبول کړي او د تقويې هڅه يې وکړي. ددې تر څنګ ځنې داسې پروژې يا فابريکې جوړې شي چې د شريعت په اصولو برابرې وي.

په دغه مرحله کې اسلامي اقتصاد پوهانو ته ښايي لاندې کارونو ته پاملرنه وکړي:

(الف): د هغو قواوو او ځواکونو په اړوند معلومات او ډيټا راجمع کول چې د اسلامي اقتصاد د اصولو خلاف دي او د اقتصادي سيستم د اسلامي کولو په مخ کې خنډ واقع کېږي او بيا ددغو ځواکونو کمزورې او پياوړې نقطې (ټکي) معلوم شي او بيا ددې کوښښ وشي چې لومړی د هغوی ضعيفې نقطې له مينځه يووړل شي او په موقتي ډول د هغوی قوي ټکي يا عناصر پرېښودل شي.

(ب):اقتصادي محققين (څېړونکي) با يد دغه کمزوري ټکي په خپلو څېړنواو مطالعو کې په نښه کړي او داسې لارې او پالیسۍ وښيي چې هغه ورباندې له مينځه يووړل شي.

(ت): داسې پروژې پيداکول او په هغوی باندې تحقيق کول کومې چې په بشپړه توګه د اسلامي اقتصاد په اصولو جوړيدی شي. دغه پروژې به د آخري مرحلې لپاره د ستنې يا

بنسټ شکل ولري او په دغو پروژو باندې به آخري مرحله (Structural change Phase) ولاړه وي.

(ث): د اسلامي اقتصاد اصول او ګټې با يد د خبري رسنيو(Media)له لارې عوامو ته وښودل شي او ددې تر څنګ په منځنيو، عالي ښوونځيو او پوهنتونونو کې زده کوونکو ته د اسلامي اقتصاد په اړوند زده کړه ورکړل شي.

مثال: په هغو قواوو کې چې د اسلام د اصولو د پلي کولو په مخ کې خنډ ګرځي يو کمزوری ټکی انحصار(Monopoly) دی، چې د ډېرو اسلامي هيوادونو وګړي ورسره مخ دي. ددې مسئلې اسلامي حل دا دی چې ددغو شيانو يا تجارتي توکيو بديل (Substitute) جوړشي، خو پداسې شکل دا ډول پروژې او يا کمپنۍ جوړول په کار دي چې دغه شيان توليد کړي او پرېښدي چې قيمتونه يې ډېر جګ شي او په دغو پروژو يا کمپنيو کې د اسلامي لارو په وسيله لکه د مشارکت او يا د مضاربت پانو (Mudaribah Certificate) د عرضه کولو په ذريعه او يا د تمويلولو د يوې بلې اسلامي لارې په وسيله د زيات شمير خلکو ګډون يقيني کړی شي. په دغه شکل سره به په راتلونکی کې د انحصار(Monopoly) [11] د مينځ ته را تګ مخنيوی وشي.

دوهم مثال: انفلاسيون هم يو له هغو مشکلاتو څخه دی چې اسلامي هيوادونه ورسره مخ دي او دا په مخالفو قواوو کې (غير اسلامي اقتصاد کې) يو ضعيف ټکی دی ، اوس ددې لنډ مهاله اسلامي حل په مينځنۍ مرحله کې تر څو پورې چې مکمل سيستم اسلامي کېږي څه کول په کار دي؟ په داسې حال کې چې په اسلامي هيوادونو کې مالي او پولي پالیسۍ په سودي سيستم باندې ولاړې دي؟ په موقتي ډول د انفلاسيون حل با يد پيداکړي شي. ددې لپاره چې دانفلاسيون مضر اثرات کم کړي شي. دغسې حل با يد د

[11]- مناپولي هغه حالت ته وايي چې په هغه کې يوه کمپنۍ يا يو سوداګر په دې وتوانيږي په انفرادي ډول سره په نرخ باندې اغيز وکړي يعنې کم يا زيات يې کړی شي. چې زياتره وخت نوموړی شخص د خپل شخصي مفاد لپاره په بې انصافه ډول قيمتونه جګوي.

شریعت لخوا تصدیق شي او دا باید په تدریجي توګه وي تر څو مکمل اسلامي حل پیدا کړي شي. د مثال په ډول آیا انډیکسیشن [12] کېدی شي او که نه؟ او یا کو م بل حل ومومدل شي. بل مثال:وګوری د ټیکس سیستم چی په اسلامي هیوادونوکې په ځانګړې توګه په حقیقي مسلمان باندې کوم چې د زکات په اداکولو کې صادق دی لوی فشار او بوج دی .

آیا دا ممکنه ده چې په سیاسي سطحه کې داسې یو حرکت په کار واچول شي چې د زکات پیسې له ټیکس څخه کمې کړي او پدې اړوند اقتصاد پوها ن تحقیق وکړي چې په دې کار سره فواید عامه (Public Interest) ته زیان نه رسیږي.او همدا رنګه اقتصاد پوهان با ید دا وڅیړي که چیرې د زکات په وسیله ټیکس عوض شي نو عواقب به یې څه وي.

II. وروستی مرحله (The structural change phase

دا د اسلامي اقتصاد داصولو د پلي کولو وروستی مرحله ده ، او یوازې هغه وخت شروع کېدی شي چې د منځنی مرحلی اهداف لاسته راوړل شي. په دې مرحله کې به د اقتصاد پوهانو کار یا څیړنه دی شیانو ته شامله وي: په موثر ډول کارونه، په عادلانه توګه د عاید ویش، او د شریعت د اصولو پر بنا د زیاتو پروژو جوړول او ددې تر څنګ د لوی اقتصاد (Macro Economic) جوړل د شریعت د اصولو مطابق، او د داسې پالیسیو جوړول چې د هغو په وسیله ټول هغه کارونه او اداري وترل شي کومې چې د شریعت د اصولو مطابق کارنکوي.

[12]- انډیکسیشن دیته وایي چې د پیسې ارزښت په بل شي مثلا سرو زرو پورې وترل شي په دې ډول سره چې اوس په دغه روپیو دومره طلا کیږي نو کله چې ته ماته قرض بیرته راکوې دومره پیسې به راکوې تر څو چې دغه اندازه سره زر ورباندې واخستل شي.

دوهم فصل

داسلامي او غیر اسلامي اقتصادي سیستمونو پرتله

د اسلامي اقتصادي سیستم او نورو اقتصادي سیستمونو تر مینځ ډېر توپیرونه وجود لري چې مهم یې په لاندې دول دي :

- اسلامي اقتصاد د اسلامي دین او ژوند لپاره د اسلامی دود لارې یوه بر خه ده او نور اقتصادي سیستمونه د انسانانو پر نظریو او قوانینو ولاړ دي.
- په اسلامي اقتصادي سیستم کې زکا ت شته په نوروسیستمونو کې زکات نشته.
- په اسلام کې سود حرام دی مګر په نورواقتصادي سیستمونو کې سود کارول کېږي.

اوس به په هر یوه باندې په لنډ ډول سره رڼا واچوو.

اسلام او سوسیالیزم:

سوسیالیزم د انفرادیت یوه نظریه ده، چې په هغه کې حکومت ته پراخ واك ورکول کېږي. سوسیالیزم د کارل مارکس په وسیله مینځ ته راغی لومړی په روسیه او وروسته په شمالي کوریا ، کیوبا ، چین او د شرقي اورپا په ځینو هیوادونو کې عملي شو، پدې وسیله یې ډېر شهرت پیدا کړ. مارکس دا نظریه درلوده چې مادي او اقتصادي حالات د تاریخ د مهمو پېښو د راوړل کېدو اساسي وجه یا عامل دی او دغه فکتور(ماده،اقتصادي حالت) د ټولنې دود ، عنعنات او طبیعت جوړوي او نور ټول فکتورونه لکه کلچر، مذهب، دین، ټولنیز تعلقات او سیاسي کارونه ټول په اقتصاد

پورې تړاو لري.
مارکس د تاریخ په شرحه کې د دیالیکتیک ماتریالیزم (Dialecticmaterialism) له نظریې څخه کار اخستلو. سوسیالیزم په حکومتي ملکیت (Public ownership) باندې ولاړ دی او په اکثرو مسا ئلو کې حکومتي پلان ضروري ګڼي او ددې تر څنګ عاید په مساوي ډول ویشي.د سوسیالزم له مخې د ټولو بد بختیو او حوادثو اصلي عامل د شخصي ملکیت حق دی او له همدې ځایه دوی عقیده لری چې د شخصي ملکیت حق باید له چا سره نه وي .

د سوسیالزم مهم خواص:

• د تولید د وسایلو عمومي ملکیت: یعنې د تولید ټول وسایل باید له عوامو څخه واخستل شي یا د حکومت په کنټرول کې شي او یا اشتراکي فارم ورته جوړ شي چې ټول وګړي په کې په ګډه کار وکړي.

• مرکزي اقتصادي فلان: د حکومت له خوا د اقتصادي امورو له پاره لکه تجارت، صنعت او داسې نور مرکزي پلان جوړیږي او د همغه اهدافو د لاسته راوړلو له پاره هر شخص یا هرې فابریکې ته وظیفه ورکول کیږي چې لازم عمل وکړي .

• د شخصي آزادۍ له مینځه وړل: په دې سیستم کې ټول وګړي مکلف دي چې د مرکزي پلان مطابق کار وکړي، ټول د ټولنې خدمتکار ګڼل کیږي او اقتصادي آزادي نه لري.

• د عاید مساویانه ویش: په سوسیالیستي یا کمونستي اقتصادي سیستم کې عاید په مساویانه ډول سره ویشل کیږي پرته له دې چې طبیعي توپیر په نظر کې ونیول شي او دا ددې باعث ګرځي چې خلك له کار کولو څخه ډډه وکړي.په اسلام کې د عاید ویش په عادلانه ډول سره دی خو طبیعي توپیر په نظر کې نیسي د بیلګې په توګه که څوك ډیر کارکوي ډیر عاید به لاسته راوړي او که کم کار کوي کم عاید به لاسته راوړي .

د سوسیالیزم ناوړه اغیزې:

• له کار کولو څخه ډه ډه کول : لکه څرنګه مو چې مخکې ذکر وکړ په سوسیالیزم کې د شخصي ملکیت حق نشته او عاید په مساویانه ډول سره ویشل کیږي نو ځکه څوك دیته زړه نه ښه کوي چې ډیر کار وکړي ځکه پدې کې دوی ته خاصه ګټه نه وي.

• زیاتره وخت عرضه له تقاضا څخه کمه وي ځکه حکومت د ځینو شیانو نرخ له خپل اصلي قیمت څخه کم ټاکي او دا ددې باعث ګرځي چې تقاضا زیاته کړي او په مقابل کې یې عرضه دومره نه وي، چې دا بیا د راشن کولو باعث ګرځي او په ځینو حالاتو کې د تور مارکیټ د مینځ ته راتګ باعث هم ګرځي چې په هغه کې بیا څیزونه له حکومتي ټاکل شوي قیمت څخه په لوړ قیمت خرڅیږي .

• څرنګه چې د تولید وسایل لکه فابریکې او داسې نور د حکومت په لاس کې وي نو دا د کمپنیو تر مینځ د رقابت د کمولو او یا له مینځه وړلو باعث ګرځي او په دې سره د وسایلو د موثر استعمال مخنیوی کیږي.

اسلام د مارکس نظریه په مکمله توګه ردوي

کارل مارکس له مذهب څخه انکار کوي او مذهب د اقتصادي حالت تابع ګڼي چې دده دا ادعا حقیقت نلري. د مارکس د دیالیکتیک ماتریالیزم(Dialecticmaterialis) نظریه هم د منلو وړ نده او د نړۍ ډېر جنګونه او تاریخي پیښې صرف په مادي شیانو او اقتصادي حالت پورې ندي تړلې، لدینه علاوه اسلام شخصي ملکیت ته اجازه ورکوي کوم چې د مارکس په فلسفه کې وجود نلري.

د ۱۹۹۰کلونو په پیل کې دکارل مارکس په فلسفه ولاړ سوسیالیستي سیستم د روسیې د ماتې سره یو ځای له زوال سره مخ شو، او سوسیالیستي هیوادونو د سوسیالیزم یا کمونیزم د ۷۵ کلنې تجربې څخه وروسته سوسیالیستي سیستم پریښود او کپیټالیستي سیستم ته بیا را وګرځیدل

ددې تر څنګ کمونیزم دکپیټالیزم په شان عقیده لري چې خوشحالي او ذهني سکون د مادي اړتیاوو په پوره کولو پورې تړلی دی چې دا هم حقیقت نلري او دا موضوع مونږ

مخکې یاد کړې وه ، خو په لنډ ډول ویلی شو چې روحي خوشحالي د الله (ج) له طرفه ده او په دولت او دارایی پورې مکمل تړاو نلري الله تعالی فرمایلي:..... أَلَا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (الرعد 27). یعنې بیشکه چې د الله په ذکر سره زړونه سکون مومي.

د پخواني شوروي اتحاد له ړنګیدو وروسته د کپیټالیزم آزاد مارکېټ نورهم قوت ومونده سربیره پر دې د ګلوبلایزشن ناره نور هم د کپیټالیستي سیستم د تقویه کولو کوښښ کوي.مګر په پوره آزاد مارکېټي سیستم کې هم ډېر مشکلات شته، لکه انحصار (Monopoly)، د مارکېټ نا موثریت، او د امیر او غریب تر مینځ د توپیر زیاتوالی.

د اسلام له نظره د حکومت رول محدود مګر اړین (ضروري او اهم) دی او دا موضوع، د حکومت رول په اقتصاد کې، تر عنوان لاندې په تفصیل سره ذکر شویده. دلته یوازې پدې بسنه کوو چې د ځینو عام المنفعه شیانو برابرول د حکومت وظیفه ده او شخصي سکټور ته د هغوی ورکول موثر ندي او یا په بل عبارت دا د عوامو په ضرر تمامیږي.

اسلام او کپیټالیزم:

کپیټالیزم یو اقتصادي سیستم دی په کوم کی چې د تولید ټول او یا زیات وسایل لکه مځکه، فابریکې، سړکونه ... او د ویش سیستم تر شخصي اداري (Management) لاندې کارول کېږي چې ګټه ترلاسه کړي. په لومړنیو مراحلو کې به په دغه سیستم کې ټوله سلسله د زیات رقابت په وسیله مخکې بیول کېده چې په دې سره د څو کسانو سره د دولت د جمع کېدو میل نور هم پیاوړی شو ، مګر وروسته لوی شرکتونه مینځ ته راغلل او د حکومت مداخله او کنټرول په مارکېټ کې زیات شو[13].

کپیټالیزم د صنعتي انقلاب په دوران کې مینځ ته راغی او په انفرادیت

[13]- Webstor's new college dictionary, pp 208

(Individualism) اوخود غرضی یا شخصي مفاد (Self interest)باندې تکیه لري.

د کپیټالزم مهم خواص:

- اقتصادي آزادي : په کپیټالیزم کې پوره اقتصادي آزادي شته څوک چې هرڅه وغواړي تولید کړي تولیدولی یې شي. هر څوک کولی شي چې خپلې پیسې بل چاته په سود ورکړي او یا په سود سره قرض واخلي او داسې نور پداسې حال کی چې په اسلام کې سود ناروا دی او د حلال او حرام مفکوره شته ده.
- د شخصي ملکیت حق: د شخصي مکلیت حق په کپیټالیزم کې شته هر فرد کولی شي چې خپل عاید څرنګه چې وغواړي ویې کاروي او خپل دولت او شخصي مال زیات کړي حکومت په کې د مداخلې حق نه لري. په اسلام کې هم د شخصي ملکیت حق شته مګر تر شرعي اصولو لاندې .
- د حکومت محدود رول: د کېپټالیستي اقتصادي سیستم بل صفت دا دی چې حکومت باید په مارکېټ کې مداخله ونه کړي، خو پدې وروستیو کې په کپیټالیستي سیستم کې هم په اقتصادي فعالیتونو کې د حکومت لاسوهنه تر یوه حده منل شویده، مګر د حکومت رول په کې محدود دی. په اسلامي اقصادي سیستم کې د حکومت رول محدود مګر مهم دی او هغه په تفصیل سره په نهم فصل کې راځي.

د کپیټالیزم ناوړتیا:

- د عاید غیر عادلانه ویش: کپیټالیستي سیستم داسې اصول لري چې د هغې په وجه سره امیر نور هم امیر کېږي او غریب نورهم غریب کېږي، په دغه سیستم کې شتمن د غریبو خلکو له غریبی څخه ناوړه ګټه اخلي، سود په دغه سیستم کې وجود لري چې په دې سره له شتمنوسره د دولت جمع کېدل شروع کېږي او په ټولنه کې دوه طبقې مینځ ته راوړي یوه لویه غریبه طبقه او بله کوچنی امیره طبقه.

- غیر مفید اقتصادي فعالیتونه: ځنې وخت کله چې ښه فصل یا ښه تولید شوی وي او عرضه له تقاضا څخه زیاته شي نو په کپیټالیستي سیستم کی تولیدونکی د نرخونو د کمیدو له ویرې خپل تولید کړي توکې له مینځه وړي تر څو نرخونه کښته نشي. په داسې حال کې چې ډیر خلك به هغه شي ته اړتیا لري . ددې ډیرعملي مثالونه شته دي چې یو یې د نرخونو د ښکته کیدو او ګټې د کمیدو له ویرې د امریکا د متحده ایالاتو له خوا غنم په سمندر کې اچول دي .
- مضر رقابت:په کپیټالیستي سیستم کې د فابریکو او صنعت کارانو تر مینځ سخت رقابت موجود وي، رقابت د اقتصادي پرمختګ او د نویو شیانو او تکنالوژۍ د ایجاد لپاره ښه دی مګر چې هغه تعمیري رقابت وي خو له بده مرغه ځنې وخت داسې رقابت صورت نیسي چې په هغه سره یو قوي صنعت کار یا فابریکه یوه ضعیفه فابریکه یا صنعت کار له پښو غورځوي چې دغه ډول رقابت غیر مفید دی. د مثال په توګه کله چې یوه نوې کمپنۍ مارکېټ ته داخلیږي ددې له ویرې چې په راتلونکی کې به قیمتونه ښکته شي د مارکېټ پخوانۍ کمپنۍ په قصدي ډول سره د محدود وخت لپاره د خپلو تولیداتو قیمتونه ښکته کوي او کله چې هغه نوې داخله شوې کمپنۍ مجبورا له مارکېټ څخه ووزي دغه کمپنۍ بیا خپل نرخونه ډیر او چت کړي او په دې وسیله له عوامو سره زیاتی او ظلم کوي.

د نولسمې پیړۍ په آخر کې سوسیالیستانو او کارګرو پدې سیستم باندې ډېرې نیوکې وکړې، او د ادم سمیت کپیټالیزم (آزاد مارکېټ سیستم)یې د مشکلاتو سره مخ کړ، او د حکومت د مداخلې غوښتنه یې وکړه. په شلمه پیړۍ کې د اقتصادي لوی زوال (Great depression) ۱۹۲۹_۱۹۳۳ په وجه ډېر شیان بدل شول او په کپیټالیستي سیستم کې ډېر بدلون راغی چې په هغه کې یې د حکومت مداخله قبوله کړه.د انحصار (Monopoly) په ضد قانون جوړ شو ددې تر څنګ د کارګرو منظمې او فعالی ټولنې جوړې شوې

یو ډېر اهم شي چې اسلامي اقتصاد له نورو څخه بیلوي هغه نظریه ده، اسلام د نړۍ

ژوند یو امتحان بولي .اسلامي اقتصادي سیستم د اسلامي اصولو په نظر کې نیولو په بنا جوړ شویدی، کوم چې د انسانانو لپاره د دواړو جهانونو کامیابي غواړي نو ځکه ددغه سیستم ریښې په اسلامي شریعت کې دي.

ددغه سیستم هدف په یوه وخت کی د ژوند د مادي او روحي اړتیاوو پوره کول دي، بالعکس کپیټالیزم په مادي فلسفه باندې ولاړ دی او په مکمل ډول په مادي پرمختګ او غوره کیدو تمرکز لري هغه هم یوازې په دې جهان کې، آخرت له پامه غورځوي. د اسلامي اقتصاد بل صفت دا دی چې ټول اقتصادي کارونه یا فعالیتونه لکه مصارف، پانګه اچونه، تولید ، او اقتصادي پرمختګ او داسې نور په پټه توګه د اسلامي اخلاقو تابع وي لدې امله شخصي مفاد (خود غرضي) او د شخصي ګټې قوانین په مکمل ډول سره د عملي کېدو وړندي، یانه کارول کېږي .له بله اړخه خود غرضي او معاشرتي ګډوډي له کپیټالیزم څخه سر چینه اخلي.

ورورګلوي او ساده ژوند د اسلامي اقتصا د یو صفت دی بالعکس ځان ښودنه او ناوړه رقابت د کپیټالیزم غوښتنه ده.

د اسلام له نظره له انسان سره چې کو م مال او دولت دی هغه ورسره د امانت په ډول ایښودل شویدی او هغه با ید د الله (ج) د اوامرو مطابق وکارول شي، خو د کپیټالیستي نظریې مطابق هر سړی د خپل مال اصلي مالك ګڼل کېږي او هر رنګه یې چې وغواړي کارولی (استعمالولی) شي.

په اسلامي اقتصادي سیستم کې د حکومت رول د معاشروي اهدافو په لاسته راوړلو کې ډېر فعال او اهم دی مګر په کپیټالیستي سیستم کې دومره فعال ندی.

اسلام د یوه او یا څو کسانو سره د دولت د جمع کېدو خلاف دی، زکات او صدقه د دې رنځ او مشکل مخنیوی کوي مګر په نورو سیستمونو کې دا ډول علاج وجود نلري.

اسلامي اقتصادي سيستم:

اسلام د ژوند مکمل نظام دی او په دې کې ټول درې واړه سیستمونه اقتصادي ، ټولنیز او سیاسي سیستمونه یو له بل سره تړاو لري او د یوه او بل په موثریت باندې زیاته اغیزه لري.او ددوی ټولو مرکزي ټکی یا اصل اخلاقي (شریعت،عقیده) سیستم دی.

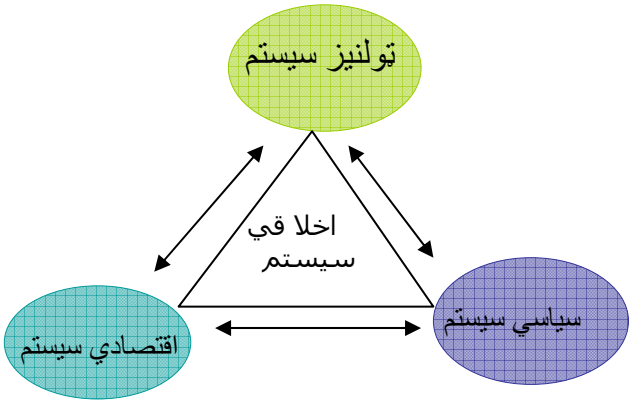

داسلامي اقتصادي سیستم اساسي خواص مخکې ذکر شوي دلته یوازې یو څو بیا تکراروو.

- اسلامي اقتصاد د اخلاقو په وسیله تنظیم شوی اقتصادي سیستم دی او د اسلام د اخلاقي فلسفې یوه برخه ده. مګر په مقابل کې غیر اسلامي اقتصادي سیستمونه اخلاق په نظر کې نه نیسي.
- شخصي فعالیتونه آزاد دي مګر د شریعت تر چوکاټ لاندې، داسې مطلقه آزادي کومه چې په کپیټالیستي سیستم کې شته په اسلام کې نشته او داسلام له نظره د هر شي اصلي مالك الله (ج) دی او مونږ با ید د هغه د اوامرو مطا بق عمل وکړو.
- اسلامي اقتصاد یو واضح هدف لري او هغه د ټولنیزې هوسایني او ورورګلوی

مینځ ته راوړل او ساتنه ده.

- کار د تولید اهم فکتور دی او کار د عاید د تولیدولو او ویشلو او د عاید د لاسته راوړلو قانوني لاره ده.
- سود حرام دی د اسلام له نظره.پیسې یوازې د پیر او پلور (Exchange) وسیله او د شتمنۍ ذخیره (Store of wealth) ده او په پیسو باندې د سود اخستل حرام دي.

په اسلامي اقتصادي سیستم کې ثبات:

په اسلام کې سود سخت منع شویدی. اسلامي اقتصاد غواړي چې د پیسو برابرونه په کاروبار کې د شراکت (Equity) په بنا وشي، نه د سودي قرض او پروژو په بناء، بلکې لازمي ده د نورو اسلامی لارو لکه مشارکت، مضاربت او داسې نورو په بنا تمویل (Financ) شي. لدې څخه څرګندیږي چې اسلامي اقتصاد په ونډو یا شراکت (Equity base) ولاړ سیستم دی او بالمقابل کپیټالیستي سیستم په سودي قرض باندې ولاړ دی.

د ثبات د کتلو لارې: د یوه اقتصادي سیستم ثبات کېدی شي چې په تجربي (Empirical) او یا په تحلیلي (Analytical) ډول سره وڅیړل شي. څرنګه چې تر اوسه داسې یو هیواد نشته چې په پوره ډول یې اسلامي اقتصادي سیستم عملي کړی وي . نو مونږ کوښښ کوو چې له تحلیلي طریقې څخه کار واخلو او په دې ډول د اسلامي اقتصادي سیستم ثبات وښیو، ددې هدف لپاره کولی شو چې لږ تر لږه دری دلیلونه وړاندې کړو.

1) ډېر اقتصاد پوهان په دې نظر دي چې د کپیټالیستي سیستم د نا ثباتۍ یوه اهمه وجه دا ده چې دا سیستم په سودي قرض باندې ولاړ دی یعنې زیاتره پروژې او یا فابریکې په سودي قرض باندې چلیږي چې دغه د بې ثباتۍ غټ عامل دی.یو اقتصاد پوه

((مینسکي (Minsky)) دا نظر لري چې معا صر کپیټالیستي سیستم په لنډ مهاله قرضو باندې ولاړ دی، یعنې د کمپنیو زیاتره ماشین آلات یا کپیټل[14] په قرضي پیسو باندې اخستل شوي دي او کله چې د دغه لنډ مهاله قرضونو د بیرته سپارلو وخت راشي کمپنۍ نور لنډ مهاله قرض اخلي تر څو پخوانی قرض سره له سوده ادا کړي او دا سلسله دوام پیدا کوي.که چیرې کمپنۍ خوش قسمته وي او ګټه زیاته وکړي نو نېه تر نېه ټول قرض به اداکړي، خو که کمپنۍ تاوان وکړي او یا اقتصادي زوال مینځ ته راشي نو بیا د کمپنۍ سره پیسې نه وي چې قرض ادا کړي نو پدې صورت کې به یا کمپنۍ له مینځه ځي، یا (Bank carupt) کېږي.

هینري سایمن (Henry Simon) یو بل اقتصاد پوه وایي: د اقتصادي بې ثباتۍ خطر هغه وخت کمیدلی شي چې قرض وانه خستل شي خصوصا لنډ مهاله قرض، یعنې که چیرې د شراکت (Equity)په بنا پانګونه وشي غوره به وي.

2) سفته بازي (Speculation): د پیسو هغه ډول تقاضا او ساتنه چې لوړ سود وربانديې وګټل شي یا د پیسو احتکار آمیزه تقاضا (Speculative demand of Money) د اقتصادي سیستم د بې ثبا تۍ یو عامل ګڼل کېږی. په اسلامي سیستم کې د نا ثباتۍ دغه عامل او وجه ډېره کمه وي، ځکه له یوه اړخه په اسلام کې سود منع دی او له بله اړخه د زکات عملي کول خلك دیته هڅوي چې اضافي پیسې له ځان سره ونه ساتي کومې چې ددې (Speculation) هدف له پاره په کاریږي، همدارنګه اسلامي اخلاقي اوامر احتکار سخت منع کوي نو ځکه پدې سیستم کې د (Speculative) فعالیت کم دی

3) نړیواله پانګونه: (International Finance):

که چیرې نړیواله پانګه اچونه او د پیسو انتقال له یوه هیواده بل هیواد ته په نظرکې ونیسو نو د معمولي سود (Interest rate) په فرق سره د یوه هیواد څخه بل هیواد ته

[14]- هر هغه شي ته وایي چه یو اقتصادي ارزښت ولري لکه کور،مځکه، ماشین الات، موټر ....

خلك پيسې نقلوي او پدې وجه په يوه هيواد کې کله پيسې زياتيږي او کله کميږي چې دا هم د اقتصادي بې ثباتۍ يو عامل دی.

کله چې په يوه هيواد کې د سود حد زيات وي هغه هيواد ته له بهر څخه پيسې داخليږي (Capital inflow) او کله چې د سود اندازه کمه شي، نو له هغه هيواد څخه پيسې بهرته انتقاليږي، يعنی (Capital outflow) صورت نيسي، چې په دې سره د يوه هيواد د پولي واحد ارزښت را لويږي.

په اسلامي اقتصادي سيستم کې سود نشته او پانګه اچونه دګټې او تاوان د شريکولو په بنياد کېږي، يعنې اسلامي سيستم په حصصو يا وندو (Equity Shares) باندې ولاړ دی او دا د اوږدې مودې لپاره وي، نو ځکه چې په يوه اسلامي هيواد کې دګټې اندازه زياته او يا کمه شي عوام په لنډ وخت کې پيسې له يوه هيواد نه بل ته نه انتقالوي، يعنې که د ګټې معمولي توپير وجود هم ولري ډېر خلك نه غواړي چې خپل حصص وندې (Shares) له يوه هيواد څخه بل هيواد ته يوسي (په يوه هيواد کې يې خرڅ او بل کې يې واخلي) ځکه دوی د اوږدې مودې لپاره پانګونه کړې وي.

دريم فصل

اسلامي بانک

اسلامي بانك د لومړي ځل لپاره د شخصي(انفرادي)کوښښونو په نتيجه کی را مينځته شو ځکه چې معاصر بانکونه په سود باندې ولاړ وو اوسود د اسلام له نظره ناروا دی، نو ځکه ځنې ويښ مسلمانان د حکومتونو له بې تفاوتۍ څخه مايوسه شول او په انفرادي ډول يې دا هلې ځلې شروع کړې خو وروسته ځنې اسلامي هيوادونه په دې کوښښ کې ورسره شامل شول لکه پاکستان،ايران،سوډان....

لومړنی اسلامي بانك په کال ۱۹۶۳م کې د مصر په يوه وړوکي ښار چې د بيت عمر په نوم يادېږي جوړشو، دغه بانك ديو څوکسانو د شخصي هلوځلو په نتيجه کی جوړشو د حکومت مرسته ورسره نه وه ملګري. په هغه وخت کې د سياسي ملاحظاتو په وجه دوی دغه بانك ته د اسلامي بانك نوم نه و ورکړی. لدينه وروسته د اسلامي بانکونو جوړيدل پيل شول چې مهم يې په کال ۱۹۷۵ کې د اسلامي پرمختيايي بانك جوړيدل و. دغه بانك د يوه نړيوال بانك يا مرستندويه اداري په ډول چې بې سوده قرض ورکوي جوړشو.

په همدغه کال کې د دوبۍ اسلامي بانك جوړ شو او ورپسې په کال ۱۹۷۸کې د مصر د الفيصل اسلامي بانك او د سوډان او کويت بانکونه(FinanceHouse) جوړشول لدينه وروسته د ډېرو نورو اسلامي بانکونو د جوړيدو لړۍ پيل شوه او تر اوسه داوم لري.

دکويټ اسلامي بانك ځوارلس ځانګې لري، د مصرد الفيصل اسلامي بانك څلورويشت ځانګې لري چې د مصر په ټولو ښارونوکې خورې دي.اسلامي پرمختيايي بانك د پانګونې او پرمختګ اوه ځانګې لري. د اسلامي هيوادونو له جملې څخه د سوډان هيواد تر ټولو ډېر اسلامي بانکونه لري لکه البرکه بانك، فيصل اسلامي بانك، اسلامي بانك د

مغربي سوډان لپاره، د سوډان اسلامي بانك اوځني نور چې ټول بې سوده پانګونه(سرمايه اچونه)او قرض برابروي وجودلري.

د اردن اسلامي بانك څوارلس څانګې لري او له بريالیو بانکونو څخه دی دا بانك ۶۵۰۰۰ څخه زيات پيسې اچونکي او مالي حساب لرونکي (Depositor)لري . د نورو اسلامي بانکونو بر خلاف دې بانك ته کمپنۍ ويل کېږي او ددې د حصصو يا ونډو(Shares) تجارت د عمان د حصصو د راکړې ورکړې په مارکېټ يا ستاك اکسچينج کې ترسره کېږي. او ددې بانك ونډې د اردن د ټولو نورو بانکونو له حصصو څخه ښه فعاليت کوي .

په لنډ ډول ويلی شو چې تر اوسه پورې د ټولو اسلامي بانکونو شميره تقريباً له ۲۶۵ څخه زياته ده او په ټولو اسلامي بانکونو کې د$۲۴۰بيلونه روپيو څخه زياته سرمايه (کپيټل) په کار اچول شويده .

اسلامي بانکونه د سود پرځای د ګټې او تاوان د شريکولو پر بنياد ولاړ دي . د اسلامي بانکونو وده يا پرمختګ (Growth rate)په کال کې د ۱۰% څخه تر ۲۰% پورې دی. په پيل کې له خلکو سره دا ګمان و چې اسلامي بانکونه به کامياب نه شي او د غربي او په سود ولاړ سيستم د مقابلې توان به ونلري مګر ددغو توقعاتو برخلاف اسلامي بانکونه ډېر بريالي وختل او د غربي بانکونو ښه مقابله يې وکړه او په همدې وجه غربي بانکونه متأثر شول او ځينو غربي بانکونو هم د اسلامي بانکونو کړکۍ خلاصې کړې او زيار يې وکړ تر څو د اسلامي بانکارۍ تقليد وکړي د دغو بانکونو څخه څو مهم په لاندې ډول دي

- ستنډرډ چارټر بانك
- سيټي بنك (City Bank) چې په کال ۱۹۸۳ کې يې د اسلامي بانك کړکۍ خلاصه کړه
- Klient Benson(Unit Trust)Credit, Swiss
- First Boston(Personal Investment account)
- Austrian Leader's Bank (Unit trust)

- د چين دشانګهاي بانك

په نړۍ کې د اسلامي بانکونو لست (15):

اسلامي بانکونه په ټوله نړۍ اسلامي او غير اسلامي هيوادونو کې خواره دي په لاندې لست کې مونږ په هر هيواد کې يو څو اسلامي بانکونه د بيلګې په توګه را اخستي دي:

داسلامي بانك نوم	هيواد
عرب البنين اسلامك بانك، ټيرانه	البانيا
بانك البركه د الجيري، الجيريز	الجزاير
مسلم کميونيټي کواپريټو استراليا	استراليا
مسلم کميونيټي کريډيټ يونين	استراليا
الامين کمپني فار سيکيوريټيز اند انوستمنټ فنډ	بحرين
البرکه اسلامك انويستمنټ بانك	بحرين
عرب اسلاميك بانك	بحرين
بحرين اسلامك بانك	بحرين
بحرين اسلامك انوستمنټ کمپنۍ	بحرين
انوستمر بانك	بحرين
فرسټ اسلامك انوستمنټ بانك	بنګلديش
اسلامك بانك ،بنګلديش	بنګلديش
فيصل اسلامك بانك	بنګلديش

[15]- دغه لست مکمل نه دي که تاسو غواړي چې مکمل لست وګورئ نو د اسلامك ايکنامکس په نوم کتاب چې پروفيسرعبدالحميد ډار او پروفيسر ميا محمد اکرم ليکلی له ۳۰۸ مخ څخه تر ۳۲۰ مخ پورې وګورئ.

اسلامك بانك اف بروناي،برحډ ،دارالسلام	بروناي
اسلامك ډيولوپمنټ بانك اف بروناي،برحډ	بروناي
تبونګ امانه اسلامي ،بروناي	بروناي
سوسايټي جنرل	فرانسه
کپيټل ګايډينس	فرانسه
الجيرين سوعدي ليزينګ هولډنګ کمپني	فرانسه
عرب ګمبين اسلامك بنك	ګمبيا
بانك سيپه ايران	جرمني
کامرس بانك	جرمني
ډچ بانك	جرمني
المين اسلامك فاينشل انډ انوستمنټ کارپورشن،لميټيډ	هند
بانك موسکات انټرنشنل	هند
الفلاح انوستمنټ لميټيډ	هند
البرکه اسلامك انوستمنټ بانك	اندونيزيا
بانك معاملات اندونيشيا ،جکارتا	اندونيزيا
دل مال اسلامك ټرسټ	اندونيزيا
بانك کشاورزي ،تهران	ايران
بانك مسکن ايران،تهران	ايران
بانك ملت،تهران	ايران
بانك تجارت.	ايران
عراقي اسلامك بانك فار انوستمنټ انډ ډولوپمنټ	عراق
بانك سيپا ،ايران	ايټاليا
جوردن اسلامك بانك	اردن
انټرنيشنل انوستمنټ ګروپ	کويټ

البرکه بانك	لبنان
بانك اف بيروت	لبنان
فيصل فاينس	لکسامبورګ
فيصل هولډنګ لکزامبرګ	لکسامبورګ
تکافل	لکسامبورګ
عرب مالیزین مرچنټ بانك،برهډ ،کولالمپور	مالیزیا
بانك اسلام برهډ ، کلالمپور	مالیزیا
اسلامك بانکنګ انډ تکافل ډيپارټمنټ بانك	مالیزیا
فيصل فاينس، مراکو	مراکش
فيصل فاينس،(نيدرلنډ)	مراکش
حبيب نايجيرين بانك لميټيډ	نايجيريا
احمد زرکې انډ کو	نايجيريا
بانك مسقط انټرنيشنل	عمان
عمان عرب بانك	عمان
الفيصل انوستمنټ بانك لميټيډ ،اسلام آباد	پاکستان
التوفيق انوستمنټ بينك لميټيډ ، لاهور	پاکستان
فيصل بينك لميټيډ	پاکستان
عرب اسلامك بانك	فلسطين
عرب اسلامك انټرنيشنل بانك	فلسطين
دفلسطين انټرنيشنل بانك	فلسطين
قطر انټرنيشنل اسلامك بانك	قطر
قطر اسلامك بانك دوحه	قطر
بدر بانك	روس
اسلامك ډولوپمنټ بانك ،جده	سعودی

نيشنل كمرشل بانك لمټيډ ،جده	سعودی
سعودي امريكن بانك ، جده	سعودی
سعودي هالنډ بانك	سعودی
بانك الجزيره	سينيګال
بانك اسلامي سينيګال	جنوبي افريقا
البركه بانك لميټيډ ،ډوربن	سريلانکا
امنتااسلامك بانك	سوډان
امنتا تكافل لميټيډ	سوډان
سوډانيزاسلامك بانك	سوډان
كوپوله اسيټ منيجمنټ،جنيوا	سويس
دارالمال اسلمي ټرسټ، (اس .اي) ،جنيوا	سويس
فيصل فايننس (سويزرلنډ)اس.اي،جنيوا	سويس
يونايټيډ بانك اف سويزرلنډ	سويس
البركه توركش فاينس هوز،استنبول	تركيه
فيصل فاينس انستيټيوشن،استنبول	تركيه
ابو دوبي اسلامك بانك	امارات
ګلف انټرنيشنل بانك،ابو دوبي	امارات
نيشنل بانك اف دوبي	امارات
البركه انټرنيشنل لميټيډ ،لندن	انګلستان
البركه انوستمنټ كو.لميټيډ ،لندن	انګلستان
الصفا انوستمنټ فنډ	انګلستان
بانك سيفا ،ايران	انګلستان
تكافل (يو.كې)لميټيډ ،لندن	انګلستان
الميزان كموډيټي فنډ في اي سي،ډربن	ايرلينډ

د اسلامك انوستمنټ كمپني ،اس تي.هيلير	ايرلينډ
المنزل اسلامك فاينشل سرويس	امريكا
امريكن فاينشل هوز	امريكا
يونايټيډ مورګيج	امريكا
امين هوزنګ كواپريټو،سانفرانسيسكو	امريكا
صبا اسلامك بانك،صنعا	يمن
فيصل اسلامك بانك	يمن
يمن اسلامك بانك	يمن
يمن نيشنل انوستمنټ كمپني،صنعا	يمن

اسلامي بانكونه څرنګه كار كوي؟

اسلامي بانكونه د سود پرځای د اسلامي پانګوني (سرمايه اچونې)طريقې كاروي اوددې تر څنګ نور عادي بانكي خدمتونه هم وړاندې كوي

د پانګه اچونې اسلامي شكلونه په لاندې ډول دي :

- مشاركت
- مضاربت
- مرابحه
- بيع سلم
- بيع موجل
- اجاره
- استصناع

- قرض حسنه

دغه ټول په پنځم فصل کې په تفصیل سره ذکر شویدي او دلته یې یوازې د نومونو یادول کفایت کوي.

بانکي خدمتونه:

د اسلامي بانك لخوا وړاندې کېدونکي خدمتونه په لاندې ډول سره دي.

1) جاري حساب (Current account): اسلامی بانکونه هم د نورو عادي بانکونو په شان دا خدمت سرته رسوي یوازینی توپیر یې دا دی چې له پیسې ایښودونکي نه ددې اجازه اخلي چې دغه پیسې په خپلو نورو بانکي فعالیتونو کې وکاروي .بانك په دې باندې کومه ګټه نه ورکوي او یوازې د ساتنې دنده لري او مالك یې هر وخت کولی شي له خپل بانکي حساب څخه پیسې وباسي، بانك ددغه بانکي حساب ضامن دی او د دوی لخوا تضمین کېږي.

2) د پس اندازحساب (Saving account): اسلامي بانک دغه خدمت د څه مصرف (لګښت) څخه پرته اجراکوي، هیڅ سود او یا ګټه نه ورکوي مګر د بیرته سپارلو په وخت کې شاید ځنې بانکونه پیسې اچونکي ته د تشویق پخاطر یو خاص امتیاز ورکړي. د بیلګې په توګه : د یوې وړې پروژې تمویلول او یا ځنې تحفې ورکول او دا هغو کسانو ته ورکول کېږي کوم چې زیاته سپما (saving) کوي او دا سود نه ګټل کېږي ځکه له مخکې معین شوی ندی او د بانك په خوښه پورې اړه لري چې ورکوي یې او که نه او که ورکوي یې نو څومره ورکوي؟ ددې د جواز دلیل د نبي کریم صلی الله علیه وسلم (ص) یو حدیث دي چې فرمایي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِنٌّ مِنْ الْإِبِلِ فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ فَقَالَ أَعْطُوهُ فَطَلَبُوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلَّا سِنًّا فَوْقَهَا فَقَالَ أَعْطُوهُ فَقَالَ أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللهُ بِكَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً (16)

[16]- المصدر: صحيح بخاري، الكتاب: الوكاله، ،الباب: وكاله الشاهد والغائب جائزه ، رقم الحديث: ٢١٤٠

ترجمه: له ابي هريرة رضي الله عنه څخه روایت دی وایي: د یو سړي په نبي کریم صلی الله علیه وسلم اوښ پور ؤ، نو راغی د خپل پور غوښتنه یې کوله، نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ورته وریې کړئ، اصحابو رضي الله تعالی عنهم اوښ ولټاوه خو هغه ته برابر یې ونه موند ، بلکې له هغه نه یې ښه وموند ، نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ورته وریې کړئ، هغه سړي وویل زما حق دې پوره راکړ، الله پاك دې ستا حق پوره درکړي، نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل: بیشکه ستاسې غوره ستاسې غوره راکړه ورکړه کوونکي دی.

ددغه پورته حدیث څخه څرګنديږي چې دا زیادت سود نه بلکه د احسان په معنی دی اواحسان ګڼل کېږي.

۳) د پانګونې حساب (**Investment deposit**): دغه ډول بانکي حساب د اسلامي بانکونو ځانګړی خدمت دی ، چې له "سپرده پس انداز و یا سپرده ثابت" سره څه اندازه ورته والی لري، خو تر مینځ یې ډېر توپیر هم شته.

د تیورۍ له مخې دا پیسې اچونه (deposit) نده بلکې بانك ته پیسې ورکول دي چې هغه یې د مضاربت په اساس دده له اړخه وکالتا وکاروي پدې صورت کې پیسې ایښودونکی رب المال یا د مال خاوند او بانك مینجر(مضارب) یا وکېل دی. پیسې پدې شرط بانك ته ورکول کېږي چې ګټه او تاوان پکې شریك وي خو دګټې حصه یا اندازه له وړاندې نه د بانک او پیسې ورکونکي له خوا ټاکل کېږي. یا په بل عبارت د دغو پیسو له کارونې نه چې کومه ګټه لاسته راځي هغه د دوه اړخیزې موافقې په اساس ویشل کېږي او بانک نشي کولی له مخکې نه دا ووایي چې پیسې اچونکي ته به څومره ګټه ورکوي مثلا لس زره، شل زره ....بلکې یوازې فیصدي یې ټاکل کېږي د مثال په توګه داسې موافقه کیږي چې د ګټې ۶۰% به د پیسې ورکونکي او پاتې ۴۰% به د بانك بر خه وي.

د پیسو د لیږدونې خدمت:

اسلامي بانك د نورو بانکونو په شان له یوه ځای نه بل ته د پیسو په لیږدونه کې هم

مرسته کوي او ددې خدمت په بدل کې کمیشن (مزدوري) اخلي او همدارنګه د تجارت په کولوکې له تجار سره مرسته کوي او ددې په بدل کې هم یوه اندازه مزد یا اجوره اخلي چې دا شرعاً جواز لري.

د اسلامي بانکي سیستم غوره والی:

اسلامي بانك پر سودي بانکونو باندې په څلورو دلایلو سره غوره والی لري:

1) عدل
2) موثریت
3) ثبات
4) پرمختګ یا وده

دا په لاندې ډول سره په لنډه توګه شرحه کوو او ورسره به په دغو څلورو شیانو کې اسلامي بانك له نورو بانکونو سره پر تله کړو.

۱) عدل: د اسلامي بانك بنسټ پر عدل ولاړ دی د پیسو ورکونکي (Depositor) او سرمایه کارونکي (Investor) تر منځ پوره انصاف کوي یعنې ګټه او تاوان یې سره شریك دی. په سودي سیستم کې ظلم دا دی چې پیسې ورکونکي ته ټاکلی سود ورکول کېږي او د اړونده پروژې په ګټه پورې څه ترې او نه لري هغه ګټه که زیاته وي او که کمه د پیسو ورکونکي لپاره سود ټاکل شویدی او په ځینو حالاتو کې د پیسو ورکونکي حقیقي ګټه د انفلاسیون له امله منفي هم شي ځکه پدې سره د پیسو د اخستنې قدرت کمیږي یعنې پیسې بې قدره کېږي.

حقیقي سود=نامینل سود-انفلاسیون. په هره اندازه چې انفلاسیون زیاتیږي په هغمه اندازه سره حقیقي سود کمیږي.

همدارنګه سودي بانکونه له پیسو کارونکي (investor) څخه غواړي چې راس المال سره له سوده (په قرض اخستل شوې پیسې+سود) واپس کړي که هغه ګټه کړې وي او که

تاوان، یعنې هرومرو به پیسې سره له سوده بیرته ورکوي چې پدې سره ځنې وخت نومورې دیته اړ کېږي چې خپله کمپنۍ له اصلي قیمت څخه په کمه بیه خرڅه کړي تر څو په سود اخستل شوې پیسې واپس ور کړي چې په دې سره ډېر وګړي بیکاره کېږي. په اسلامي اقتصادي سیستم کې څرنګه چې سود ناروا دی نو بانکونه د ګټې او تاوان د شریکولو په بنیاد پروژې تمویلوي او د پیسو ورکونکي ګټه د پروژې له ګټې سره تړلې ده.

۲) موثریت: په اسلامي بانکي سیستم کې تمویلول (Financing) دکار یا پروژې پر موثریت ولاړ دی او یوازې هغو پروژو ته پانګه ورکول کېږي کومې چې ډېره ګټه ولري ځکه چې بانك په خپله په ګټه او تاوان کې شریك دی اوکه په کوم کار کې ګټه ونه شي نو بانك هیڅ شي نه شي تر لاسه کولای. بالعکس په سودي بانکي سیستم کې بانك دکار و بار له بریالیتوب او ګټې سره څه خاصه علاقه نلري د دوی هدف یوازې د خپلو پیسو سره له سوده ترلاسه کول دي، ګټه که لږ وشي که ډېره ددوی سود ټاکلی دی او ددې لپاره چې ددوی پیسې سره له سوده واپس شي دوی زیاته ګروي اخلي، او هغه چا ته پور ورکوي کوم چې شتمن وي که څه هم هغه کار یا پروژه د کومې لپاره چې دغه سړی پور اخلي غیر موثره یا بې فایدې وي، مطلب دا چې بانك یوازې د پور اخستونکي(Credit worthiness) د ضمانت ارزښت ته ګوري، د کار له موثریت سره یې علاقه نه وي.

۳) اقتصادي ثبات: څرنګه چې په اسلامي بانکي سیستم کې پیسې برابرونه (Deposit) او پیسې کارونه (Investment)دګټې ا و تاوان د شریکولو پر بنسټ ولاړ دي، نو ځکه مسوولیت(Liability) او شتمنی (Asset) دواړه بدلون منونکی دي، چې په دې وجه همیشه تعادل برقرار وي. ددې لپاره چې دا موضوع څرګنده شي یو څه تشریح ته اړتیا لري ، مونږ ته دا معلومه ده چې په سودي سیستم کې سود له مخکې ټاکل کېږي او د پیسو کارونکي ته به هرومرو همغه اندازه ګټه ورکوي، نو په ځینوحالاتو کې چې د هغه شخص همغه کار و بار یا کمپنۍ دکومې لپاره یې چې پیسې اخستي دي ګټه

ونکړی او د پیسو او ورسره د سود د ورکولو وخت راشي، بانك نومورې شخص مجبوروي چې خپل کار و بار او یا کمپنۍ بنده کړي، سامان یې خرڅ کړي تر څو ددوی پیسې ورکړی شي چې په دې وجه په ټولنه کې بیکاري نوره هم زیاتیږي .

سربیره پر دې که چیرې مونږ سودي سیستم په نظر کې ونیسو نو سود په خپله د ناثباتۍ یو مهم عامل دی او هغه په دې ډول که چیرې په یوه هیواد کې سود لږ کم شي او یا په یوه بانك کې سود کم کړي شي، نو خلك خپلې پیسې له دې بانك څخه بل بانك او یا بل داسې هیواد ته نقلوي چې لوړ سود ورکوي او دغه د پیسو انتقال (capital flight) د داخلي اقتصادي سیستم دګډوډۍ او رکود باعث ګرځي. له نیکمرغه چې په اسلامي بانکي سیستم کې ګټه او تاوان سره شریك دي نو دګټې د نه کېدو په صورت کې بانك ته هیڅ هم نه ورکول کېږي او د هغه سړي کار و بار دوام مومي تر څو ګټه وکړي .

۴) اقتصادي پرمختګ (Growth): اقتصادي پر مختګ هغه وخت ممکن دی چې د نوي تکنالوژۍ، پرمختللې بشري قوې اویا دکومې بلې وجې په اثر د یوه مللك پیداوار زیات شي او په دې سره د خلکو د ژوند سطحه لوړه شي.

د نوې او پرمختللې تکنالوژۍ او د تولید د نویو لارو پیداکول ډېرو تجربو او زیات لګښت ته اړتیالري، ورسره د تاوان احتمال هم پکې زیات وي ځکه ځنې وخت نوي ایجاد شوې تکنالوژۍ او یا تجارتي توکي مارکېټ نلري او یا ښه کار نه کوي نو ددغه پورته ذکر شویو دلایلو په وجه صنعت کار دیته زړه نه ښه کوي چې په دې ډول پروژو باندې پانګه ولګوي ځکه که تاوان هم وشي دی به هرومرو سود او اصل پیسې بانك ته واپس ورکوي. خو څرنګه چې په اسلامي اقتصادي سیستم کې ګټه او تاوان شریك دي نو صنعت کار او یا کار و بار کونکی په ډاډه زړه په نویو پروژو باندې پانګه لګولی شي ځکه د بانک او صنعت کار تر منځ ګټه او تاوان دواړه شریك دي.

څلورم فصل

د تمویلولو اسلامي لارې

څرنګه چې په اسلام کې سود حرام دی نو مونږ با ید د تمویلولو(Finance) داسې لارې پیداکړو چې له سود څخه پاکې وي، له نیکمرغه ډېرې داسې اسلامي لارې شته چې له سوده پاکې او د ګټې او تاوان د شریکولو پر بنیاد ولاړې دي لکه مضاربت، مشارکت، بیع سلم، بیع موجل، مزارعه، استصناع.

ربا یا سود یوازې په اسلام کې حرام ندی، بلکې له اسلام څخه مخکې په یهودي او نصراني ادیانو کې هم الله (ج) سود حرام کړی و. د سود نظام اسلامي هیوادونو ته د ۱۹ - ۲۰ پیړیو په دوران کې د غربي سیکولر هیوادونو او د هغوی د بانکونو په وسیله رانقل شو، ځکه په دغه دوران کې ډېراسلامي هیوادونه دکفارومستعمرې وې.

مخکې له دې چې د تمویلولو پورته ذکر شوې اسلامي لارې و څیړو لازمه بولو د سود په اړوند څه معلومات وړاندې کړو:

سود یا ربا:

ربا په لفظي ډول زیاتوالي او اضافه والي ته وایي.الله (ج) فرمایي.

[وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ] (الروم:**38**)

ترجمه: او هغه څه چې ورکوی یې تاسې له سود نه، د پاره ددې چې زیات شي په مالونو د خلکو کې پس نه زیاتیږي هغه په نزد د الله (ج) او هرهغه څه چې ورکوی یې تاسې له زکات څخه چې اراده لری تاسې په هغه سره د ثواب (او رضا) د الله (ج) پس دغه هم دوی

دي زياتونكي (دحسناتو خپلو).

ابوبكر جصاص ربا داسې تعريفوي:(دا يو داسې قرض دی چې د يوې ټاکلې مودې لپاره پدې شرط ورکول کېږي چې قرض اخستونکې به د بيرته سپارلو په وخت له اصلي قرض سره سره ټاکلی زياتوالی هم ورکوي).

پورتنی تعريف لاندينی برخې يا اجزا لري:

- ربا زياتوالی دی په اصل مبلغ باندې
- دا پر اصلي مبلغ داسې يو تفاضل دی چې بيرته ورکول يې يوه معاهدوي يا پخپله خوښه منل شوې وجيبه ده .
- دا يو معين تفاضل دی چې د معين وروسته تاديه کولو يعنې ټاکلې مودې په مقابل کې اخستل کېږي.

ربا په قرآن او حديث کې:

د ربا په اړوند په قرآنکريم کې لاندې آيتونه نازل شوي دي.او زه يې دلته په د نزول د ترتيب په اساس ذکرکوم:

i. [وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ] (الروم**38**)

ترجمه:او هغه څه چې ورکوی يې تاسې له سود نه، د پاره ددې چې زيات شي په مالونو د خلکو کې پس نه زياتيږي هغه په نزد د الله (ج) او هرهغه څه چې ورکوی يې تاسې له زکات څخه چې اراده لری تاسې په هغه سره د ثواب (او رضا) دالله (ج) پس دغه هم دوی دي زياتونکي (دحسناتو خپلو).

ii. [وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا](النساء**160**)

ترجمه: او (په سبب) د اخستلو د سود حال دا چې په تحقيق منع کړي شوي وو دوی (په تورات کې) له غه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوی مالونه د خلکو په ناحقه سره، او

تيار کړی دی مونږ له پاره دکافرانو د دوی څخه عذاب دردناک.

iii. [يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.] (آل عمران**129**)

ترجمه:اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی يعنې اې مومنانو! مه خورئ سود! په دې حال چې دوه چنده په دوه چنده (وي)او له الله تعالی نه وويريږئ چې بری مو په برخه شي.

iv. [الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ] (البقرة**274**)

ترجمه:هغه کسان چې خوري (يعنې اخلي) سود(له خلکو) نه پاڅيږي دوی (دقيامت په ورځ کې) مګر لکه چې پاڅيږي هغه څوک چې حواس يې خراب کړي وي شيطان (دعربو په ګمان) له (خپله) اثره. دا (حال د دوی) په سبب د دې دی چې دوی ويل بيشکه هم دا خبره ده چې تجارت خو هم داسې دی (په جواز کې) لکه سود حال داچې حلال کړی دی الله (ج) تجارت او حرام کړی يې دی سود....

v. [يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ] (البقرة**277**)

ترجمه:اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی وويريږئ له الله (ج) نه او پريږدئ هغه چې پاتې شوي دي له سوده که يئ تاسې مومنان.

د ربا په اړه يو شمير احاديث:

i. عَنْ جَابِرٍ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهُ وَكَاتِبَهُ

وَشَاهِدَيْهِ وَقَالَ هُمْ سَوَاءٌ (17)

ترجمه:له جابر (رض)څخه روايت دی وايي: چې رسول اکرم(ص) لعنت ويلی په سود خورنکي، سود ورکونکي او سود ليکونکي او شاهدانو يې او ويې فرمايل چې دوی سره برابر دي په ګناه کې.

ii. ... أَبَا سَعِيد الْخُدْرِيّ رَضِيَ الله عَنْهُ قَالَ جَاءَ بِلَالٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَمْرٍ بَرْنِيٍّ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَيْنَ هَذَا قَالَ بِلَالٌ كَانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِيٌّ فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ لِنُطْعِمَ النَّبِيَّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ أَوَّهْ أَوَّهْ عَيْنُ الرِّبَا عَيْنُ الرِّبَا لَا تَفْعَلْ وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعْ التَّمْرَ بِبَيْعٍ آخَرَ ثُمَّ اشْتَرِهِ (18)

iii. ترجمه:له ابوسعيد (رض)څخه روايت دی بلال (رض) نبي کريم (ص) ته برني خرما (يو ډول غوره خرما ده) راوړه، نو نبي کريم (ص) ورته وفرمايل، چې د ادې له کومه کړه؟ بلال(رض) وفرمايل: له مونږ سره بيکاره خرما وه، نو دوه پيمانې مې په يوه پيمانه خرڅې کړې ترڅو نبي کريم (ص) ته يې ورکړو چې ويې خوري، نو نبي کريم (ص) وفرمايل: وئ وئ، اصل سود اصل سود ، داسې مه کوه، اوکله دې چې غوښتل چې ښه خرما واخلې نو خپله بيکاره خرما خرڅه کړه او نوره ښه په بيله بيعه واخله.

iv. عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامت قَالَ قَالَ رَسُولُ الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ (19)

ترجمه: له عباده بن صامت (رض) څخه روايت دی چې نبي کريم (ص) وفرمايل: سره زر په

17- المصدر:صحيح مسلم ، الكتاب: المساقاة. الباب :لعن اكل الربا و موكله، رقم الحديث: ٢٩٩٥
18- المصدر: صحيح البخاري، الكتاب: الوكاله ، الباب: اذا باع الوكيل شيئا فاسدا فبيعه مردود، رقم الحديث: ٢١٤٥
19- المصدر:صحيح مسلم ، الكتاب: المساقاة. الباب : الصرف وبيع الذهب بالورق نقدا،رقم الحديث ٢٩٧٠

سرو زرو، سپين زر په سپين زرو،غنم په غنمو او وربشې په وربشو ،خرما په خرما ، او مالګه په مالګه، يو رنګ او يو برابر، لاس په لاس، خو کله چې دا ډولونه سره مختلف وو بيا مو چې څرنګه خوښيږي هغسې يې خرڅ کړئ ، خو لاس په لاس.

v. عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ أَنَّ رَسُولَ الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبِيعُوا الدِّينَارَ بِالدِّينَارَيْنِ وَلَا الدِّرْهَمَ بِالدِّرْهَمَيْنِ (20)

ترجمه:له عثمان بن عفان (رض) څخه روايت دی چې نبي کريم (ص) وفرمايل:يو دينار په دوه ديناره او يو درهم په دوه درهمو مه خرڅوئ.

د ربا ډولونه:

ربا په دوه ډوله ده، ربا الفضل او ربا النسيئه:

١- ربا الفضل (سود په وسيله د زيادت):دا د دوه همجنسو توکبو يا شيانو غير مساويانه تبديلولو په صورت کې مينځ ته راځي.مثلا يو کيلو غنم په دوه کيلو غنمو باندې. ربا الفضل په همجنسو شيانو کې صورت نيسي، يعنې که يو سړی له بل سړي سره همجنس شي تبادله کوي نو بايد په مساوي اندازه باندې وي (وزن، شمير، پيمانه) او که يو اړخ زيات ورکړي دا بيا سود کېږي.

٢- ربا النسيئه (د وروسته والي سود):دا هغه ربا ده چې د همجنسو يا غير همجنسو شيانو د تبديل په صورت کې مينځ ته راځي په دې ډول چې زيادت د وخت په مقابل کې وي. مثلا که څوک يوه کس ته اوس دری کيلو غنم ورکړي په دې شرط چې يو کال وروسته به دی څلورکيلو غنم ورکوي دا ربا نسيئه شوله ځکه په دې کې دغه زيادت (يوه کيلو اضافه غنم) د وخت په مقابل کې تر اخستل کېږي

20- المصدر:صحيح مسلم،الكتاب: : المساقاة، الباب:الربا، رقم الحديث: ٢٩٦٧

د سود په اړوند څو شبهات او اعتراضات:

ځينو علماؤ د ربا او بانکي سود (Interest)تر مينځ د توپيرکولو کوښښ کړی:

- ځنې حضرات دا وايي چې د ربا حرمت يوازې تر ربا مضاعفه پورې محدود دی، ځکه چې په قرآنکريم کې راغلي دي:

[يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ] (آل عمران**129**)

ترجمه:اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی يعنې اې مومنانو! مه خورئ سود !په دې حال چې دوه چنده په دوه چنده (وي).

او لدې آيت شريف څخه دا مطلب اخلي چې مرکب (Compound) سود حرام دی، مګر ساده سود نه دی حرام.

مګر دا خبره غلطه ده له قرآن او حديث څخه دا څرګندېږي چې دواړه قسمه سود حرام دی. په قرآنکريم کې الله (ج) فرمايلي دي: [وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا] (الإسراء**30**)

ترجمه: مه وژنئ تاسې اولاد خپل د ويرې د فقره، ځکه چې هم دا مونږ روزي ورکوو دوی ته او تاسې ته هم ، بيشکه چې قتل د دوی ده خطا (ګناه) لويه.

د پورتني آيت مطلب دا نه دی چې له بلې وجه يې ووژنئ.نو ددې څخه څرګندېږي چې هر ډول سود(ساده او مرکب) دواړه ناروا دی.

- دکور په کرايه باندې قياس: ځنې کسان وايي څرنګه چې د کور د استعمال په بدل کې کرايه اخيستل جواز لري په همدې ډول د پيسو د استعمال په بدل کې د سود اخستل جايزدي. مګر کور او پيسې ډېر توپير سره لري کور استهلاکي شي ندی او پيسې، مالګه، غنم او داسې نور استهلاکي شيان دي او دکور په استعمال سره کرايه دار له کور څخه منفعت اخلي او کور خرابيدی هم شي.
- صرفي او استهلاکي قرض : يوه عالم محمد دولي په کال ۱۹۵۰ کې داسې نظر ورکړ چې سود په استهلاکي (consumption goods) شيانوکې راځي.مګر هغه قرض چې

د پانګې اچونې او يا د توليد او کار و بار لپاره اخستل شوي وي په هغه ګټه ورکول (سود)جايزدی.مګر دغه ادعا او دليل د سود جواز نشي کېدی ځکه له قرآنکريم او احاديثو نه دا څرګندېږي چې دواړه قسمه سود ناروا دی .

- ځينو اقتصادپوهانو کوښښ وکړ چې د انفلاسيون په وجه د سود جواز پيدا کړي. دوی وايي چې څرنګه د پيسو ارزښت د وخت په تيريدوسره د انفلاسيون په وجه کميږي نو د بانک سود يوازې د انفلاسيون په مقابل کې ورکول کېږي تر څو د پيسو اصلي ارزښت ثابت پاتې شي. خو حقيقت دا دی چې په دې وجه مونږ سود نشو حلالولی، ددې ترڅنګ که چيرې نرخونه کم(deflation) شي او يا ثابت پاتې شي بيا دا نظريه خپله دفاع نشي کولي.او څوک به ديته حاضر نشي چې د خپلو پيسو څخه کمې له بانک څخه واخلي.د انفلاسيون د مضرو اثراتو د له مينځه وړلو په خاطر شايد منا سب انډيکسيشن (Indexation) د منلو وړ وي. او يا بايد مونږ داسې پولي سيستم جوړ کړو تر څو د پيسو ارزښت ثابت پاتې شي.
- ضرورت: سنهوري يو بل عالم وايي چې نن سبا د قرض په وسيله د کار و بار او پروژو تمويلول ډېرعام شويدي، حتی دا د ضرورت مرحلې ته رسيدلي دي. مګر دا ضرورت له هغه ضرورت سره مشابه نه دی کوم چې دشرعي ضرورت مرحلې ته رسيږي په کومه مر حله کې چې حتی دخوګ د غوښې خوړلو جواز هم پيدا کېږي.

اوس دغه کيپټالستي سيستم چې پر اسلامي هيوا دونو د بهرلخوا تپل شوی او يا دوی پخپله غوره کړی، دا په سود باندې ولاړ دی او په اسلامي هيوادونو کې يې يو اضطراري حالت جوړکړی.نو دغه حالت په اسلامي هيوادونوکې د سود د منع کولو د قانون نرم والی غواړي پدې ډول هغه وايي چې د لنډ وخت لپاره تر څو چې ټول سيستم په مکمل ډول اسلامي کېږي ساده سود(Simple interest) ته جواز ورکړل شي او مرکب سود(Compound Interest) منع شي،مګر دغه نظريه د سودي سيستم د نورې تقويې سبب ګرځي نو ځکه د منلو نده.

تر اوسه دا ټول کوښښونه چې د سود د جواز (روا توب) لپاره شويدي ناکام شويدي او

په دې نه دي توانيدلي چې رښتينو مسلمانانو ته قناعت ورکړي ددې تر څنګ د مصر د الازهر د ريسرچ اکاډيمۍ، د پاکستان اسلامي نظرياتي انجمن، داسلامي کانفرنس د فقهي اکاډيمۍ او نورو اسلامي هيوادونو د فقهي اکاډيميو ددې ډول نظرياتو له منلو څخه انکار کړی او ټول هغه کوښښونه او افکار يې ناکام کړي او مردود يې شميرلي چې د سود د جواز لپاره وړاندې شوي دي.

د ربا(سود) د حرامولي اقتصادي منطق:

• د وسايلو توزيع: په سود باندې ولاړ اقتصادي سيستم، وسايل په موثر ډول پر توليدي عواملو (Factor of Production) نشي ويشلی يعنې وسايل د مختلفو کمپنيو او پروژو ترمنځ د توليدي موثريت په بنا نه ويشي. په سودي سيستم کې بانکونه کمپنيو او پروژو ته د هغوی د توليدي موثريت په بنا نه بلکې د هغوی د (Credit worthiness) (د ضمانت د ارزښت) په بنياد پيسې ورکوي هغوی ته مهم صرف دا دي چې د دوی پيسې سره له سوده بيرته تر لاسه شي. د هغه کار اوکمپنۍ په ګټه کې د دوی څه فايده نشته د دوی برخه يوازې سود ده.

خو اسلامي اقتصادي سيستم کوم چې دګټې او تاوان د شريکولو پر بنسټ ولاړ دی د سودي اقتصادي سيستم يو ډيره غوره بديل راپه ګوته کوي . او دا سيستم د کمپنيو او پروژو تر مينځ د وسايلو ويش د موثريت او ګټورتيا په بنا کوي ځکه چې اسلامي بانک په خپله د کمپنۍ يا پروژې په ګټه او تاوان کې شريک دی نو ځکه د هغه پروژې يا کمپنۍ کامیابيدل او پيداواري صلاحيت (موثريتEfficiency) ورته مهم دی او دلته د هغه شخص يا کمپنۍ مالي ارزښت (Credit Worthiness) په نظرکې نه نيول کېږي.

سودي بانکونه وړې کمپنۍ له پامه غورځوي دا سره له دې چې د دوی هغه پروژې چې پيسې ورته اخلي يا دوی يې د تمويلولو غو ښتنه کوي ډېره احتمالی فايده لري خو څرنګه چې دوی د غټو کمپنيو په مقابل کې په مالي ډول مستحکمې نه وي نو بانکونه ورته توجه نه کوي. خو په اسلامي بانکونو کې داسې نه کېږي ځکه بانک د پروژې له

موثريت او ګټورتوب سره علاقه لري او يوازې د کمپنۍ مالي ځواک مستحکموالی (Credit worthiness) ورته د ارزښت وړ ندی ځکه بانک د پروژې په ګټه او تاوان کې شريک دی.

• **دعايد توزيع**: سودي سيستم يو داسې حالت مينځ ته راوړي چې په هغه کې عايد په غير عادلانه ډول توزيع کېږي يعنې بيله دې چې کوم اقتصادی منطق په نظر کی ونيول شي اميرانو او غټو کمپنيو ته ډېره او غريبانو او وړوکمپنيو ته لږ برخه ورکول کېږي، د بيلګې په توګه بانکونه غټو کمپنيو ته په کم سود پيسې برابروي ،مګر وړو کمپينو ته خو اول څوک قرض نه ورکوي او که بيا يې ورکړي هم په ډېر لوړ سود باندې يې ورکوي او د هغوی څخه ډېره ګروي اخلي.

• سودي سيستم په معاشره کې يو غير مفيد عادت پيداوړی کوي هغه دا چې عوام د خپل ځان سره پيسې ساتي او په کار يې نه اچوي يعنې په بانک کې يې اچوي او سود پرې اخلي چې دا د اقتصادي پرمختګ لپاره ګټور ندی.

د تمويلولواسلامي طريقې (21):

1) مشارکت
2) مضاربت
3) اجاره
4) مرابحه
5) بيع موجل
6) بيع سلم

---

[21]- دتمويلولو دغه اسلامي لاري چه ښکته ذکرکيږي د نړيول اسلامي پوهنتون د (رئيس) دکتور محمود احمد غازي لخوا د ليکل شوي کتاب (اسلام مين ربا کي حرمت اور بلا سود سرمايه کاري) څخه سره له لنډيزه را ژباړل شوي دي .

7) مزارعه
8) استصناع
9) بیع بالوفا
10) د حصصو(وندو) پلورل یا عرضه کول(Issue of Securities)
اوس به په لنډ ډول پورته ذکر شوې لارې وڅیړو

(۱) مشارکت:

مشارکت او مضاربت د سود له ختمیدو وروسته د هغه اصلي او غوره بدیل دی. دلته ځنې هغه مختصر بنیادي اصول ذکر کوم چې له املې به یې دا په ډاګه شي چې د مشارکت د تصور په بنیاد د بانکارۍ مقاصد څه ډول حاصلیدی شي.

د مشارکت (شرکه) څخه مراد دا دی چې دوه یا زیات کسان په یو ه کار کې د سرمایې په شریکولو سره شریك شي او دکار و بار ګټه او تاوان د دوی تر مینځ شریك وي.

- نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې په مشارکت کی ګټه په هر داسې یوه نسبت ویشل کېدی شي چې ټولو شریکانو له مخکې نه اتفاق وربانديې کړی وي. خو که تاوان وشي نو دا به هم د ټولو شریکانو د سرمایو په نسبت ویشل کېږي. یعنې که د چا سرمایه ۱۰% وي نو لس فیصده تاوان به ګالي او که د چا ۹% سرمایه وي نو ۹% تاوان به ګالي.
- ټول شریکان تر مخکې شرایطو لاندې دا طي کولی شي چې کار و بار به څوك چلوي او پاتې شریکان به څه خدمت سرته رسوي. د ګټې ویش به همیشه د فیصدۍ په لحاظ کېږي او د هیچا لپاره به معین مبلغ نه تاکل کېږي.
- کار و باري اداره یا کمپنۍ د شریکانو په اجازې سره قرضه او یاکوم بل مالي مسئولیت اخستی شي.
- یوه مشارکه کمپنۍ له نورو کمپنیو سره مشارکت یا مضاربت کولی شي په دې شرط چې د دواړو کمپنیو شریکانو دا اجازه ورکړې وي. د امام ابو حنیفه په نظر د

مضاربت لپاره له شرکاوو نه اجازه اخستل ضروري ندي.

- په کومو مشارکه کمپنیو کې چې د بانك لخوا سرمایه ولګول شي باید ددغه کمپنۍ په انتظام او اداره کې د بانك عمل داخل شي. د مثال په توګه بانك باید د خپلې سرمایې په تناسب د کمپنۍ په چلونکې ډله (مدیره هیئت یا بورډ اف ډایریکټر) او ځنې نورو چاورکې خپل ارکان یا نماینده ونوموي.
- بانك چې کله وغواړي د مشارکه کمپنۍ کاغذات،اسناد رسیدونه اوداسې نورې کتنې د ځان د تسلې او د غبن د مخنیوي په خا طر کولی شي.

1) **مضاربت:** مال یا سرمایه د یوکس یا یو ګروپ له خوا او عمل د بل کس یا ګروپ لخوا او ګټه د مخکینۍ موافقې په اساس ویشل کېږي. که تاوان وشي هغه صرف د سرمایې د مالك وي او دکار و بارکونکی عمل ضایع کېږي مالي تاوان نه وي وربانديې.

د مضاربت مهم احکام په لاندې ډول دي:

- مضاربت د متعین او تاکل شوي مبلغ پر بنا کېږي- په کوم غیر معین مال او یا جایداد باندې نه کېږي. اوپه داسې قرض باندې هم نه کېږي چې هغه تر اوسه پورې (د مضاربې تر پیل پورې) نه وي وصول شوی.
- مضاربت عام او خاص کېدی شي، عام په دې معني چې کمپنۍ په هر کار کې چې مناسب یې وګڼي سرمایه لګولی شي، مګر په خاص مضاربت کې کمپنۍ صرف په هغه کار و بارکې سرمایه لګولی شي چې سرمایه لګونکي یې ورته اجازه ورکړې وي. په خاص مضاربت کې د ځای، نوعیت او داسي نور شرطونه هم لګیدی شي.
- کوم مبلغ چې په طور د امانت له چاسره وي ، د مالك په اجازې سره یې په مضاربت کې لګولی شي.
- سرمایه په عملي ډول کمپنۍ یا مضارب ته حواله کول اړین دي ،که چیرې

سرمایه له مالك سره پاتې شي مضاربت صحیح ندی.

- د ګټې نسبت باید له مخکې څخه وټاکل شي، یعنی دا څرګنده شي چې کمپنۍ او سرمایه ورکونکي ته به د ګټې څومره حصه ورکول کېږي.
- هر هغه شرط منسوخ دی، چې د هغه پر بنا د تاوان ګالل په کمپنۍ (مضارب) پوري وتړل شي.
- که مضاربه کمپنۍ (مضارب) داسې کار و بار وکړي دکوم چې اجازت نه وي ورکړل شوی نو پدی صورت کې مسئولیت د مضاربه کمپنۍ په غاړه دی.
- مضاربه کمپنۍ خپل ضروري مصارف د مضاربت له عاید څخه اخستی شي ددغه ضروري مصارفو تعیین د بازار د رواج او د زمانې د عرف په بنا کېدی شي.

۳) اجاره (Leasing):

د سرمایه کاری دغه طریقه هم د شریعت له نظره جایزه او روا ده او په پرمخ تللو هیوادونو کې په پراخه کچې له دې څخه کار اخستل کېږي بالخصوص په بانکاری کې. په یاد ولرئ چې په بنیادي ډول اجاره د اسلامي فقهاوه ایجاد او او په لویدیځ کې هم دا تصور په نژدي ماضي کې مینځته راغلی دی۔په انګلستان کې دا رواج د ۱۹۶۰ ع عشرې څخه شروع شو او ډېر زر یې په کار و باري کړیو کې مقبولیت تر لاسه کړ.ددې اندازه له دې څخه کېدی شي چې په ۱۹۷۹ع کال کې ټول دوه زره ملیونه پونډه اجاره شوي و کومه چې د ټولې سرمایه کاری لس فیصده و.

د اجارې نه مطلب داسې لین دین دی چې په هغه کې دیوه جایز شي ملکیت له ځان سره وساتل شي، مګر د هغې څخه ګټې اخستلو حق (حق الانتفاع) دیوې معینې مودې لپاره په بل چا خرڅ کړی شي.

د اجارې مهم احکام په لاندې ډول دي:

- د اجاره کړی شوي شي منفعت یا د کارونې حق معلوم وي.او له مخکې څخه طې شوی او ټاکل شوی وي او که د استعمال کوم حق غیر معین وي نو معاهده صحیح

نده. دا هم اړینه ده چې دا له مخکی نه تعیین او وټاکل شي په اجاره باندې اخستل شوي شي به چیرې، څرنګه او دکومو مقاصدو لپاره استعمالېږي ؟ البته د احنافو په نزد دکور او دکان په اجاره کې تعینول ضروري ندي ،چې په دې کې کرایه دار په خپله اوسیږي او که بل څوك او په دکان کی څه کار و بارکوي۔ددغه شیانو داسې استعمال چې په هغه ځای کې معروف نه وي او کور ته په کې تاوان رسیږي د مالك د اجازې نه پرته جوازنلري.

- د اجارې مودت، تاریخ ، پیل او ختم باید له وړاندې نه معین وي
- د داسې عمل لپاره چې شرعاً او یا عادتاً صحیح نه وي اجاره ورکول ناجایز دي.

د بیلګې په توګه د شرابو جوړولو لپاره ځای په کرایه ورکول اوداسې نور.

- په څرګنده توګه د کرایې اندازه ټاکل.

۴)مرابحه:

له بیع مرابحه نه مطلب دا دی چې یو شي د هغه په پخوانۍ بیه واخستل شي (وپیرودل شي) د اخستنې بیه طي او څرګنده شي او له ټاکلې ګټې (مفاد) اچولو نه وروسته بیا خرڅ کړی شي.

ددې د جواز لپاره لاندې قوانین ضروري دي:

- د پخواني قیمت معلومول او تعیین ضروري دی. یعنې لومړنی اخستونکې به واضح او په ډاګه وایي چې دا شي ما په دومره اخستي که یې نور مصارف پرې شوي وي د هغه ذکر کول هم ضروري دي او بیا ووایي چې زه دومره ګټه ورباندې اخلم او دا شي اوس په دومره خرڅوم.
- د ګټې د شرحې یا اندازې فارمول له مخکې نه ټاکل.
- دکوم سامان چې مجموعي قیمت معلوم نه وي د هغه د ممکنه قیمت د فیصدی له مخې د ګټې تعیینول جایز ندي. مثلا چې په دې دکا ن کې موجود ټول سامان په ۱۰% نفع واخله دا سودا صحیح نده۔لومړی باید د سامان قیمت (نرخ) تعیین شي او بیا پر هغه

۵% یا ۱۰% ګټه وویل شي. د طلا، سپینو زرو او یا د یو قسم پولي واحد مرابحه بیع جایزه نده ځکه دا سود ګڼل کېږي . ددغې طریقې په کارولو سره لوی ماشین الاتو او نورو شیانو کې ښه کار اخستل کېدي شي.

۵) بیع مؤجل:

له دینه مطلب په قرض باندې خرڅول دي. یعنې پدې کې قیمت یو ځل او یا په قسطونو خو څه موده وروسته اداکېږي، خو قیمت له مخکې نه تعیین وي او د قیمت ورکولو تاریخ هم ټاکل شوي وي او دا هم ذکر وي چې یو ځلي او که په قسطونو به وي.

د بیع موجل احکام په لاندې ډول دي:

- پلورونکی د هغه شي مالك وي چې خرڅوي یې او هغه یې په تصرف (قبضه)کې وي.
- د قیمت د تر لاسه کولو لپاره له پلورونکي (بایع) سره دا اختیار شته که وغواړي چې د اخستونکي (مشتري) کوم شي دګروی په توګه وساتي.
- د خرڅ شوي شي قبضه فوراً باید اخستونکي ته ورکړل شي.
- په بیع سلم کې قیمت مخکې وصول کېږي یا اخیستل کیږي او مال وروسته ورکول کېږي، ددې بر عکس په بیع موجل کې مال مخکې ورکول کېږي اوقیمت وروسته تر لاسه کېږي، په دواړو صورتونو کې دا ضروري ده چې یو شي (مال یا قیمت) مخکې فوراً ادا کړی شي.

۶) بیع سلم:

دا هغه بیعه ده چې قیمت پکې نقد یا په لاس ادا کړی شي او شي وروسته ورکړی شي. د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د یو تقریري حدیث څخه ددې جواز څرګندیږي، اصحاب کرامو د بیع سلم کار و بار کولو نبي کریم صلی الله علیه وسلم لدې څخه دوی منع نه کړل خو یوځه اصلاحات یي پکې وکړل.

د بیع سلم ضروري احکام په لاندې ډول دي:

- دکوم شي چې پیر و پلور کېږي هغه باید متعین او طي شوی وي.
- قیمت په فوري ډول ادا شي، که د قیمت سپارل قرض وي نو بیا دا بیع ناجایزه ده-البته امام مالك (رح) دومره رعایت ورکړی چې که د قیمت سپارل له معاهدې نه دوی دری ورځې وروسته وشي نو دا هم نقد سپارل ګڼل کېږي.
- د کومو شیانو تبادله چې کېږي هغه باید له یو جنس څخه نه وي. د بیلګې په توګه غنم د غنمو په بدل کې یا سره زر د سرو زرو په مقابل کې نه وي.
- د سامان د تیارولو او سپارلو حتمي تاریخ او ځای له مخکې نه ټاکل کېږي ځکه له رسول الله (ص) څخه روایت دی چې فرمایي: که له تاسو نه کوم شخص بیع سلم وکړي نو هغه دې په معین مقدار، وزن، او مودې سره کوي ، تاریخ حتمي او ټاکلی وي . مثلا دا صحیح نده چې څوك ووایي کله چې فصل راغونډ کړی شي یا حاصلات واخستل شي بیا به یې سپارو، بلکې د میاشتې او نیټې تعینول ضروري دي.
- کله چې اخستونکی د شي قیمت اداکړي، شي یې ملکیت ګرځي او د تصرف ټول حقوق ورته حاصلیږي.
- دکوم مال د تیارولو او سپارلو وعده چې شوې وي هغه باید په بازار کې وجود ولري او په مقرره وخت او ځای یې تیارول او سپارل هم امکان ولري. داسې شي دکوم چې تیارول ناشوني وي اویا د معاهدې کونکي په توان کې نه وي د دې بیع سلم سمه نده. مثلا:فرض کړي چې یو سړي د بوټ جوړولو فابریکه لري او هغه د نویو ماشین الاتو د واردولو لپاره لس لکه پیسو ته اړتیا لري هغه بانك یا کوم پانګوال (سرمایه دار) سره بیع سلم کولي شي، یعنې د بیع سلم په ډول په هغه دکانداربانديې د لس لکو په ارزښت سامان (بوټ) خرڅوي د هغه څخه نقدې پیسې اخلي او په مقرره وخت کې بوټان ورته تیاروي .اوس بانك یا سرمایه دار کولی شي چې دغه بوټان په بازارکې وپلوري اصل مبلغ او ورسره ګټه تر لاسه کړي.

(۷) عقد استصناع:

دا بیع سلم ته ورته عقد دی. د استصناع له عقد نه مراد کوم کارګر یا صنعت کار ته د څه شي د جوړولو په بدل کې پیشکي قیمت یا مخکې بیه ورکول دي

د استصناع د عقد مهم احکام:

- د احنافو له نظره ددې قیمت مخکې ، وروسته او پخپل وخت ورکول کېدی شي.
- د شي نوعیت، ډول، مقدار، قیمت او نور ضروري اوصاف ټاکل ضروري دي.
- د سامان د تیارولو لپاره د وخت حتمي تعیینول ضروري ندي البته که فریقین په خپله مدت تعیین کړي نو حتما به یې پابندي کوي.
- کله چې صنعتکارد مطلوبو شرایطو او اوصافو مطابق مال تیارکړي او نمونه یې وښیي نو امر ورکونکی یا مقابل لوری یې د قبلولو پابند دی .

۸) مزارعت:

مزارعت ته چې د کوم شرعي بنیاد په اساس جواز ورکړل شویدی هغه نژدې نژدې همغه دی کوم چې د مضاربت د جواز سبب کېږي.که مزارعت په نوي انداز سره ترتیب شي نو د زراعتي پورونو(قرضونو) نظام د شریعت مطابق جوړیدی شي.

د مزارعت ضروري احکام:

- د مزارعت د معاهدې په نتیجه کې چې کوم پیداوار حاصلیږي باید د هغه

نوعیت معلوم او ټاکلی وي

- پیداوار د تعیین شوي تناسب په حساب د فریقینو تر مینځ وویشل شي .
- د ځمکې مکمل انتظام او بند و بست کارکونکي ته وسپارل شي
- د معاهدې موده ټاکل شوې وي
- د زراعتي امورو ټول لګښت د دواړو اړخونو (فریقینو) په ذمه دی او د طي شوې ګټې په تناسب سره به یې برداشت کوي، هر هغه شرط منسوخ دی چې د هغه په بنیاد لګښت (مصرف) د کارکونکي په ذمه شي
- په دې عمل باندې د مضاربت حکم جاري کېږي ، نو ځکه شریکان په ګټه او تاوان کې سره شریك دي او که دکوم آفت په وجه هیڅ پیداوار و نه شي نو یو لوری هم څه نشي ترلاسه کولی.

۹) بیع بالوفا:

دا هغه بیعه ده چې پدې شرط سره تر سره شوې وي که چیرې خرڅونکی پیسې واپس کړي نو اخستونکی به شي واپس کوي یعنې بیرته به یې سپاري. دا په یوه اعتبار د پیراو پلور (خریداو فروخت) او په بل اعتبار د دین (ګروی) معامله ده. اخستونکي ته ورنه د ګټې (انتفاع) ټول حقوق حاصلیږي لیکن نه یې خرڅولی شي او نه یې چا ته رهن ایښودی شي .

د بیع بالوفا ضروري احکام:

- په بیع بالوفا باندې د رهن د ډېرو احکامو اطلاق کېږي ځکه چې پیرودونکی (اخستونکی) د مال اصلي مالك نه وي نو ځکه پلورونکی چې کله وغواړي شي یا جایداد واپس اخستی شي.
- دا بیع نقد هم کېدي شي او موجل هم.
- فریقین کولی شي چې د عقد لپاره موده تعیین کړي چې له هغې څخه وروسته خرڅونکی نشي کولی د قیمت په واپس کولو سره خپل مال بیرته تر لاسه کړي بلکې د

ټاکلې مودې له پوره کیدو وروسته اخستونکی اصلي مالك ګرځي.

- ضروري نه ده چې قبضه فورا مشتري ته ورکړي-که څه هم قیمت نقد وي خو قبضه وروسته هم ورکول کېدی شي.
- که چیرې دکوم پور په عوض کې جایداد د بیع بالوفا په ډول په قرض ورکونکي باندې خرڅ کړل شي، نو دغه به رهن وي ځکه د قرض په مقابل کې اضافي ګټه اخستل سود دی .
- بیع بالوفا د بانکونو په ډېرو معاملاتو کې کارول کېدی شي. د فقهاوو له نظره دا کوم معیاري او مثالي طریقه نده، بلکې په دې کې دکراهت ډېر اړخونه لیدل کېږي. د لومړني دور فقهاو دا نا جایزه ګڼلې ده ځکه چې پدې سره د ربا (سود) دروازې خلاصیدی شي- لیکن وروستنیو فقهاوو یې ترځینو شرایطو لاندې اجاز ورکړیده.

سکوک (اسلامي باند):

سکوك اسلامي باند ته ویل کېږي او سکوك د عرفي باند سره معادل فرض کولی شو، په استثنا ددې چې سکوك د شرعي احکامو په مراعات کولو سره جوړشویدي او کوم معین سود نه ورکوي ددې پر ځای سکوك لرونکي ته په معینه موده کې ګټه یا فایده (periodic Payment) ورکوي. سکوك دیوه اسیټ (22) نه تقسمیدونکې حصه ښیي کوم چې د ګټې د تولید په منظور په کار اچول شویده اوسکوك لرونکو ته د پانګونې دګټې څخه حصه ورکول کېږي .باند په عمومي ډول سره یو سودي قرض ګڼلی شو.ځرنګه چې اسلام سود منع کړیدی نو ځکه په اسلامي هیوادونو کې په سود ولاړ قرضي مارکېټ یا سندونه (سرټیفکېټ) ښه مارکیټ نلري یا نشي چلیدلی، نو ځکه په دې هیوادونو کې د سکوك یا اسلامي باند ډېر طلب شته او ډېر لوی مارکېټ لري.

---

[22]- Asset هر هغه شي ته وایي چه یو اقتصادي ارزښت ولري لکه کور،ماشین الات. موټر او داسې نور ، پیسې هم په اسیټ کې راځي مګر دا په مالي اسیټ کې شمیرل کېږي او په فزیکې اسیټ کې نه شمیرل کېږي.

ددې لپاره چې دا موضوع ښه واضح شي یو مثال ته اړتیالري فرض کوو چې یوه کمپنۍ ځمکې، یا ماشین الاتو ته اړتیالري ددې لپاره چې ددغه ځمکې، یا ماشین الاتو لګښت تمویل کړی شي د اجارې سکوك عرضه کولی شي او بیا دغه ځمکه، یا ماشین آلات په اجاره باندې هغه کمپنۍ اخلي او یایې بل چاته په اجاره ورکوي او د اجارې څخه لاسته راغلې پیسې (کرایه) بیا دا جارې په سکوك لرونکو باندې په معینو وختونو کې ویشل کېږي. که چیرې مونږ فرض کړو چې د ځمکې اخستلو لپاره ۲۰۰۰۰ افغانۍ پکار دي کمپنۍ کولی شي چې د ۱۰۰ روپیو ۲۰۰ د اجاره سکوك پانې یا اسناد په بازار کې عرضه کړي او په دې وسیله دځمکې لګښت تمویل کړي.

د سکوک ډولونه:

1. سکوك ډېر ډولونه لري چې دا کتاب یې د بشپړ بیان توان نلري، نو مونږ به په دې ځای کې په لنډ ډول سره لاندینې سکوك وپیژنو:

2. سکوك المشارکه (د مشارکت سکوك):دغه د مساوي ارزښت لرونکي اسناد دي چې د پروژو د تمویلولو په منظور بازار ته عرضه کېږي او په دغه وسیله لاسته راغلو پیسو باندې به په یوه موجود کار و بار یا پروژه کې شراکت لاسته راوړل کېږي. سکوك لرونکي د هغه پروژې شریکان(**Co-owner**)ګرځي چیرې چې هغه پیسې کارول شویدي.ځرنګه چې د ټولو سکوك لرونکو لپاره به دا شونی نه وي چې د شراکت کار و بار په اداره کولو او چلولو کې په مستقیم ډول سره برخه واخلي، نو دوی په مشترك ډول سره کولی شي چې یو وکیل یا نماینده وټاکي او هغه د دوی کار و بار په چلونه کې ونډه واخلي دغه سړی کېدی شي چې مسلکي سړی هم وي.

3. سکوك الاستصناع: داستصناع سرټیفکېټ د مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي کوم چې پدې موخه صادریږي چې د یوه معین شي د تولید لپاره سرمایه تر لاسه کړي، هغه شیان یا توکي چې داستصناع په بنسټ باندې تولیدیږي د استصناع سرټیفیکېټ لرونکي د هغه مالکان ګرځي.

4. سکوك المرابحه (مرابحه سرټیفیکېټ): مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي چې د مرابحه د توکېو د تمویلونې په خاطر صادر شوي وي او سند یا سرټیفیکېټ لرونکي د مرابحه د توکېو مالکان ګرځي.

٥- د مضاربت سکوك: دغه د مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي چې د مضاربې د توکېو د تمویلونې لپاره صادریږي او د دغه سند لرونکي د مضاربې د توکېو مالکان ګرځي. ځرنګه چې د پانګونې سکوك تر اوسه په لومړنیو مراحلو کې دي نو ځکه تراوسه د مضاربت سکوك ندي صادرشوي امید دی چې په نژدې راتلونکې کې به صادر شي.
سره له دې چې په هر لږ وخت کېږي چې سکوك شروع شویدي مګر بیا هم له اسلامي نړۍ نه سربیره په هر هغه ځای کې د سکوکو لویه غوښتنه او مارکېټ شته چیرته چې مسلمانان ژوند کوي . د لومړي ځل لپاره د بحرین هیواد سکوك صادر کړل او وروسته بیا له نورو اسلامي هیوادونو څخه علاوه په ځنې کفري هیوادونو کې هم سکوك صادر شول.دسکوکو اوسنی مارکېټ اټکل شوی چې د ځلورو بلیونو څخه زیات دی اوددې وده د ٪۹۰څخه زیاته اټکل شویده. دغه لاندینی چارت (23) مونږ ته تر اوس مهاله په تاریخي ترتیب سره د سکوکو لست رابنیي :

دصدور اندازه ملیون امریکایي ډالر	د صدور نیټه	صادرونکی	شمیره
$۵۰۰	اپریل ۲۰۰۵	اسلامي پرمختیایي بانك	۱

[23]- دغه چارټ یا د سکوکو لست د عسکري کمرشل بانك د معاون (وایس پریزیډنټ) لخوا د یوه لکچر په دوران کې وراندې شوېدی.

$۱۷۰	مارچ/اپریل ۲۰۰۵	بحرین فایننشل هاربور	۲
۱۱۹$	فیبروري ۲۰۰۵	دبحرین حکومت	۳
۶۰۰$	جنوري ۲۰۰۵	پاکستان انټرنیشنل سکوك کمپني لمیټډ حکومت	۴
152.5	جنوري ۲۰۰۵	ضورت البحرین سکوك	۵
39.5	جنوري۲۰۰۵	امپل زون برهډ (مالیزیا)	۶
350	دسمبر ۲۰۰۴	سه روك کارپوریټ سکوك	۷

$۱۰۰۰	نومبر ۲۰۰۴	دوبي ګلوبل سکوك (حکومت)	۸
$۱۰۳	اوکتوبر۲۰۰۴	فرسټ اسلامیك انوستمنټ بانك	۹
$۶۵	جولاي ۲۰۰۴	ایمر (متحده عربي امارات)	۱۰
$42.1	جولاي ۲۰۰۴	انکریس سکوك برهډ (ملیشیا)	۱۱
$۱۰۶	جولاي ۲۰۰۴	د بحرین حکومت BMA	۱۲
$۲۵۰	جون ۲۰۰۴	د بحرین حکومت	۱۳

		BMA	
$۱۰۰	جون ۲۰۰۴	Sacony Anhalt state properties (اوربا)	۱۴
$37.3	مارچ ۲۰۰۴	Caravan limited (بريتانيا)	۱۵
$۱۰۰	جنوري۲۰۰۴	تبريد (متحده عرب امارات)	۱۶
$۵۰	ډسمبر ۲۰۰۴	د بحرين حکومت BMA	۱۷
$۷۰۰	سيتيمبر ۲۰۰۳	دقطر حکومت	۱۸
$۴۰۰	جولاي ۲۰۰۳	اسلامي پرمختيايي بانك	۱۹
$۲۵۰	مي ۲۰۰۳	دبحرين حکومت BMA	۲۰
.5 $۱۰۰	6. اپريل ۲۰۰۳	7. دبحرين حکومت 8. BMA	9. 21
$۸۰	فيبر وري ۲۰۰۳	د بحرين حکومت BMA	22
$۵۰	نومبر ۲۰۰۲	د بحرين حکومت BMA	23
$۸۰	آکست ۲۰۰۲	د بحرين حکومت BMA	۲۴
$۶۰۰	جون ۲۰۰۲	د مالیزیا حکومت	۲۵
$۷۰	فبروري۲۰۰۲	د بحرين حکومت BMA	۲۶

$۱۰۰	سپتمبر ۲۰۰۱	د بحرين حکومت BMA	۲۷
Σ ۶۲۰۴			

پنځم فصل

اسلامي اقتصادي پرمختګ

مخکې له دې چې اقتصادي پرمختګ له اسلامي نظره تعريف کړو غواړم چې د اقتصادي پر مختګ په اړوند څو عمومي خبرې وکړم، په نړۍ کې يوازې اسلامي هيوادونه وروسته پاتې ندي بلکې ډېر غير اسلامي هيوادونه هم وروسته پاتې دي، نو ويلی شو چې اقتصادي پر مختګ يوازې د اسلامي نړۍ مشکل نه دی.

په کال ۱۹۸۶ کې Raanaz weitz ويلي وو: ،،په داسې حال کې چې بشريت په يوه سياره (ځمګه) کې سره شريك دي خو بيا هم د ټولو نړۍ يوه نده دا يوه داسې سياره ده چې په هغې کې دوه نړۍ دي يوه د بډايانو نړۍ او بله د غريبانو نړۍ ،،

<u>د UNDP ۱۹۹۵م کال د انساني پر مختګ د رپوټ له مخې د نړۍ د نفوس له ۴۱۳ دری پر څلور برخې څخه زيات وګړي په غريبو هيوادونو کې ژوند کوي او له دوی سره د نړۍ د عايد يوازې ۱۶٪ وجودلري .په داسې حال کې چې د نړۍ ۸۵٪ عايد د د پاتې ۲۰٪ بډايو خلکو په لاس کې دی.</u>

دغريبو هيوادونو ډلبندي:

- لږ عايد لرونکي هيوادونه
- لږ-اوسط عايد لرونکي هيوادونه

- اوسط عايد لرونكي هيوادونه
- پورته_اوسط عايد لرونكي هيوادونه
- لوړعايد لرونكي هيوادونه

وړاندې له دې چې په اقتصادي پر مختګ باندې نورې خبرې وکړو لومړی لازمه ګڼم چې د بيوزلۍ يا فقر په اړوند لنډ معلومات ستاسې خدمت ته وړاندې کړم:

غريبي(بيوزلي):

غريب هغه سړي ته ويل کېږي چې د خپلو لومړنيو اړتياوو د پوره کولو توان ونه لري. او لومړنۍ اړتياوې عبارت دي له کور، کالي، ډوډۍ، تعليم او داسې نور.

غريبي ډير اقسام لري چې لاندې به ورنه يادونه وشي.

د ننې عصر زياتره کړاونه د غريبۍ له وجې مينځ ته راځي او همدغه د عايد بې انصافه ويش دی چې په نړۍ کې يې اور بل کړيدی کله د تيلو په سر جګړه کېږي او کله د خپلو تجارتي مفاداتو د خوندي ساتلو په موخه غريب او بيوسه هيوادونه ټکول کېږي. که مونږ د ملګروملتونو جوړښت ته ځير شو نو دا به را ته جوته شي چې د نړۍ د ټولو مسلمانانو سره هيڅ د حساب وړ قدرت نشته دوی يوازې د ميلمه په شکل په نړيوالو مجالسو کې برخه اخلي او د اسلامي هيوادونو څخه يو هم د ويټو حق نه لري ، دا سره له دې چې اسلامي نړۍ ډير زيات وګړي لري ، خو بالعکس کله هم چې د مسلمانانو په پلوی کوم بل منظور شي هغه د کفري هيوادونو له خوا ويټو کېږي چې ددې ښه بيلګه د امريکا له خوا د اسرائيلو ضد سندونو (بلونو) ويټو کول دي.

(لاندينی تصوير ښيي چې غير عادلانه قوانينو او کړنلارو د ملګرو ملتونو اداره د ډوبيدو له ګواښ سره مخ کړيده):

همدا راز ويلی شو چې د عايداتو او وسايلو بې انصافه ويش ګرده نړۍ په ځانګړې توګه د عوامو او بې وسه خلکو د ډوبيدو باعث ګرځي .

اسلام هم د غريبۍ او بيوزلۍ خلاف دی او د همدې ټولنيز رنځ د له منځه وړلو پخاطر الله تعالی په هر بډايه مسلمان باندې زکات فرض کړيدی. رسول الله (ص) په يوه مبارک حديث کې فرمايي: [کاد الفقر ان يکون کفرا] ترجمه: نژدې ده چې فقر په کفر بدل شي، د کفر سبب شي.

ددې حديث مطلب دا دی چې ډير ځله يو انسان د فقر او غريبۍ له کبله غير اسلامي يا غير شرعي کارونو ته لکه غلا او داسې نورو ته مخه کوي او په دې توګه نوموړی د کفر خواته ميلان کوي. همدا رنګه حضرت علي (رض)فرمايلي دي : [الوکان الفقر رجلا لقتلته] يعنې که چيرې غريبۍ او فقر سړی وای، نو ما به وژلی و. له دي څخه څرګنديږي چې فقر يوه خطرناکه ستونزه ده او ددې د حل لپاره بايد ګړندي، په وخت او لازم اقدامات وشي .

د بيوزلۍ (غريبۍ) ډولونه:

په ظاهره خو بيوزلي ديته ويل کېږي چې يو سړی د خپلو لومړنيو اړتياو(ډوډۍ، کور، درمل) د پوره کولو توان ونه لري مګر په اصل کې د بيوزلۍ يا غريبۍ ډير ډولونه او عوامل دي چې په لاندې توګه اشاره ورته کوو:

Error!

- د عايد(درآمد) کموالی
- له مادي وسايلو نه محرومیت
- د مواقعو کمښت
- تجاوزات، اله ګوله
- بي وسي (اقتصادي،سياسي.....)
- ټولنیز ګوښیتوب(محرومیت)

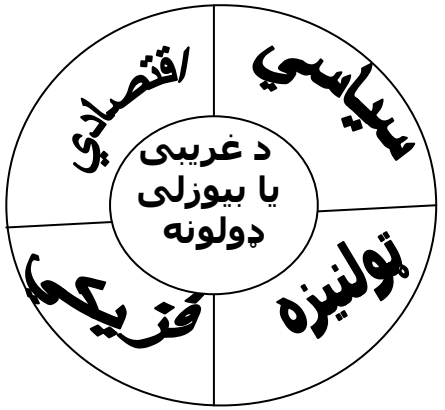

اوس که چیرې مونږ د غریبی د غه پورته عوامل او اقسام په نظر کې ونیسو نو دا به راته جوته شي چې ټول افغانان هرو مرو له یو ډول بیوزلی سره مخ دي [سیاسي، اقتصادي، ټولنیزه، فزیکي] ځکه تر اوسه پورې زور واکي حا کمه ده، د هیواد چارې د نا اهلو په لاس کې دي او د هیواد په سیاسي او نورو چارو کې د عوامو رول نشته، له نیکمرغه چې په دې وروستیو کې دا سلسله شروع شویده مګر تر اوسه دا یو سمبولیك او تش په نامه پروسه ده، له لوی خدای څخه ددې په امید یو چې افغانان له دغو ټولو بدبختیو او بیوزلیو څخه خلاص کړي.

د بیوزلی (غریبی) عوامل او د هغې د حل لارې چارې :

ارسطو ویلي دي چې" بیوزلي او غریبي د انقلابونو او جرایمو والدین دي " د نړۍ زیاتره جګړې د بیوزلی او غریبی په وجه شویدي او ځینو هیوادونو ددې لپاره چې د نورو کمزورو هیوادونو پر وسایلو باندې قبضه وکړي پر هغوی یرغل کړیدی چې ښه مثال یې افغانستان او ځنې نور مظلوم اسلامي هیوادونه دي . د نړۍ زیاتره جګړې اوس هم د عاید او وسایلو د غیر عادلانه ویش له وجې کېږي. خلاصه دا چې د عایداتو او وسایلو غیر عادلانه او نا انډول ویش انساني ټولنه نه یوازې له هوساینی محروموي، بلکه له ډول ډول ستونزو سره یې مخ کوي.

د غریبی او بیوزلی عوامل:

- د کپیټل (سرمایې .....) او تکنالوژۍ کمښت
- پر زراعتي سکتور اتکاء (د پرمختللي صنعتي سکتور نه موجودیت)
- د نفوس زیاتوالی.
- په بهرنیو پورونو باندې تکیه کول او سودي قرض اخستنه.

په لاندې تصویر کې دغه موضوع ښه څرګنده شویده، کله چې کوم هیواد له بهرنیو

هیوادونو څخه سودي پور واخلي نو بیا مجبور دی چې د هغوی ځنې اوامر او شروط هم ومني او نشي کولی چې په خپلو اقتصادي او سیاسي پالیسیو کې پوره خپلواکي ولري .

غیر ثابتې پالیسۍ (اقتصادي ، سیاسي) یعنې د هر نوي حکومت د راتګ سره د نویو پلانونو عملي کول او پخواني پروګرامونه او پروژې په نیمه کې پریښودل او د سیاسي عواملو له امله ور ته توجه نه کول.

- د زراعتي او صنعتي سکتورونو تر مینځ د همغږۍ نه موجودیت.
- په سود ولاړ اقتصادي (مالي) سیستم (د سود په وجه امیر نور هم امیر کېږي او غریب لاپسې غریب کېږي)
- د پوهې او مهارتونو کموالی.

غریبي او بیوزلي په لاندې لارو سره له مینځه وړل کېدی شي :

- د پوهنې او تکنالوژۍ په پر مختګ سره

- د اسلامي تمویلولو (Financing) د وسایلوا و اسانتیاو په حمایه کولو ، پیاوړي کولو او تشویقولو سره.
- د پرمختیایي پروژو په پلي کولو کې له کارګرو څخه زیاتې ګټې اخستنې سره.

د ځمکې قوانین او اصول (د ځمکې د ملکیت عظمي حد ټاکل او یا د بیکاره ځمکې په موثر ډول کارول او مستحقینو ته ورکول

د اقتصادي پرمختګ د کچې (اندازې) لارې:

د اقتصادي پرمختګ د کچې معلومول مختلفې لارې لري لکه: د داخلي نا خالص محصول (GDP) وده ، د خلکو د ژوند دسطحې ښه کېدل، د غریب او امیر تر مینځ د توپیر کموالی او د یوه کس عاید (Per capita Income) او د بشري پرمختګ تر ټولو جامع کچه کونکی د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس دی (Human development Index)، په دې وروستیو کې د بشري پرمختګ ارزښت ته په پام سره په افغانساتان کې د یوه کنفرانس په ترڅ کې چې دکابل په پوهنتون کې د افغانستان د څو وزیرانو ا و د UNDP د ځینو غړو په ګډون جوړشوی و ګډون کوونکي د بشري پرمختګ د اهمیت په اړه وګړیدل او په پای کې د نومبر میاشت د بشري پرمختګ د میاشتې په نامه ونومول شوه. څرنګه چې د پرمختګ دکچه کولو نورې طریقې اسانه او ساده دي ، تشریح ته اړتیا نه لري یوازې د بشري پر مختګ انډیکس یوځه تشریح ته اړتیا لري او هغه په لاندې ډول سره څیړو:

د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس :

د اقتصادي پرمختګ دکچه کولو دغه واحد په کال ۱۹۹۰ کې د UNDP په وسیله معرفي شو او اوس په کلنیو راپورونو کې د پرمختګ همدغه واحد چاپېږي. د پرمختګ دغه کچه کونکی له ټولو پورته ذکر شوو نورو طریقو څخه غوره دی ، ځکه په دې کې د داخلي ناخالص محصول((GDP)) یا دیوه هیواد د تولیداتو څخه علاوه نور ټولنیز

فکتورونه هم په نظر کې نیول کېږي. د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس (Human development Index) ټول هیوادونه د صفر او یوه په منځ کې د یوه واحد په اساس راولي، د اقتصادي پرمختګ دغه ارزیابي د پرمختګ په دریو «نهایي محصولاتو» ولاړه ده او هغه دری په لاندې ډول سره دي:

1) د صحي وضعیت یا د عمر داوږد والي کچه، د یوه هیواد دوګړو اوسط ژوند او دا د تولد نه پس د متوقع ژوند پوسیله اندازه کېږي.

تر ټولو کم اوسط عمر ۲۵ کاله فرض کېږي او تر ټولو زیات اوسط عمر ۸۵ کاله فرض کېږي او په لاندې ډول سره اندازه کېږي.

$$\text{له تولد نه وروسته احتمالي ژوند} = \frac{\text{اوسط متوقع ژوند- ۲۵}}{\text{۸۵-۲۵}}$$

اوسط احتمالي ژوند، د هغه هیواد د وګړو اوسط ژوند ټول کېږي. د افغانانو اوسط عمر 44,5 دی خو [1] د بشري پرمختګ په نوي را پور کې چې په کال ۲۰۰۵ کې خپر شوي او سط عمرتقریب ۴۶] کاله اټکل شویدی. د ماشومانو د تولد په ترڅ کې د هر یو لکو میندو له جملې څخه ۱۶۰۰ میندې د صحي مراکزو د نه موجودیت له کبله له مینځه ځي او په هرو پنځو افغانانو کې یو د عصبي یا ذهني امراضو څخه کړیږي، او یوازې ۲۳٪ افغانان د صافو اوبو څخه برخمن دي (24). که مونږ دغه معلومات په نظر کې ونیسو نو له تولد نه پس د افغانانو احتمالي ژوند مساوي کېږي له 0.325 سره [1-44,5-25/85 25]

2) د پوهې (لیك لوست) کچه، دا د بالغو وګړو د لیك لوست او ښوونځي ته د تګ په اوسط کلونو سره اندازه کېږي او له همدې نه د سواد یا پوهې انډیکس په لاس راځي

[24]- د UN راپور د بشري حقوقو په اړوند، دي نیوز ورځپاڼه، اکتوبر 30/2005

د دغو پورته دوه انډیکسونو له جمع کولو څخه په دې ډول چې 2/3 وزن بالغ وګړو سواد او 1/3 وزن لومړني ابتدایي مکتب ویلو انډیکس ته ورکول کېږي، د بالغ وګړو سواد ته ځکه ډېر وزن ورکول کېږي چې په پالیسیو او عملي کارونو کې نسبت ماشومانو ته دوی ډېره ونډه لري نو ځکه دوی په اقتصادي پرمختګ ډېره اغیزه لري.

$$\text{د سواد اندیکس} = \frac{\text{باسواده بالغان}}{\text{مجموعي بالغ نفوس}} + ۱۰۰$$

$$\text{د تعلیم پیلونکی انډیکس} = \frac{\text{د هغو شاګردانو شمیر چې په یوه کال کې په ښونځي کې شامل شوي دي}}{\text{د ښونځي د عمر شاګردانو مجموعي شمیر}} + ۱۰۰$$

- دپوهې شاخص (انډیکس)=2/3(د سواد انډیکس)+1/3(د مکتب شمول انډیکس)

په افغانستان کې مکتب ته د ماشومانو د شاملولو کچه ۶۷٪ ته اوچته شویده، مګر د ښځینه ماشومانو د مکتب شمول کچه ۴۰% ده (25). نا ویلي دې پاتي نه شي چې دغه شمیرې د انتقالي حکومت د دوران دي او پخوانۍ شمیرې لدی څخه هم کښته دي.

۳) دژوند سطحه (سطح زندګي) کومه چې اندازه کېږي په فې نفر عاید سره (عمومي عاید تقسیم د یوه هیواد د نفوس).

په کال (2004/05) ۱۳۸۳ کې د افغانستان ټول نا خالص تولید (GDP) 5,683 ملیونه امریکایي ډالره و او په همدې کال کې د افغانستان نفوس ۲۶ ملیونه و نو په دې حساب سره د افغانستان د نفر د سر عاید (Per capita GDP) ۲۱۸ امریکایي ډالره راځي. په همدې ډول سره د کال (2005/06)1384 لپاره د افغانستان ناخالص تولید (GDP) 7,058 ملیونه امریکایي ډالره اټکل (تخمین) شویدی او په دې کال کې د افغانستان

[25]- د UN راپور د بشري حقوقو په اړوند، دي نیوز ورځپاڼه، اکتوبر 30/2005

نفوس ۲۸ ملیونه اټکل شوی چې د نفر د سر عاید تقریبا ۲۵۲ امریکایي ډالره راځي (26)

.

د پورته دریو انډیکسونو له یو ځای کولو څخه په لاندی ډول سره د بشري پرمختګ انډیکس په لاس راځي:

د بشري پرمختګ انډیکس(**HDI**)=1/3(د عاید انډیکس) +1/3(احتمالي ژوند انډیکس) +1/3(دپوهې انډیکس)

ځني وخت د بشري پرمختګ د انډیکس په حسابولو کې د ډیموکراسۍ انډیکس هم شاملیږي، د بشري پرمختګ انډیکس همیشه د صفر او یوه په منځ کې راځي

دغه د بشري پرمختګ دکچه کولو واحد ټول هیوادونه په دریو برخو ویشي.

a) د ټیټ بشري پرمختګ انډیکس (0-0.4)

b) د اوسط بشري پرمختګ انډیکس(0.5-0.79)

c) د لوړ بشري پرمختګ انډیکس(0.8-1.0)

له بده مرغه چې د افغانستان په اړوند بشپړه ډیتا نه ده موجوده نو ځکه د افغانستان د بشري پرمختګ انډیکس د نړۍ په لست کې وجود نه لري کوم معلومات چې ما کولی شوی تر لاسه کړم هغه مې پورته ذکر کړیدي . د نورو اسلامي هیوادونو د بشري پرمختګ په بنا طبقه بندي په لاندې ډول ده: (27)

.دغه طبقه بندي د ۲۰۰۲ کال د ډیټا په بنا شویده، نا ویلي دې پاتې نه شي چې دغه شمیره په نړیواله سطحه شویده او د بشري پرمختګ په بنا دیوه هیواد نمبر یا شمیره نبیي. په دغه لاندې لست کې یوازې اسلامي هیوادونه شامل دي او دا لست له انټرنیټ څخه د undp د بشري پرمختګ له راپور څخه را اخستل شویدی. د ټولې نړۍ د

[26]-دغه معلومات د محترم ورو ضیاالرحمن خخه تر لاسه شوي چې د مالیې په وزارت کې د مالیاتو په برخه کې کار کوي. د افغانستان د مالي چارو په اړوند د نورو معلوماتو لپاره په دغه www.imf.org ویب پاڼه کې د افغا نستان برخه کتلې شی .

[27]- د انټرنیټ لاندې پته د بشري پرمختګ د راپور لپاره کارولی شي:
http://hdr.undp.org/docs/statistics/indices/hdi_2004.pdf

هیوادونو راپور (اقتصادي پرمختګ لست) په لاندې پته په انټرنیټ کې کتلی شی.

شمیره	هیواد	له زیږون (تولد) نه وروسته احتمالي ژوند	د لویانو د سواد کچه (%)	ناخالص تولید د نفر په سر	د احتمالي ژوند انډیکس	د پوهنې انډیکس	د ناخالص تولید انډیکس	د بشري پرمختګ انډیکس (HDI)
لوړ بشري پرمختګ لرونکي اسلامي هیوادونه:								
۳۳	برونـــــــــای دارالسلام	76.2	93.9	19210	0.85	0.87	0.88	0.867
40	بحرین	73.9	88.5	17170	0.81	0.85	0.86	0.843
44	کویت	76.5	92.9	16240	0.86	0.81	0.85	0.838
47	قطر	72	84.2	19844	0.78	0.83	0.88	0.833
49	متحـده عربـي امارات	74.6	77.3	22420	0.83	0.74	0.90	0.824
د اوسط بشري پرمختګ لرونکي اسلامي هیوادونه:								
58	لیبیا	72.6	81.7	7570	0.79	0.87	0.72	0.794

59	مالیزیا	3V	88.7	9120	0.80	0.83	0.75	0.793
65	البانیا	73.6	98.7	4830	0.81	0.89	0.65	0.781
66	بوسنیا او هرزګوینا	74.0	94.6	5970	0.82	0.84	0.86	0.781
74	عمان	72.3	74.4	13340	0.79	0.71	0.82	0.770
7V	سعودي عربستان	72.1	77.9	12650	0.79	0.71	0.81	0.768
78	قزاقستان	66.2	99.4	5870	0.69	0.93	0.68	0.766
80	لبنان	73.5	86.5	4360	0.81	0.84	0.63	0.758
84	مالدیف	67.2	97.2	4798	0.70	0.91	0.65	0.752
٨٨	ترکیه	٧٠،٤	٨٦،٥	٦٣٩٠	٠،٧٦	٠،٨٠	٠,٦٩	٠،٧٥١
86	ترکمنستان	66.9	98.8	4300	0.70	0.93	0.63	0.752
90	اردن	70.9	90.9	4220	0.76	0.86	0.62	0.750
91	آذربایجان	72.1	97.0	3210	0.78	0.88	0.58	0.764
٩٢	تونس	72.7	73.2	6760	0.79	0.74	0.70	0.745
101	ایران	70.1	77.1	6690	0.75	0.74	0.70	0.732
١٠٢	فلسطین	72.3	90.2		0.79	0.86	0.52	0.726
106	سوریه	71.7	82.9	3620	0.78	0.75	0.60	0.710
107	ازبکستان	69.5	99.3	1670	0.74	0.91	0.47	0.709
108	الجزایر	59.5	68.9	5760	0.74	0.69	0.68	0.704
١١٠	قیرغیزستان	68.6	97.0	1620	0.72	0.92	0.46	0.701
111	اندونیزیا	66.6	87.9	3230	0.69	0.80	0.58	0.692
116	تاجکستان	68.6	99.5	980	0.73	0.90	0.38	0.671

١٢٠	مصر	68.6	55.6	3810	0.73	0.62	0.61	0.653
١٢٥	مراکش	68.5	50.7	3810	0.72	0.53	0.61	0.620
138	بنګلدیش	61.1	41.1	1700	0.60	0.45	0.47	0.509
139	سوډان	55.5	59.9	1820	0.51	0.52	0.48	0.505
	دټیټ یا لږ بشري پرمختګ لرونکي هیوادونه							
142	پاکستان	60.8	41.5	1940	0.60	0.40	0.49	0.497
149	یمن	59.8	49.0	870	0.58	0.50	0.36	0.482.
151	نایجیریا	51.6	66.8	860	0.44	0.59	0.36	0.466

د لږ بشري پرمختګ لرونکو اسلامي هیوادونو شمیره زیاته ده او زیاتره غریب افریقایي هیوادونه[سینګال، تانزانیا، ګمبیا، ګیني بیساو، ایتوپیا، سیرالیون]په کې شامل دي. لکه څرنګه مو چې مخکې یادونه وکړه د افغانستان په اړوند د اړتیا وړ دیټا نشته نو ځکه افغانستان په دغه لست کې ځای نه لري مګر بیا هم افغانستان د هغو هیوادونو په ډله کې راځي چې د لږ بشري پرمختګ انډیکس لرونکي دي (وروسته پاتي هیوادونه)، که چیرې مونږ د بشري پرمختګ د انډیکس په حساب د هیوادونو طبقه بندي د کال ۱۹۹۷او ۲۰۰۲ سره پر تله کړو دا به جوته شي چې زیاتره اسلامي هیوادونه په شا تللي [کویت د ۳۵ نمبر څخه ۴۴ ته تللی دی او پاکستان د ۱۳۸ نمبر څخه چې د اوسط بشري پرمختګ په ډله کې راځي ۱۴۲ نمبر ته په شا شوي چې په لږ بشري پرمختګ لرونکو هیوادوکې وشمیرل شي] د اسلامي هیوادونو له جملې څخه یوا زې سوډان او بنګلدیش پر مختللي دي او د اوسط بشري پرمختګ د انډیکس لرونکو هیوادونو په ډله کې حساب شوي دي.[سوډان د ۱۴۲ نمبر څخه ۱۳۹ ته پورته شوی، بنګلدیش د ۱۵۰ نمبر څخه ۱۳۸ نمبر ته ختلی دی دغه دواړه هیوادونه وړاندې په لږ بشري پرمختګ لرونکو هیوادونو کې شامل وو]

پرمختګ د اسلام له نظره :

ډاکتر عبدالرحمان يسري په کال ۱۹۸۱ کې اقتصادي پر مختګ د قرآنکريم د ۲۹مې سپارې د سوره نوح د لاندنيو آيتونو په رڼا کې بيان او څرګند کړ ويې ويل:

په اقتصادي معامله کې ګناه مه کوئ يعنې ربا ، احتکار، غرر او داسې نور ناروا اعمال پريږدئ او په دې اړوند د الله (ج) څخه معافي وغواړئ (توبه و باسئ) له ګناه څخه ليرې لاړشئ نو الله (ج) به دغه ټول کړاونه او ستونزې حل کړي او اقتصادي پر مختګ به مينځ ته راشي او امت به د پخوا ني اسلامي دوران غوندې اقتصادي پرمختګ وکړي.

نوموړي اقتصاد پوه دغه پورتنۍ مطلب له لاندې آيت شريف څخه اخستی دی:

[فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا (نوح**10**) يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا (نوح**11**) وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا]

ترجمه: نو ومې ويل دوی ته بښنه وغواړئ له ربه خپله بيشکه هغه (الله(ج)) دی ډېر بښونکی، راوبه ليږي باران پر تاسې باندې ډېر اوريدونکی (باران) او در ډېروي کومك به کوي له تاسې سره په مالونو او زامنو سره او وبه ګرځوي تاسې ته باغونه او و به ګرځوي تا سوته ويالې .

نوموړي اقتصاد پوه په کال ۱۹۹۱ کې د اقتصادي پر مختګ بل تعريف په دې ډول وکړ:

پرمختګ په ټولنيزاو اقتصادي چاپيريال کې يو ساختماني بدلون دی چې د اسلامي قوانينو(شريعت)او اخلاقي ارزښتونو(عقيدې) په نظرکې نيولو سره صورت نيسي او ورسره په يو وخت کې د مادي او معنوي اهدافو تر منځ د لاړمې موازنې په پام کې نيولو سره د عظمي او ممکن غوره توليد او وسايلو د په ځای استعمال پخاطر له بشري توليدي قوې او موجودو وسايلو څخه اعظمي کاراخستنه او استعمال يې.

اسلام مونږ ته حکم کوي چې ټول وسايل په موثر ډول په کار واچوو، خو له بده مرغه چې په اوسنۍ حالت کې اسلامي هيوادونه داکار نه کوي، بلکه نور رنځونه لکه رشوت اخستنه او اداري فساد په کې زيات دي. په يوه حديث کې راځي

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُهُ فَقَالَ لَكَ

فِي بَيْتِكَ شَيْءٌ قَالَ بَلَى حِلْسٌ نَلْبَسُ بَعْضَهُ وَنَبْسُطُ بَعْضَهُ وَقَدَحٌ نَشْرَبُ فِيهِ الْمَاءَ قَالَ ائْتِنِي بِهِمَا قَالَ فَأَتَاهُ بِهِمَا فَأَخَذَهُمَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ مَنْ يَشْتَرِي هَذَيْنِ فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمٍ قَالَ مَنْ يَزِيدُ عَلَى دِرْهَمٍ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا قَالَ رَجُلٌ أَنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا إِيَّاهُ وَأَخَذَ الدِّرْهَمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا الْأَنْصَارِيَّ وَقَالَ اشْتَرِ بِأَحَدِهِمَا طَعَامًا فَانْبِذْهُ إِلَى أَهْلِكَ وَاشْتَرِ بِالْآخَرِ قَدُومًا فَأْتِنِي بِهِ فَفَعَلَ فَأَخَذَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَدَّ فِيهِ عُودًا بِيَدِهِ وَقَالَ اذْهَبْ فَاحْتَطِبْ وَلَا أَرَاكَ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا فَجَعَلَ يَحْتَطِبُ وَيَبِيعُ فَجَاءَ وَقَدْ أَصَابَ عَشَرَةَ دَرَاهِمَ فَقَالَ اشْتَرِ بِبَعْضِهَا طَعَامًا وَبِبَعْضِهَا ثَوْبًا ثُمَّ قَالَ هَذَا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَجِيءَ وَالْمَسْأَلَةُ نُكْتَةٌ فِي وَجْهِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ أَوْ لِذِي غُرْمٍ مُفْظِعٍ أَوْ دَمٍ مُوجِعٍ (28)

ترجمه له انس بن مالك رضي الله عنه څخه روايت دی چې له انصارو نه يو سړی نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته راغی سوال يې ترينه کولو، نبي کريم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل: په کور کې دې څه شته؟ هغه وويل هو يو لمخی دی په يوه برخه يې ځان پټوو، او يوه برخه يې په ځمکه غوړوو، او يو جام دی په هغه اوبه کې څښو، ويې فرمايل هغه دواړه ما ته راوړه، انس رضي الله تعالى عنه وايي نو دواړه يې ورته راوړل، نبي عليه السلام په خپل مبارك لاس کې واخيستل، بيا يې وفرمايل: څوك دا دواړه اخلي، يوه سړي وويل زه يې په يو درهم اخلم، بيا يې دوه که درې ځلې وفرمايل: څوك يې له دې نه په زيات قيمت اخلي؟ يوه سړي وويل زه يې په دوه درهمه اخلم، نو هغه ته يې ورکړل او دوه درهمه يې واخيستل او هغه انصاري ته يې ورکړل او ورته ويې ويل: په يوه خپل کور ته خواړه واخله او په بل يو تبر واخله او ما ته يې راوړه، هغه همداسې وکړل، نبي کريم صلی الله عليه وسلم په تبر کې په خپل مبارك لاس لاستی واچولو او ورته ويې ويل ځه د لرګو کار کوه او پنځه لس ورځې دې ونه ګورم، هغه سړي د لرګو کار پيل کړ او خرڅول به يې، کله چې راغی لس درهمه يې ګټلي وو، نو نبي عليه السلام ورته وفرمايل: په يو څه يې خواړه او په يو څه يې جامې واخله، بيا يې وفرمايل: دا تاته له هغه نه ښه دی چې په

[28]- المصدر: سنن ابن ماجه، الكتاب:التجارات ، الباب: بيع المزايده ، رقم الحديث: ۲۱۸۹

ورځ دقيامت راشې او سوال دې په مخ کې داغ وي ، سوال کول د سختې خواری، درونـد پور او دردونکې وينې (ديت) له څښتن نه پرته د بل چا لپاره وړ نه دی.

په يوه بل حديث شريف کې راځی:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا فَإِنْ لَمْ يَزْرَعْهَا فَلْيُزْرِعْهَا أَخَاهُ [29]

ترجمه: له جابر بن عبد الله رضي الله عنه څخه روايت دی وايي رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: څوک چې ځمکه ولري ويې دې کري، که يې نه کري، نو خپل مسلمان ورور ته يې دې ورکړي چې ويې کري.

لـه پورتنيـو احـاديثو څخـه دکـار کولـو، حـلال رزق ګټلـو او د وسـايلو د مـوثر اسـتعمال اهميت څرګندېږي او اقتصادي پرمختګ هم په کار او د وسايلو په موثر استعمال پورې تړاو لري.داسلام له نظره اقتصادي پر مختګ بايد داسې وشي چې د مادي او روحي اړتيـاوو تـر مينـځ تعـادل برقـرار وي ځکـه چـې د سـالم او کاميـاب ژونـد لپـاره دا دواړه ضروري دي ځني خلك په دې نظر دي چې مسلمانان بايد آخرت ته ډير پام وکړي او په دنياوي کارونو ډير وخت ونه لګوي ، زه دا منم چې د مسلمانانو اصلي هدف آخرت دی مګر د آخرت تر لاسه کول هم زمونږ ددنيا په ژوند پورې تړلی دی لکه امام غزالي(رح)چې وايي: ،،خراب الدنيا خراب الدين لان الدنيا مزرعة الاخرة ،، ژباړه : ددنيا خرابي د دين خرابي ده ځکه دنيا د آخرت توښه ده.

او که مونږ په دنيا کې ښه ژوند ولرو نود آخرت د ښه کېدلو مواقع مو زياتې دي دا په هغه صورت کې چې که چيرې د الله په لاره کې خپلې پيسې ولګوو . د اسلام له نظره د يو شخص لګښت يا مصارف د لاندې ګراف په مرسته ښودل کېدی شي.په دغه شکل کې:

[29]- المصدر: صحيح مسلم، الكتاب: البيوع، الباب: كراء الارض، رقم الحديث: ٢٨٦٢

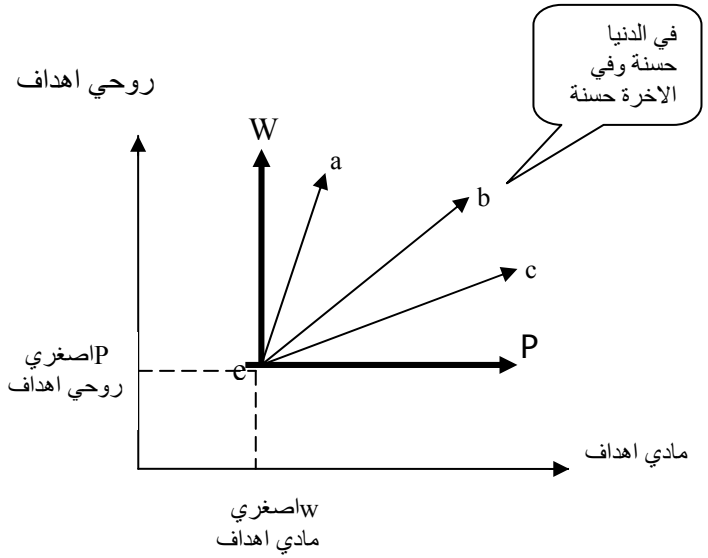

مونږ ګورو چې نوموړی شخص بايد د دنيوي او اخروي لګښتونو په مينځ کې انتخاب وکړي که مونږ فرض کړو [30] د هغه صغری دنيوي اړتياوې(W)، اوصغری اخروي اړتياوې (P) وي نو د هغه شخص د مصارفو د پيل نقطه (e) راځي . اوس د نوموړي شخص لپاره دوه لارې شته يوه دا چې د عايد له زياتيدو سره خپل لګښت په مادي اړتيـاوو زيـات کړي يعنـي د (e) لـه ټکـي څخـه پورتـه پـه افقـي ډول سره د (P) پـه لـور حرکـت وکړي او روحـي اهداف(د الله په لاره کې مصارف) په پخوانۍ صغری نقطه کې پرېږدي دوهم دا چې دومره دنيوي لګښت وکړي چې دده د ژوند بقا ورباندې وشي او نور وخت او پيسې د الله په لاره کې ولګوي يعنې د (e) له ټکي څخه پورته د (W) په لور عمودي ډول حرکت وکړي .مونږ بايد دا په پام کې ولرو چې د الله په لاره کې لګښت د مادي اړتياوو د تراسه کولو له لګښت څخه ډير ارزښت (ثواب) لري مګر لکه څرنګه مو چې وړاندې عرض وکړ د دنيوي ژوند لپاره هم مصارفو ته اړتيا شته او بهتره لاره د روحي او مادي اهدافو په منځ کی

[30]- د روحي او مادي اهدافو ټاکنه هر شخص په خپله ښه کولی شي او د هر شخص لپاره مختلفه پايله ده.

اوسط لګښت دی یعنې په پورته ګراف کې eb وکتور په لاره باندې تلل غوره دي، چې د دنیا او آخرت دواړو بریالیتوبونه ترلاسه شي (في الدنیا حسنة وفي الاخرة حسنة)

څرنګه پرمختګ؟

په غربي او نورو غیر اسلامي هیوادونو کې د اقتصادي پرمختګ تر څنګ خلکو خپله عقیده اعمال اوکلتور هم بدل کړ او خپل کلتور یې له پامه وغورځولو لاډینیت یې قبول کړ، دغه شان پرمختګ مسلمانانو ته دقبول ورندي.

د پرمختګ په اړوند لاندي دري نظریې وجودلري:

1. خپل ځان د غربیانو په شان تبدیل کړی یعنې څه چې هغوی کوي هغه تاسو هم وکړئ کومې اقتصادي تیورۍ چې هغوی په کار اچوي تاسو هم همغه وکاروئ .مګر مونږ په دې پوهیږو چې د طبیعي او اجتماعي علومو تر مینځ ډېر توپیر وجود لري طبیعي فارمولې په ټوله نړۍ کې یو شان دي مثلا: هایدروجن او آکسیجن چې سره یو ځای شي اوبه جوړیږي دا په امریکا او افغانستان کې یو شان نتیجه ورکوي مګر اجتماعي علوم چې اقتصاد هم له هغې جملې څخه دی یوه تیوري شاید په یوه ځای ((غرب)) کې ښه نتیجه ورکړي مګر په بل ځای کې ((اسلامي هیوادونو او نورو وروسته پاتي هیوادو کې)) شاید موثره او مفیده واقع نه شي.ځکه چې د غربي هیوادونو شرایط او زمونږ د هیوادونو وضعیت او حالات یو برابر ندي او زمونږ د وګړو عادات، عقیده او کلتور د هغوی له وګړو سره زیات توپیر لري. بله اهمه خبره دا ده چې د مسلمانانو عقیده ثابته ده او په عقیده کې بدلون نه راځي نو ځکه مونږ د هغوی دټولو اعمالو پیښې نه شو کولی.

2. دوه ګوني توب یا دوه مخي(Dualism): دا نظریه داسې وایي چې د خپلې ګټې لپاره په غربي اخلاقي اصولو ولاړې غربي تیورۍ د یوې مودې لپاره استعمالولی شو، خو دا د اوږد مهال لپاره ګټور او ممکن کار نه دی. ددې نظریې مطلب دا دی چې د اسلامي او غربي اخلاقو او عاداتو تر مینځ توازن وساتل شي، یو څه غربي اصول او ځنې خپل اصول په کار واچوو خو ددې بده اغیزه دا ده چې اخلاق او کلتور سره ګډوډوي او د

اسلامي ټولنې د ناراحتۍ لامل ګرځي.

3. د شریعت مطابق پرمختګ دا داوږد مهال حل دی یعنې مونږ باید خپلې نظریې او تیورۍ ایجاد او تقویه کړو اوپه اسلامي اصولو ولاړې داسې تیورۍ او قوانین جوړ کړو چې زمونږ د هیوادونو دغه اوسنۍ بدبختي اووروسته پاتې والی له مینځه یوسي او له هغو غربي اصولو او قوانینو څخه کار وا نه خلو کوم چې زمونږ له دین سره په ټکر کې دي.

ځنې غربي اقتصادي تیوریو ته کتنه

د اقتصادي پرمختګ په اړوند ډېرې تیورۍ اونظریې ورکړل شویدي مونږ په دې ځای کې یوازې دری تر څیړنې لاندې نیسو (31):

د سوسیالیستی اقتصاد پوهانو نظریه:

1. سوسیالیست اقتصاد پوهان په دې نظر دي چې د وروسته پاتې نړۍ د وروسته پاتې کېدو اصلي عوامل پرمختللي او ښکېلاکګر هیوادونه دي چې د خپل تسلط په دوران کې یې ددغو هیوادونو پر شتمنیو باندې قبضه کړې وه او دوی یې اقتصادي پرمختګ ته نه دي پرېښودي، دوی عقیده لري چې وروسته پاتې هیوادونه په اقتصادي ډګر کې په کپیټالستي هیوادونو پوري تړلي دي.

---

[31]-د اقتصادي پرمختګ دتیوریو په اړوند د زیاتو معلوماتو د ترلاسه کولو لپاره د Economic development کتاب څلورم فصل چې .Michael P.Todaro لیکلی دی کتلی شی.

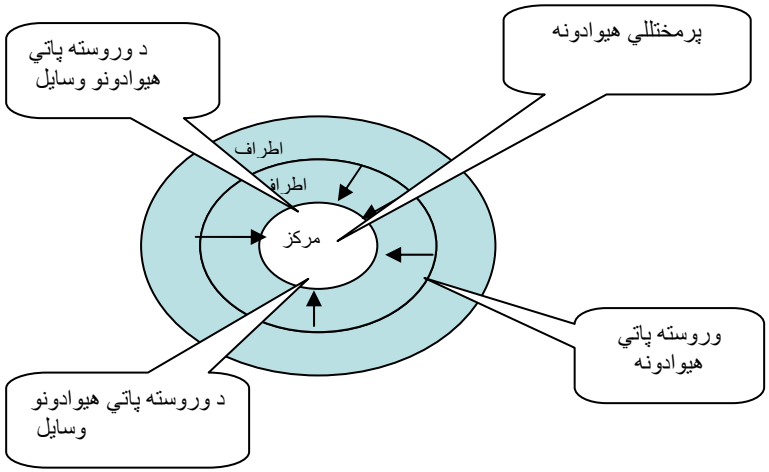

کپيټالستي هيوادونه د نړۍ اقتصادي او مالي مرکز او غريب هيوادونه يې اطراف جوړوي، د غربيو هيوادونو وسايل مرکز ته راوړل کېږي او د هغوی د اقتصادي پرمختګ لپاره استعمالېږي او امير هيوادونه غريب هيوادونه په اقتصادي توګه سره تر خپل کنټرول لاندې ساتي. دوی دا هم وايي چې استعماري هيوادونه اوس هم د وروسته پاتې هيوادونو له وسايلو څخه کار اخلي او پدې اساس ښکېلاک دوام لري ، خو دغه استعمار په پوځي توګه د وروسته پاتې هيوادونو په نيولو سره نه بلکې د نړيوالو کمپنيو (مولتي نيشنل کمپنيز) د مستقيمې او يا غير مستقيمې پانګونې په وسيله تر سره کېږي.
سوسياليست اقتصاد پوهان د وروسته پاتې هيوادونو د پر مختګ په خاطر لاندينې دوه وړاندیزونه لري:

الف: په ځان متکي اقتصادي پاليسي پداسې ډول سره چې د هيواد د پرمختګ لپاره په خپلو کورنيو وسايلو ډېره تکيه وشي اوپه بهرنيو وارداتو لوړه مالیه ولګېږي تر څو کورنی صنعت او فابريکي په پښو ودرېږي او وده وکړي.
پر خپلو وسايلو د تکيه کولو اقتصادي پاليسي ښه ده خو په هغه صورت کې چې د هغې

په وسيله يو هيواد وکولی شي د ملك داخلي وسايل په ښه او موثره توګه وکاروي او په دې وسيله وکولی شي چې خپلې فابريکې په پښو ودروي مګر ددې مقصد لپاره په وارداتو لوړ ټکس لګول يوازې په هغه صورت کې په ځای اقدام دی چې د لنډې مودې لپاره وي خو د اوږدې مودی لپاره داخلي فابريکې بايد ديته وهڅول شي چې له بهرنيو تجارتي کمپنيو يا تجارتي توکيو سره آزاد رقابت وکړي او خپل معيار ښه کړي.
ب: په حکومتي سکتور باندې تکيه کول او د خصوصي سکتور او آزاد مارکېټ د مکانيزم په ځای مرکزي پلان جوړونه، خو په ياد بايد ولرو چې په هر څه حکومتي کنټرول مناسب نه دی د اسلام له نظره د خلکو شخصي آزادي سلبول جواز نلري، د حکومت له خوا د غير مفيدو اقتصادي فعاليتونو کنترول او مخنيوی ګټور تمامېږي لکه د انحصار (مناپولي) او داسې نورو له مينځه وړل او مخنيوی.
دغه تيوري سره له دې چې يو شمير ښه او ګټور اړخونه لري خو په ځينو هيوادونو کې د سياسي حربې په توګه وکارول شوې نو ښه نتيجه يې ورنکړه او هغه هيوادونه بيا د آزاد مارکېټ د ميکانيزم لوري ته لاړل. بله دا چې زياتره غريب هيوادونه ددې توان نه لري چې په موثر ډول سره خپل وسايل وکاروي او خپلو هيوادوالو ته دکار شرايط برابر کړي نو ځکه دوی مجبور دي چې بهرنۍ پانګونې (نړيوالې کمپنۍ) ته په خلاص زړه ځای ورکړي سره له دې چې هغوی زياتره په لومړنيو توکيو کې پانګه اچوي کوم توکې چې د دوی دکمپنيو د چلښت لپاره پکار وي او وروسته پاتې هيوادونو ته پر مختللې ټکنالوژي چې د اقتصادي پرمختګ لپاره اړينه ده په ډېره کمه اندازه نقلوي.

نيمګړې نمونه (The False-Paradigm Model)

دا د پرمختګ د نړيوال تکيه توب د تيوری دوهم شکل دی دغه نظريه ډېره انقلابي نه ده لکه څومره چې لومړنی ماډل و. ددغې ماډل له مخې د غربيو هيوادونو د وروسته والي اصلي لامل د پرمختللو هيوادونو له خوا د غلطو او غير مناسبو مشورو ورکول دي، بله دا چې د وروسته پاتې هيوادونو د حکومتونو زياتره لوړ پوړي چارواکي او اقتصاد پوهان

په غربي هيوادونو کې روزل شوي او لوړ تحصيلات يې په هغو هيوادونو کې کړيدي چې له غريبو هيوادونو سره د ځمکې او اسمان توپير لري، نو ځکه دوی د خپلو هيوادونو په مشکلاتو او اقتصادي اړتياوو سم نه پوهيږي او دا ډله کو شش کوي چې همغه اقتصادي نظريې او قوانين دلته هم پلي کړي په داسې حال کې چې په دې هيوادونو کې د پرمختللو نظرياتو د پلي کولو لپاره شرايط برابر نه وي او د هغو مغلقو او پيچلو ماډلونو او نظريو په پلي کولو سره د توقع وړ نتايج لاسته نه راځي . ځکه د غريبو هيوادونو جوړښت او ټولنه د پرمختللو هيوادونو سره توپير لري. دغه نظريه حقيقت ته ډېره نژدې ده د بيلګې په توګه زمونږ په هيواد افغانستان کې مونږ نشو کولی چې په پوره ډول سره هم هغه نظريه عملي کړو کومه چې په غربي هيوادونو کې پلي شويده،شايد چې دغه تيوري او ماډلونه به د هغو لپاره صحيح وي خو مونږ نشو کولی چې ټوله نظريه بې له قيده اوشرطه دلته پلي کړو ځکه زمونږ ټولنه يوه اسلامي ټولنه ده او ځان ته اصول او قواعد لري او که هغه په پام کې ونه نيول شي نو بد عواقب به ولري لکه د مرحوم امان الله خان پاچا د چټک اقتصادي پرمختګ د پاليسيو په مقابل کې چې افغانانو عکس العمل وښود په همدغه شکل که غربي اقتصادي نظريه زمونږ په حکومت باندې په لنډ وخت کې وتپل شي ښه عواقب به ونه لري. متاسفانه زمونږ په هيواد کې چون قدرت د مرکزي حکومت په لاس کې نه دی هره غير دولتي موسسه او بهرني حکومتونه د ښځو د مساوي حقوقو او آزادۍ ډنډورې غږوي او هر اړخ د خپلې خوښې او اهدافو مطابق د ښځو له آزادۍ او حقوقو نه ځانګړې تعبير لری بيله دې چې اسلامي اصول او زمونږ کلتور او دود په نظر کې ونيسي. افغانان اوس په ډېرو بدو شرايطو کې ژوند کوي او په لومړي قدم کې بايد نور اړين مشکلات حل کړی شي او وروسته دې خواته لاړم او مناسب پام وکړي او که اوس دې خبرو ته ډېره توجه وشي دا به د هغه متل سره برابره خبره وي چې وايي: "يو د لوړې څخه مري او بل يې په سر پورې پراتې ګوري".

۲) د متوازنې ودې تيوري

دغه تيوري د ښاغلي ر. نورکسه او ر.روډن (R.Rodan,او R.Nurkse) له خوا وړاندې شويده، دوی وايي چې د غريبو هيوادونو د نه پرمختګ علت د يوه معاصر صنعتي سکتور نه موجوديت دی. اوس سوال دا دی چې يو وروسته پاتې هيواد څرنګه کولی شي پرمختګ وکړي؟ دا په تدريجي ډول سره هم شونې ده ځکه چې ځنې اقتصاد پوهان فکر کوي چی په ټولو سکټرونو کې د متوازنې ودې له ستراتيژۍ پرته د يوه هيواد صنعتي کېدل ناشوني دي پدې معنی چې په يوه وخت کې مختلفې فابريکې جوړې شي ترڅو د يوې او بلې د اړتيا وړ شيان توليد شي ځکه د يوې فابريکې توليدي توکي ځنې وخت د بلې فابريکې خام مواد تشکيلوي، نو دغه د متوازن رشد ، انکشاف يا پرمختګ تيوري يو ه" لويه ټيله" (Big Push) ښيي يعنې په يوه وخت کې ډېرې فابريکې جوړول او په لويه پيمانه پانګونه اچول دغه کار به دغريبو هيوادونو وروسته پاتې والی له مينځه يوسي.د ۱۹۶۰ کلونو په دوران کې د پرمختګ دغې تيوری د ډېرواقتصاد پوهانو او پاليسۍ جوړونکو نظر ځانته راجلب کړ او غريبو هيوادونو هيله کوله چې په دې وسيلی سره به دوی له وروسته پاتې والي څخه نجات پيداکړي. خو په عمل کې ددې تيوری پلي کول ډېرګران وو ځکه ددې تيوری مطابق بايد په لويه پيمانه پانګونه وشي او دا ډېرو پيسو ته اړتيا لري ځرنګه چې په غريبو هيوادونو کې د بسپنې کچه ډېره کمه ده نو ځکه دوی د اړتيا وړ پيسې نه لري. ځينو اقتصاد پوهانو ددې حل دا وګڼلو چې له نورو هيوادونو څخه پور واخلي، دغه پور اخستنې دتوقع وړ نتايج تر لاسه نه شوای کړی او غريب هيوادونه نور هم دسودي پور تر بوج لاندې راغلل او دغه عمل (سودي پور)ددې هيوادونو اقتصادي پرمختګ نور هم ګران کړ.ځکه په ډېرو هيوادونو کې هغه پيسې چې د پور په ډول له بهرنيو هيوادونو څخه تر لاسه شوې وې په سم ډول سره ونه کارول شوې او په ځينو هيوادونو کې چارواکو په خپلو جيبونو کې واچولې.له بله پلوه وروسته پاتې

مونږ يې له پامه نشو غورځولی.نو کوم اسلامي هيوادونه چې غواړي اقتصادي ائتلاف وکړي بايد لاندينې ټکي په پام کې ونيسي:

لومړی لار: دوی (اسلامي هيوادونه) يو اوږد مهاله مرحله وار پروګرام پيل کولی شي لکه څرنګه چې اورپايي اتحاديې همداسې کړي وو. تر څو په پای کې پوره اقتصادي ائتلاف ته لاړه هواره شي. په دې ډول په لومړي پړاو کې آزاده اسلامي تجارتي ساحه جوړيدی شي او بيا په دوهم پړاو کې اسلامي ګمرکي اتحاديه جوړيدي شي اوداسې نور.

دوهمه لار : دا ده چې اسلامي هيوادونه په لومړي قدم کې او مخکې لدينه چی بل څه وکړي د يوې اسلامی استراتيژی په وسيلې سره مخالف ځواکونه او د اقتصادي ائتلاف مخالفې قواوې او فعال ځواکونه له مينځه يوسي. په دوهم قدم کې زه دا وړانديز کوم چې اسلامي هيوادونه هغه ټول بنديزونه له مينځه يوسي کوم چې د اسلامي هيوادونو تر مينځ د کارګرو او کپيټل (سرمايې،ماشين آلاتو) د آزاد تګ راتګ مخه نيسي

د اسلامي بشپړ ائتلاف يا يووالي د لاسته راوړلو دريم قدم يا دريمه مرحله (پړاو) د تجارتي ، پولي او مالي پاليسيو د يو کولو پړاو يا مرحله ده او ددې هدف د حاصلولو لپاره پدې کی د پرتو ټولو خنډونو او مشکلاتو له مينځه وړل ضروري دي تر څو د اسلامي هيوادونو پرمختګ او هوساينه ترلاسه شي.د پورته دريو وړاندې شوو وړاندیزونو(مراحلو) تشريح په لاندې ډول ده.

1. لومړی مرحله :د اقتصادي ائتلاف د اهمو مخالفو قواوو له مينځه وړل:

د اقتصادي ائتلاف ضد اهمې قواوې په حقيقت کې له هغو غير اسلامي قوانينو، ارزښتونو او ادارو څخه سرچينه او مرسته اخلي کوم چې په اسلامي هيوادونو کې اوس شتون لري .ددې په خاطر بايد ګړندي قدمونه اوچت شي چې په اسلامي هيوادونو کې اسلامي قوانين او ارزښتونه بيا را ژوندي کړی شي. دا به بابيزه وي چې مونږ د اسلامي هيوادونو تر مينځ د اقتصادي ائتلاف هيله وکړو خو د اسلامي شريعت په عملي کولو

کې وفادار او رښتيني ونه اوسو.خو دا بايد ووايو چې په پوره ډول سره د شريعت پلي کول يو څه وخت ته ارټيا لري او دا به په تدريجي ډول سره صورت نيسي ، ځکه دم مهال اسلامي هيوادونه له شريعت څخه ليرې پاتې دي او په ټولو اقتصادي چارو کې شرعي احکام پلي کول حتما يو څه وخت ته اړ تيالري. تر اسلامي شريعت لاندې به شخصي شتمني په امن وي، انحصار (مناپولي) ،احتکار او داسې نور اعمال به په ټولنه کې ځای ونه لري، زکات به په موثر ډول سره ټوليږي او مصرفيږي. په اسلامي نړۍ کې به ټولې غير اسلامي اداري او پاليسۍ د پښو ټينګولو ځای له لاسه ورکړي او د هغې بدیلې اسلامي اداري به يې ځای ونيسي. يوه ډېره خطرناکه پديده چې اوس اسلامي هيوادونه ورسره لاس اوګريوان دي د ټولنيز دوه ګونې توب يا دوه مخې (Sociological Dualism) پديده ده او هغه په دې ډول سره چې ځنې خلك د اسلام د مبين دين اصول او قوانين له غربي تهذيب، ارزښتونو او اصولو سره ګډوي او له دواړو څخه هر هغه څه چې د دوی خوښ وي اخلي او پلي کوي يې، چې ددغه ډول اعمالو ښه بيلګه زمونږ د هيواد په پلازمينه (کابل) کې د خلکو په لباس او اعمالو کې ښه ليدل کېږي. د اسلامي او افغاني اصولو او ارزښتونو او کلتور پلي کول ددې له پاره اړين دي چې مونږ په دې وتوانيږو چې په خپله پاليسۍ جوړونه کې خپلواکه و اوسو او د غربي کلتور او ارزښتونو تر اغيزې لاندې نه وو تر څو داسې پاليسۍ جوړې شي چې اسلامي هيوادونه يو له بل ته سره نژدې کړي.

دوهمه مهمه مسئله چې بايد په لومړۍ مرحله کې حل شي هغه په غير اسلامی هيوادونو باندې د اسلامي هيوادونو اقتصادي تکيه ده، مونږ (اسلامي هيوادونه) بايد زيار وباسو تر څو پر غربي او غير اسلامي هيوادونو باندې متکي پاتې نشو خصوصاً په اقتصادي ډګر کې بلکې دوی بايد د وارداتو په عوض فابريکې (Import Substitution Indusrtries)جوړې کړي .په دې معنی کوم تجارتي توکي چې دوی يې واردوي د هغې د توليد لپاره اسلامي هيوادونه بايد دتوليد فابريکې جوړې کړي . داسلامي قوانينو پلي کول به د سودي بانکونو ټغر هم ورټول کړي،کوم چې د اسلامي اقتصاد د پلي کولو او

اقتصادي ائتلاف ضد لوی خنډ دی.

2. دوهمه مرحله: د بشري فکتور آزادي او موبلایزیشن

له بشري فکتور څخه زمونږ هدف انسان دی، په بشري ځواك یا فکتور کې کارګر، تخنیك لرونکي(تکنیشن)، مینجران اداره کوونکي، ساینس دانان او صنعت کاران ټول شامل دي. د مثبت اسلامي اقتصادي ائتلاف (یووالي) لپاره د بشري فکتور آزادي یو اړین شرط دی. داسې که چیرې په اسلامي نړۍ کې د یوه هیواد کارګر وغواړي چې په بل اسلامي هیواد کې کار وکړي نو هغه ته باید هملته د کار کولو اجازه ورکړل شي او په دې سره به دواړه هیوادونه (له کومه چې کارګر ځي او چیرته چې کارکوي) ګټه وکړي ځکه کوم هیواد ته چې کارګر ځي ددې معنی ورکوي چې هلته کارګران کم دي نو د هغوی د فابریکو د چلونې لپاره بهرنیو کارګرو ته اړتیا لیدل کېږي او دغه کارګر به بیا په خپلو هیوادونو کې خپلې کورنۍ په مالي توګه حمایه کوي. متاسفانه چې په اوس وخت کې اسلامي هیوادونه اجازه نه ورکوي کارګران په ازاده توګه له یوه نه بل هیواد ته لاړ شي او په دې وجې سره ډېر تکړه اسلامي علماء، ساینس پوهان، اقتصاد پوهان او نور په لویدیځو هیوادونو کې دکار کولو هڅه کوي او هغوی هم ورته په خپلو هیوادونو کې د اوسیدو شرایط برابروي . ددې پرځای چې نوموړي د اسلامي هیوادونو په پرمختګ کې برخه واخلي د غربي هیوادونو په اقتصادي پر مختګ کې ونډه اخلي، دغه مشکل ته په اقتصادي ژبه د پوهې د خاوندانو هجرت (Brain Drain) وایي چې معنی یې دا ده له هیواده تکړه بشري قوه وځي او بیکاره هغه چې په څه نه پوهیږي د هیواد د ټنه پاتې کېږي. له نیکمرغه چې دوه دری کاله وړاندې د سعودي عربستان حکومت یوه نوې پالیسي جوړه کړه چې د هغې په ترڅ کې یې د لوړو زده کړو لرونکو کارګرو ته چې فعلاً په سعودي کې کار کوي د تابعیت ورکولو اجازه ورکړه . مونږ له دې څخه هم ستړي نه شو پټولی چې که بشري فکتور آزاد کړی شي ځنې هیوادونه لکه عربي نړۍ به له یو څه مشکلاتو سره مخ شي ځکه د غریبو اسلامي هیوادونو کارګر لکه د بنګلدیش،

افغانستان ، پاکستان اوداسې نور به ډېر زیات هغو هیوادونو ته مخه کړي. مګر ددې مشکل د حل لپاره اسلامي هیوادونه کولی شي چې مرحله واره پالیسي جوړه کړي په داسې شکل چې په لومړۍ مرحله کې یوازې د لوړو زده کړو درلودونکي لدې آزادۍ نه برخمن شي او ورپسې د ټیټو زده کړو لرونکي او یا په پیل کې د څو ورته شرائطو لرونکو اسلامي هیوادونو ترمینځ بشري قوه آزاده کړی شي او ورپسې وروسته ټوله اسلامي نړۍ په کې ورګډه شي.

3. دریمه مرحله: داسلامي ګمرکي او اقتصادي پالیسیو یووالی

په دغه مرحله کې اسلامي هیوادونه په مستقیم ډول سره د اقتصادي ائتلاف د ترلاسه کولو لپاره دری لارې یا وسیلې په کار اچولی شي.

لومړی د اسلامي اصولو په عملي کولو سره دګمرکي پالیسیو یووالی او د اسلامي ګمرکي اتحادیې جوړونه.

دوهم د اسلامي هیوادونو د تولیدي توکیو هماهنګي (همغږي) (د نسبي غوره والي په اساس Comperative advantage). د نسبي برتری طریقه دیته وایي کوم هیواد چې یو شی د بل هیواد په پرتله په کم قیمت او ښه جنسیت تولید کولی شي هغه باید د هم هغه تجارتي توکیو په تولید کې تخصص وکړي او یا بالعکس بل هیواد باید د هغو شیانو په تولید کې تخصص وکړي چې په پرتلیزه توګه د هغې د ښه تولید توان لري او بیا دوی کولی شي چې د آزاد تجارت په وسیله خپلې اړتیاوې رفع کړي .

دریم په دې موخه د اقتصادي پالیسیو یووالی او هماهنګي چې د اقتصادي ائتلاف یا یووالي هدف پوره کړی شي. ددې تر څنګ دا هم باید ومنو چې په اسلامي هیوادونو کې د شریعت په پلي کولو سره به له مارکېټ نه انحصار داري (مناپولي) ورکه شي او په مارکېټ کې د شرعي احکامو د پلي کولو په منظور به اسلامي هیوادونه دیته اړ وي چې د اقتصادي پالیسیو د انسجام ګډه اداره جوړه کړي. نوموړې اداره به په اسلامي

هیوادونو کې د نرخونو د څیړنو، په مارکېټ کې د احتکار، انحصار داری او داسې نورو غیر شرعي معاملاتو دمخنیوي دنده په غاړه لري.

4. د مالي او پولي پالیسیو یووالی (کوارډنشن) او د ډګډ پلان اړتیا:

د اسلامي هیوادونو تر منځ د مالي او پولي پالیسیو انسجام او یووالي ته ډېره اړتیا لیدل کېږي ځکه اسلامي اقتصاد یو بې سوده (Interest) اقتصادي سیستم دی نو ددې لپاره د پیسو ارزښت ثابت ساتل ډېر اړین دي. د پیسو د ارزښت په ثابت ساتلو سره به په اسلامي هیوادونو کې د پانګونې لپاره ښه شرایط برابر شي او ددې تر څنګ به د افلاسیون مخه نیول شوې وي چې پر اقتصاد د هغې ناوړه عواقب او مضر اثرات مخکې ذکر شویدي. حکومتونه باید په بانکي سیستم باندې خپل کنټرول وساتي تر څو د پیسو ارزښت کنټرول او ښه اداره کړی شي.

او س راځو مالي پالیسۍ ته معلومه دې وي چې ټکس او د حکومت لګښت تر مالي پالیسۍ لاندې راځي، په اسلامي مالي پالیسۍ کې زکات ډېر اهم رول لري حکومت باید زکات راټول کړي او په مستحقینوباندې یې وویشي په دې لړ کې اسلامي هیوادونه باید په ګډه سره هڅې وکړي تر څو د زکات د ښې اداري لپاره موثر ګامونه اوچت شي او زکات د غریبۍ او بیوزلۍ د له مینځه وړلو لپاره وکارول شي.د اسلامي هیوادونو په مینځ کې د مالي او پولي پالیسیو انسجام به د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ لپاره ګټور تمام شي مګر مهمه خبره دا ده چې اسلامي هیوادونه کومې لارې چارې وکاروي چې په یوه وخت کې په ټوله اسلامي نړۍ کې یو ډول اقتصادي (مالي ،پولي او...) پالیسي عملي شي؟ او په دې سره وکولی شو په ټوله اسلامي نړۍ کې د مشخصو اهدافو د لاسته راوړلو په منظور بانکونه اونورې مالي اداري د یوه مشخص او معین لوري او هدف په خوا برابرې او په مخ بوځو.

دا باید ذکر کړو چې د اسلامي هیوادونو لپاره لارښود اقتصادي پلان (Instructional or Inductive) غوره دی او هغه په دې ډول سره چې باید داسې اقتصادي پالیسي او پلان جوړ شي چې هغه سکتور ته چې د توجه وړ او یا اړین دی ښه وده ورکړي او د صنعت

کارو لپاره زړه راښکونکي شرایط برابر کړي چې په دغو پروژو کې پانګه واچوي مثلا هغوی ته په ټکس کې مراعات ورکړل شي او یا داسې نور .د اقتصادي ائتلاف لپاره ډېرو ځیړونو او پلانونو ته اړتیا لیدل کېږي تر څو د ټولو هیوادونو وسایل په موثر ډول سره وکارول شي او د اتحادیې ټول غړي هیوادونه په اقتصادي ډګر کې پرمختګ او وده وکړي.

اسلامي ګمرکي اتحادیه:

د اسلامي ګمرکي اتحادیې د جوړولو په خاطر، زما وړاندیز دا دی چې ددې هڅو په لړ کې دې له هغه ګمرکي سیستم (العشور) څخه چې د حضرت عمربن الخطاب (رض) په وخت کې پلی شوی و کار واخستل شي،او دغه سیستم (العشور) په اسلامي نړۍ کې پرته له کوم بدلون څخه تر ډیره وخته کارول شوی هم دی . دغه سیستم دوه برخې لري، یوه برخه یې له مسلمانو سوداګرو سره او بله بر خه یې له غیر مسلم سوداګرو سره تړاو لري . د غیر مسلم سوداګرو تر مینځ هم تو پیر شته، د سوله غوښتونکي غیر مسلم هیواد سره د هغه غیر مسلم هیواد په نسبت چې له اسلامي امت سره د جنګ په حالت کې وي یو څه نرمي کېږي . په مسلمانو سوداګرو 2.5% ټکس لګیږي او کله چې دغه تجارتي توکي اسلامي هیواد ته داخلیږي، په غیر مسلم باندې دغه ټکس دوه چنده کېږي یعنی ۵% ټکس ورڅخه اخستل کېږي او په ځینو حالاتو کې څلور چنده یعنې ۱۰% ټکس هم ورنه اخستل کېږي او دا په هغه صورت کی چی دغه تجارتي مال له داسې غیر مسلم هیواد څخه راوړل شي چې له مسلمانانو سره د جګړې په حال کې وي. د العشور سیستم دا هم تائیدوي چې هر څومره ټکس کفار پر مسلمانانو لګوي، مسلمانان هم باید پر دوی هغومره اندازه ټکس ولګوي.

زما د وړاندیز معنی دا نه ده چې په اوس وخت کې دې د العشور ظاهري معنی او مفهوم پلی شي، بلکې مهم شي دا دی چې د العشور سیستم له حکمت څخه ګټه اوچته شي، ځکه دغه سیستم د قران او احادیثو په رڼا کې جوړ شوی او ددغه سیستم حکمت او

بنسټ باید اسلامي هیوادونه په کار واچوي . ددې معنی دا ده چې مسلمانو سوداګرو ته باید په ترجیحي بنیاد د ټکس په سیستم کې یو څه مراعات ورکړل شي .له بله اړخه هغو غیر مسلم هیوادونو ته چې په سوله ایز ډول سره اوسیږي، د هغه غیر مسلم هیواد په نسبت زیات مراعات ورکول کېږي کوم چې له مسلمانانو سره د جنګ په حالت کې وي.

کله چې د اسلامي هیوادونو تر مینځ ګمرکي اتحاد جوړیږي نو خپل مینځي ټکسونه (مالیه) به کموي او پر هغو هیوادونو به په نسبي توګه زیات ټکس لګوي کوم چې پدې اتحاد کې غړیتوب نلري. په دې سره به د اسلامي هیوادونو صنعت وده پیداکړي او د اسلامي کمپنیو لپاره به غټ مارکېټ پیداشي، ځکه چې دوی به په ټولو اسلامي هیوادونو کې په آزاده توګه خپل تولید یا تجارتي توکي پلورلی شي او په بهرنیو کمپنیو به لوړ ټکس لګیدلی وي . ددې تر څنګ اسلامي هیوادونه باید هڅه وکړي چې پر غرب او نورو غیر اسلامي هیوادونو خپله اقتصادي اتکا له مینځه یوسي، په دې لړ کې به دوی هغه واردات چې له کفري هیوادونو څخه یې کوي د اسلامي هیوادونو په وسیله عوض کړي. اسلامي هیوادونه باید په ګډه سره ددې کوښښ وکړي چې په خپلو هیوادونو کې نوې او پر مختللې فابریکې جوړې کړي تر څو داسلامي امت اړتیاوې پخپله په اسلامي هیوادونو کې د ننه پوره شي.

اووم فصل

انفلاسیون (Inflation)

انفلاسیون د پیسو د ارزښت کموالي او په مسلسل ډول د نرخونو جګوالي ته وایي.دا یوه داسې مهمه مسئله ده چې له ډېرې مودې راهیسې خلك ورسره لاس او ګریوان دي د انفلاسیون په وجه ډېر عام وګړي ځپل کېږي، ځکه پدې سره دوی د اجناسو د اخستنې قدرت او توان له لاسه ورکوي، په خاص ډول په قرض ورکونکو باندې بده اغیزه کوي ځکه کله چې دوی د خپل قرض پیسې بیرته ترلاسه کوي نو په هغو سره د خپل لومړني ارزښت په اندازه د اخستنې قدرت نلري.

د لوړانفلاسیون مخنیوی یو اړین کار دی که مخنیوی یې ونشي نو د یو هیواد د اقتصادي سیستم دګډوډۍ باعث ګرځي چې ددې څرګند مثال، د لوړ انفلاسیون په وجه له لومړي نړیوال جنګ څخه وروسته د جرمني او هنګري د اقتصاد بد حالت دی دوی پدې وجه ډېر کړاونه و لیدل. انفلاسیون د اقتصاد پوهانو لخواپه مختلفو تعریفونو تعریف شویدی:

المقریزي د ابن خلدون شاګرد د انفلاسیون په اړوند یوکتاب لیکلی چې د (اغاثة الامة بکشف الغمة) په نوم یادیږي ، المقریزي د انفلاسیون سببونه دا لاندې ښودلي دي:

۱-د عرضه کموالی

۲- خیانت او رشوت:

د بیلګې په توګه، یو شخص د یو منصب او رتبې د ترلاسه کولو لپاره رشوت ورکوي او بیا د خپلې دغې رتبې څخه غلطه او نا مشروع ګټه اخلي له سوداګرانو څخه رشوت اخلي

او بالاخره دغه بوج د لوړو نرخونو په شکل پر عوامو پريوزي.

۳- مناپولي،احتکار

۴- د روپيو يعنې د پيسو زيات چاپول

المقريزي د پيسو په باره کې ډېر څه ليکلي او دده د نظرياتو څخه ملتې فريډمن ډېر متاثره شوی او داسې اوريدل شوي چې هغه ويلي اصلي مونټرست مقريزي دی، زه نه يم. ځنې اقتصاد پوهانو انفلاسيون په لاندې ډول سره تعريف کړيدی:

د سيلورمن (Silverman) لخوا پدې ډول:تعريف شوی: د بيع بقاله لپاره د اړتيا له اندازې نه د زياتې اندازې پيسو عرضه چې دا د نرخونو د لوړوالي سبب کېږي.

کرودر(Crowther) انفلاسيون داسې تعريفوي: انفلاسيون هغه حالت ښيي چې د پيسې ارزښت پکې کم شي او يا په بل عبارت د اجناسو قيمت چې اوچت شي.

او ښاغلی کولبورن (Coulborn) انفلاسيون په لاندې ډول تعريفوي:

انفلاسيون هغه حالت ته وايي چې په ډېرو زياتو پيسو ډېرلږ اجناس را نيول کېدای شی.

د انفلا سيون ډولونه:

د انفلاسيون په اړوند دوې نظريې شته:

لومړی: مونټرستې نظريه: د مونټرست نظريه د ملتې فريډمن لخوا په لاندې ډول ورکړل شويده:

انفلاسيون هر ځای او هر وخت يوه مونيټري پديده ده او کله چې نرخونه يو ځل اوچت شي دا سلسله بيا د پيسو له زياتوالي پرته دوام نشي پيداکولی، يعنې حتما به د پيسو د چاپ اندازه زياتيږي.

ددې نظريې په اساس د انفلاسيون د مينځته را تګ يوا زينې وجه د پيسو بې انډوله چاپول دي.

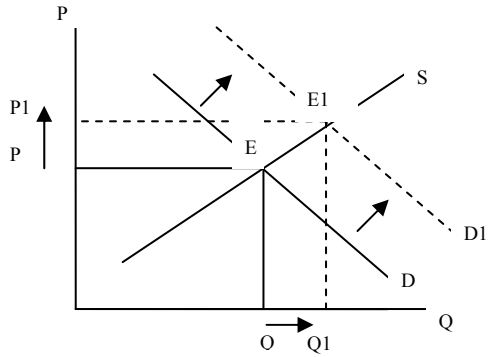

په پورتنې ګراف کې دا ښودل شويده، لومړی په اقتصاد کې تعادل د E په نقطه کې دی، په کوم ځای کې چې تقاضا او عرضه يو له بل سره تقاطع کوي، په دغه حالت کې د p په نرخ باندې د D په مقدار اجناس خرڅيږي، کله چې د پيسو عرضه زياته شي، تقاضا ورسره زياتيږي، ددې په وجه د تقاضا خط پورته D1 ته نقل کېږي، ځرنګه چې عرضه په خپل پخواني حالت ثابته پاتې ده نو پدې حالت کې تقاضا له عرضې څخه زياته ده چې دا د نرخ د جګوالي باعث ګرځي او نرخ له P څخه P1 ته لوړيږي او نوي تعادل د E1 په نقطه کې مينځ ته راځي نو له دې څخه دا څرګنديږي چې د پيسو زياتوالی د انفلاسيون د رامينځ ته کېدو باعث ګرځي.

دوهم: ساختماني نظريه (Structualist approach): ددې نظريې په اساس انفلاسيون په دوه ډوله دی، انفلاسيون د تقاضا د فشار په وجه demand pull (inflation)او انفلاسيون د مصارفو د فشار په وجه (Cost Push Inflation)

1. انفلاسيو ن د تقاضا د فشار له امله:

دغه انفلاسيون هغه وخت مينځ ته راځي کله چې تقاضا له عرضې څخه زياته شي، تقاضا په مختلفو وجوهاتو زياتيدلای شي مثلا: د نفوس زياتوالی، د حکومت په مصارفو کې

زياتوالی او داسې نور، په لاندې ګراف کې دغه ډول انفلاسیون ښودل شویدی:

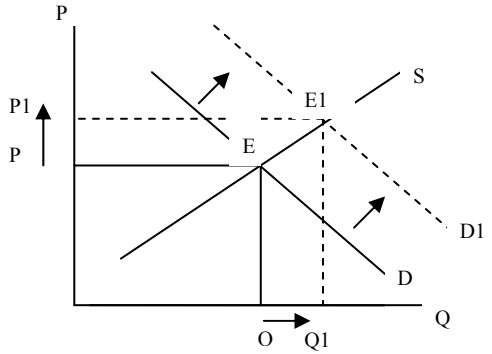

دغه ګراف له پورتني ګراف سره پوره ورته والی لري، توپیر یې یوازې دا دی چې پدې ځای کې تقاضا د پیسو د زیاتې چاپونې په وجه نده زیاته شوې، بلکې د نفوس د زیاتوالي، د حکومت د مصارفو د زیاتوالي او یا د بل لامل له امله تقاضا زیاته شویده.

انفلاسیون د مصارفو د فشار له امله:

دا ډول انفلاسیون د تولید د لګښت د زیاتوالي له امله مینځ ته راځي. د بیلګې په توګه کله چې د تیلو بیه اوچته شي، د ټولو هغو صنعتي فابریکو چې د تیلو له انرژۍ څخه کار اخلي د تولید لګښت زیاتیږي او دوی مجبورېږي چې تولید کم او د خپلو تولیداتو بیه زیاته کړي او پدې ډول سره انفلاسیون مینځ ته راوړي.

ددې ډول انفلاسیون مهم عوامل دادي: د تنخواګانو لوړیدل، د خامو موادو بیه زیاتیدل، د انرژۍ بیه لوړیدل اوداسې نور.

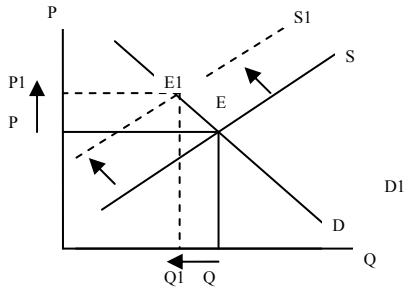

په پورته شکل کې وینو کله چې د تولید لګښت زیات شي، د عرضې خط پورته ځي او عرضه له Q څخه Q1 ته راکمیږي او څرنګه چې په اوسنۍ بیه کې عرضه له تقاضا څخه کمه ده نو په نرخ باندې لوړ فشار دی او پدې وجه نرخونه له P څخه P1 ته اوچتیږي او نوی تعادل د E1 په نقطه کې مینځ ته را ځي.

د انفلاسیون اغیزې:

انفلاسیون د منفي اثراتو تر څنګ څه مثبت اثرات هم لري او هغه په دې ډول کله چې انفلاسیون زیات شي نو د ټولو شیانو نرخونه ورسره اوچتیږي او تولیدونکي ددې لپاره چې ډیره ګټه تر لاسه کړي د توکښو تولید زیاتوي، ځکه پدې سره د دوی ګټه زیاتیږي او ددې لپاره چې تولیدات زیات کړي، نویو کارګرانو ته اړتیا پیدا کوي، نو ډېر نوي کارګر په کار اچوي او پدې سره بیکاري تر یوه حده کمیږي، ددې جزوي ګټې تر څنګ انفلاسیون ډېر مضر اثرات هم لري، خصوصا د هغه ګروپ کسانو لپاره چې معین عاید لري ځکه ددوی د اخستنې قدرت (purchasing power) کمیږي، ددې په وجه د اجناسو د اخستنې تقاضا کمیږي او پدې ډول سره تولیدونکي مایوسه کېږي ځکه تولیدات یې د نرخونو د جګوالي په وجه نه پلورل کېږي، نو مجبوریږي چې تولیدات کم کړي او ډېر کارګر له کاره ګوښه کړي چې پدې سره د بیکارۍ کچه زیا تیږي، انفلاسیون په عمومي ډول بسپنه کموي او هم د انفلاسیون په وجه صادرات کمیږي او دا د BOP د خسارې باعث ګرځي کوم چې په اقتصاد بد اغیز کوي.

اسلامي اقتصاد او انفلاسيون:

انفلاسيون د غير منظمو چلندونو او د اقتصادي فکتورونو له نا انډولي څخه مينځته راځي. اوسني کپيټاليستي سيستم ته آزاد اقتصاد يا د ازاد مارکېټ سيستم ويل کېږي، په کوم کې چې ځنې عملونه (تقاضا او عرضه) چې هدف يې د شخصي ګټې او فايدې ګټل دي، اقتصادي وسايل توزيع او تنظيموي .د دوی ټولو هدف زياته ګټه، په لوړ نرخ باندې شيان پلورل، لوړه تنخوا تر لاسه کول دي، دغه حالت په اقتصادي سيستم کې بې تعادلي مينځته راوړي.

کله تقاضا ، کله عرضه زياته وي او کله خو د پيسو عرضه بې له کومې اړتيا زياته شي،په همدې ډول اجاره دار (منافلست) په مصنوعي ډول د اجناسو نرخونه اوچتوي تر څو ډېره ګټه وکړي.

انفلاسيون نرخونه اوچتوي او صنعتکار د اجناسو توليد زياتوي دغه ټول عوامل د اقتصادي بې تعادلي يا نا انډولي باعث ګرځي.

اسلامي اقتصاد هم يو آزاد سيستم دی مګر دغه آزادي د شريعت د اصولو په چوکاټ کی د ننه ده او د شريعت اوامر تر ډېره حده اقتصادي بې تعادلي او نا انډولي کموي . په اسلام کې توليدونکي، مصرفونکي او د توليد نور عوامل په خپلو اقتصادي تصاميمو او عملونو کې آزاد دي خو دوی بايد خپل فعاليت د شريعت په حدودوکې د ننه وساتي او فعاليت يې هسې د حکومت تر مستقيم کنټرول لاندې ندی لکه څرنګه چې په کمونيستي سيستم کې دی. اسلامي اقتصادي سيستم د اسلام د ژوند د تګلارې يوه برخه ده نو ځکه هر سړی چې په انفرادي ډول کوم اقتصادي کارکوي هغه د اسلام د اصولو او اخلاقو لکه شرم يا حيا ، عدل، ترحم، اخلاص او قربانۍ پابند وي او پدې عقيده لري چې د هر عمل محاسبه په آخرت کې کېږي، پدې وجې سره مسلمان پدې هڅه کې نه وي چې يوه او بل ته دوکه ورکړي او ورځخه زياته ګټه وکړي په يوه حديث کې راځي:

((عَنْ أَنَسٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ

لِنَفْسِهِ))[33]

ترجمه: له تاسو نه د هيڅا ايمان تر هغې بشپړ ندی تر څو چې د خپل ورور لپاره هغه څه خوښ نکړي کوم چې د خپل ځان لپاره يې خوښوي. يعنی کامل مومن هغه دی چې څه ځان ته خوښوي هغه بل مسلمان ته هم خوښ کړي.

نو ځکه د مسلمانو (توليدونکو،اخستونکو او کارګرو) اصلي هدف دا نه وي چې په ناروا توګه ډېره ګټه تر لاسه کړي بلکې ددوی اصلي هدف د خدای د رضا حاصلول وي نو ددغه هدف د تر لاسه کولو لپاره دوی د دنيوي او اخروي ګټې او يا د شخصي او ټولنيزې ګټې تر مينځ منځنۍ يا اوسطه لاره ټاکي.

ددې تر څنګ په يوه اسلامي هيواد کې ټول مسلمانان دا عقيده لري چې د حکومت د اوامرو اطاعت ددوی ديني فريضه ده، لکه چې الله (جل جلاله) فرمايي : ، ،اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولي الامر منکم، ،

نوځکه عوام د حکومت د اوامرو ښه اطاعت کوي او دوی دا خپله ديني وظيفه ګڼي او حکومت اقتصادي پاليسي په ښه او موثر ډول عملي کولی شي.

د انفلاسيون دکنټرول ځانګړې لارې:

له پورته ذکر شوو دوو فکتورونو څخه علاوه، اسلامي اقتصادي سيستم داسې جوړ شويدی چې د انفلاسيون د راپورته کېدو چانس ډېر کموي، پدې اقتصادي سيستم کې د تعادل خودکاره حفظ کونکي يا اتوماتيک ساتونکي(Built-in Stabilizer) فکتورونه شته، کوم چې په ټولنه کې د انفلاسيون د رامينځته کېدو او يا د هغو د عواملو مخنيوی کوي.

د تعادل خودکاره ساتونکي:

[33]- المصدر: سنن الترمذي، الكتاب: صفة القيامة والرقائق والودع عن رسول الله(ص)، الباب: منه، رقم الحديث ٢٤٣٩

<u>۱</u>-د سود او احتکار (34) **منع کول**: په اوسني اقتصادي سیستم کې سود د انفلاسیون یوه اهمه وجه ده، کله چې صنعتکار په لوړ سود باندې قرض واخلي ددې قرض سره له سوده د واپس کولو په منظور د خپلو تولیداتو نرخ اوچتوي څرنګه چې په اسلام کې سود حرام دی او بې سوده اسلامي بانکونه شته چې تولیدونکي ته د مضاربت او مشارکت په بنیاد پانګه ورکړي ، نو ځکه د انفلاسیون د دغه عامل مخنیوی کېږي.

۲-د تحسیني اجناسو د زیاتې پیرودنې منع کول:

کله چې د شیانو عرضه له تقاضا څخه زیاته شي انفلاسیون مینځته راځي ، اسلام وسط دین دی او بې فایدې مصارف (اسراف) په کې منع دی.

۳-د احتکار او انحصار له مینځه وړل:

احتکار یا د صنعتکارا و یا د تولیدونکو لخوا د بیې د اوچتولو په خاطر د ضروري شیانو پټول ترڅو همدا اجناس په لوړ نرخ خرڅ کړي، دا د اسلام له نظره جواز نلري، همدا راز اسلام دا هم منع کوي چې تولیدونکي د نرخ لوړولو لپاره(Cartel) اتفاق یا اتحاد وکړي چې ټول به په یوه معین لوړ قیمت شیان پلوري، حکومت ددې مخنیوی کولی شي.

د انفلاسیون د کنټرولولو نورې لارې:

لومړی: پولي یا مونټري لار: په دې طریقه کې انفلاسیون د پیسو د عرضې په کمونې سره کنټرولیږي. او دا په یو د لاندې شکلونو سره کېدې شي.

۱-د قرض حسنه د نسبت کمول:

[34]- د خلکو د ارتیا په وخت کې د یو شي نه خرڅول او ساتل یې ددې لپاره چې قیمته شي او بیا یې په لوړه بیه خرڅ کړي

په اسلامي اقتصادي سیستم کې بانک بې سوده دی او بانک د ګټې او تاوان د شریکولو پر بنیاد ولاړ دی او له خلکو څخه پیسې د ګټې او تاوان د شریکولو پر بنا اخلي او نورو مراجعینو ته یې هم په همدغه بنیاد د مشارکت، مضاربت .. . په ډول ورکوي .

ددې تر څنګ بانک د خپلې بودیجې یوه برخه د قرض حسنه په ډول مراجعینو ته ورکوي یعنې بې له سوده قرض، د انفلاسیون په وخت کې شاید د صنعتکارو لخوا د قرض حسنه غوښتنه زیاته شي ځکه دوی غواړي ډېره پانګه واچوي او شي په لوړه بیه خرڅ کړي، پدې وخت کې مرکزي بانک کولی شي نورو بانکونو ته ووایي چې د قرض حسنه نسبت کم کړي او پدې سره په معاشره کې د پیسو د عرضې اندازه کمیدی شي او د انفلاسیون د زیاتیدو مخنیوی کېږي.

۲-د ګټې د اندازې (حد) بدلون: د ګټې د اندازې حد بدلول هغه ګټې ته وایي چې د بانک او د بانک د مشتري ترمینځ ویشل کېږي ددغه ګټې د نسبت بدلون هم د پیسو په عرضه او تقاضا باندې اثر کوي یعنې کله چې په ګټه کې د بانک برخه کمه وي خلک په بانک کې ډېرې پیسې اچوي او بانک د صنعت کارو لپاره ډېره پانګه برابرولی شي او که چېرې په ګټه کې د بانک برخه د پیسې ورکونکي د برخې په نسبت زیاته وي نو بیا ددې خلاف عمل کېږي.

۳-د ذخیرې نسبت، د پشتوانې نسبت (**Reserve Ratio**):

دا په اسلامي بانک کې د نورو بانکونو په شان کېږي یعنې هر بانک قانونا باید د خپلو ټولو پیسو څخه یوه معینه فیصدي مرکزي بانک ته د امانت په ډول وسپاري، مرکزي بانک د انفلاسیون په وخت کې دغه د پشتوانې نسبت زیاتولي شي چې په دې سره د بانکونو سره کمې پیسې پاتې کېږي او ډېرې پیسې نشي عرضه کولی او پدې سره انفلاسیون کمیدی شي.

۴-د آزاد مارکېټ عملیه:

په معاصر بانکي سیستم کې مرکزي بانک (په آزاد مارکېټ کې د دولتي اسنادو د پلورلو او اخیستلو په وسیله عرضه کنټرولوی شی Government Securities) مطلب دا چې حکومت خلکو ته د یو ټاکلي وخت لپاره اسناد ورکوي او په بدل کې پیسې ترې راټولوي او کله چې وخت پوره شي بیا خلك دغه اسناد بیرته حکومت ته ورکوي او حکومت ددوی پیسې سره له ګټې سره بیرته دوی ته سپاري، اسلامي مرکزي بانك هم دغه شان دولتي اسناد (Government Securities) او سکوك (اسلامي بانډ) ... مارکېټ ته ایستلای شي خو دغه ټول به له سود څخه پاك وي په دې ډول هم انفلاسیون کنټرولېدی شي.

۵- د نقدو پیسو د ذخیرې د نسبت زیاتونه ↓

په اسلامي بانکونو کې هم د نورو بانکونو په شان هر بانك مکلف دی چې د ورسپارل شویو پیسو یو نسبت په نقده توګه له ځان سره وساتي تر څو د مراجعینو ورځنۍ تقاضا پوره کړی شي، بعضې وخت بانکونه له ځان سره کمې نقدې پیسې ساتي او کله داسې هم پیښیږي چې بانك ټولې پیسې په کار اچولې وي او د مراجعینو کوم چې له بانك څخه خپلې پیسې وباسي لپاره د بانك سره هیڅ روپۍ نه وي نو بانك په خپله ددې لپاره قرض اخلي، د انفلاسیون په وخت کې مرکزي بانك د نقدو پیسو د ذخیرې نسبت زیاتولای شي او په دې سره د پیسو عرضه کمیږي ځکه بانکونه مجبورېږي چې ډېرې پیسې له ځانه سره وساتي او ډېره قرضه نشي ورکولای..... او دا د انفلاسیون په کموالي کې مرسته کوي

نوټ: له پورته ذکر شویو طریقو څخه په هره یوه چې د پیسو عرضه کمه شي، تقاضا ورسره کمیږي او د تقاضا خط ښکته ته نقل کېږي او نرخونه رالویږي یعنې انفلاسیون کمیږي.او ددې علت دا دی چې د خلکو سره پیسې کمیږي او یا د پانګه اچونې لپاره کمې پیسې پاتې کېږي

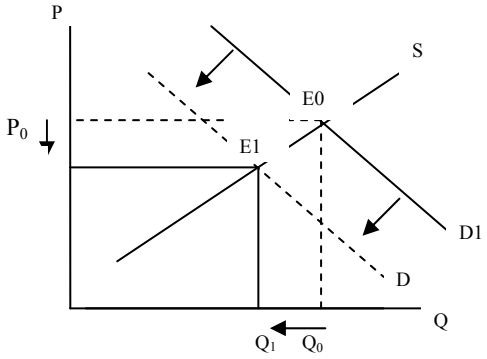

دوهم، مالي لار (Fiscal Measures):

مالي پالیسي یا مالي سیاست هم د انفلاسیون دکنټرولولو یوه مهمه وسیله ده، د انفلاسیون په وخت کې حکومت کولی شي خپل مصارف کم کړي یعنې خپله ټوله بودیجه مصرف نکړي (Surplus budget) په دغه حالت کی به دحکومت عاید د هغه له مصارفو څخه کم وي او دا دانفلاسیون د لاړیاتیدو مخنیوی کوي.

څرنګه چې، AD=C +I+G+NX د حکومت د مصارفو (G) په کمیدو سره عمومي تقاضا کمیږي او د تقاضا خط ښکته نقل کېږي او پدې ډول انفلاسیون کمیږي.

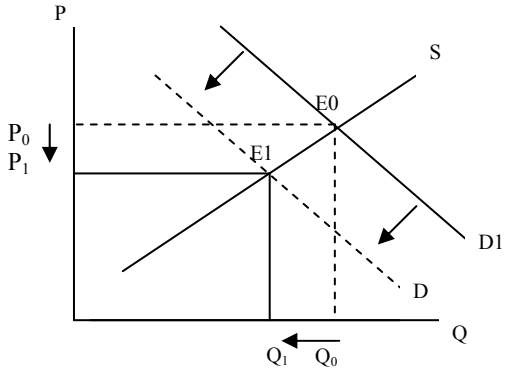

د انفلاسیون دکنټرولولو نورې لارې:

د نرخ ټاکل(Price Controle): د شریعت له نظره په عادي حالاتو کې حکومت په نرخ ټاکلوکې د مداخلې یا لاسوهنې حق نلري، خو په هغه وخت کې چې صنعتکار او یا سوداګر په مصنوعي ډول سره په احتکار او یا بلې ناروا لارې سره نرخونه اوچتوي پدغه حالت کې حکومت کولی شي د ځینو اړینو شیانو لپاره مناسبه بیه وټاکي.

د لومړنیو موادو ذخایر(Buffer Stocks):

ددې لپاره چې د نرخونو د زیاتوالي مخه ونیول شي حکومت باید د خلکو د اړتیا وړ شیان لکه خوراکي توکي او داسې نور ذخیره کړي او کله چې نرخونه زیات شي نو دغه شیان په ارزانه بیه مارکېټ ته وړاندې کړي او د نرخونو د جګوالي مخه ونیسي.

د احتکار شوو موادو مصادره یا په زور اخستنه:

حکومت کولی شي چې هغه کسان په زور مجبورکړي چې خپل ذخیره او احتکار شوي مواد بازار ته وباسي همدا راز حکومت د دوی دا ډول ما لونه ضبطولی او مصادره کولی هم شي تر څو نرخونو د نا مشروع جګوالي مخه ونیول شي.

اتم فصل

د اسلامي اقتصاد مهمې مسئلې

د نرخونو کنټرول یا ټاکل:

د نرخونو ټاکل دیته وایي چې حکومت پخپله په مارکېټ کې مداخله وکړي او د هغو شیانو نرخ وټاکي په کومو کې چې د ټولنې ګټه وي. نرخ ټاکنه په دوه ډوله ده:

1) د قیمتونو تثبیت (**Price ceiling**): او دا دیته وایي چې کله نرخونه په غیر عادلانه ډول ډېر اوچت شي یا اوچت کړی شي، حکومت یو ټاکلی قیمت ټاکي او له هغې حد نه د لوړوالي اجازه نه ورکوي. مثلا:که د اوړو نرخ د ځینو مفاد پرسته سوداګرو په وسیله په بې انصافه ډول لوړکړی شي، نو ددې لپاره چې حکومت د عوامو له حقوقو څخه دفاع کړې وي د اوړو لپاره یو ټاکلی نرخ ټاکي چې سوداګر بیا له هغه حد نه پورته اوړه نشي خرڅولی.

2) تر ټوله کمه بیه یا حد اقل قیمت (Price Flour): د نرخ کښتنی حد یا حد اقل قیمت دیته وایي چې له هغه نه په ټیټه د ټاکلي څیز د خرڅ اجازه نه وي او دا زیاتره په زراعتي پیداوارو کې ټا کل کېږي او هدف یې دا وي چې بزګران تاوانې نه شي او په راتلونکی کې هم همدغه زراعتي توکي وکري.
مثلا:که چیرې په کوم آباد کال کې ډېر غنم وشي نو د غنمو نرخ په مارکېټ کې رالویږي او بزګرانو ته ګټه نه پاتې کېږي او په راتلونکې کې نه غواړي چې بیا غنم وکري، نو ددې لپاره چې دوی د غنمو له کرلو څخه ډه ډه ونکړي، حکومت د غنمو لپاره یو حد اقل نرخ ټاکي او له بزګرانو څخه یې په همغه نرخ اخلي او په نورو مارکېټونو کې هم همغه نرخ وي، له هغه نه د کموالي مخنیوی کیږي او پدې سره بزګران دیته نه اړ کېږي چې په ټیټه بیه خپل پیداوار خرڅ کړي. په لاندې شکل کې د قیمتونو پورتنی او کښتنی حد ټاکل ښودل شویدی :

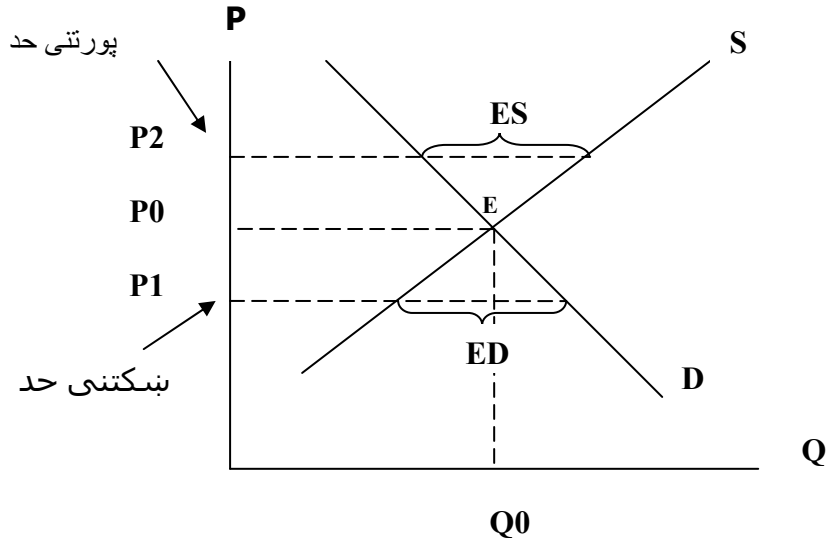

د ګراف تشریح: د نرخ ټاکل د حکومت په وسیله په ځنې حالاتو کې زیانمن تمامیږي نو حکومت باید له اړتیا پرته قیمت تعیین نکړي، خو په ځنې حالاتو کې د مصلحت غوښتنه دا وي چې حکومت باید نرخ وټاکي.

د بیلګې په توګه یو وخت د مصر حکومت، دکورونو کرایه معینه کړې وه، تر څو عوام له کړاوونو سره مخامخ نه شي او دکرایې د لوړیدو مخه ونیول شي. خو د کرایې د جګوالي اصلي وجه د تقاضا زیاتوالی و او دغه پالیسی په کور جوړونکو باندې بد اثر وکړ او هغوی د نویو کورونو له جوړولو څخه ډه ډه وکړه، نو له همدې کبله په راتلونکو کلونو کې د مصر عوام دکورونو له کمبود سره مخ شول او حکومت مجبور شو چې دغه پالیسي ختمه کړي او دکرایې ټاکل د مارکېټ د قواوو (تقاضااو عرضه) ته پرېږدي.

غلط او بې مورده نرخ ټاکل د وسایلو د ناموثر ویش سبب ګرځي یعنې ددې پر ځای چې په هغو کارونو او شیانو کې ډېر وسایل په کار واچول شي چې ټولنه ورته ډېره اړتیا لري، د قیمتونو د غلط تعیین په وجه عوام هغه توکي نه تولیدوي بلکې هغه شیان تولیدوي چې نرخ یې د حکومت له لوري نه وي ټاکل شوی او دوی ته په کې ډېره ګټه پاتې کېږي.

نرخ ټاکل داسلام له نظره:

نبي کریم صلی الله علیه وسلم به په خپله مارکېټ ته تشریف وړلو او د مارکېټ نظارت به یې کولو، تر څو خلك غیر شرعي کارونه ونکړي او په اخستنه او خرڅلاوکې له چا سره زیاتی ونشي. یو وخت د هغه مبارك په دوران کې نرخونه ډېر اوچت شول او خلك (اصحاب) پیغمبر (ص) ته راغلل او ورته یې وویل چې مونږ ته نرخ وټاکه؟ نبي کریم صلی الله علیه وسلم له نرخ ټاکلو څخه انکار وکړ. ددې حدیث عربي متن په لاندې ډول دی:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ غَلَا السِّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ سَعِّرْ لَنَا فَقَالَ إِنَّ اللهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّزَّاقُ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى رَبِّي وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يَطْلُبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ [35]

ترجمه: له انس رضي الله عنه څخه روایت دی وایي: د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په وخت کې نرخ لوړ شو، اصحابو وویل: اې د الله رسوله صلی الله علیه وسلم مونږ ته نرخ وټاکه، ویې فرمایل: بیشکه تنګونکی او پراخونکی او د روزۍ ورکونکی الله (ج) دی او همدی نرخ ټاکونکی دی، هیله لرم چې له خپل پالونکي سره په داسې حال کې مخامخ شم چې له تاسو نه یو هم له مانه د ځانې او مالي تېري د بدلې غوښتونکی نه وي.

دا ویل چې الله (ج) نرخ جوړونکی او ټاکونکی دی دا معنی لري چې نرخ د طبیعي قدرت پوسیله ټاکل کېږي،د هر چا له قدرت څخه بهر دی او دا ځکه چې پیغمبر (ص) په دې باندې ډاډمن و چې هیڅ څوك په غلط ډول په تقاضا او عرضه باندې اثر نه پریباسي ځکه چې اسلام احتکار «انحصار» او نورې غیر شرعي لارې چې په مصنوعي ډول نرخ اوچتوي سختې منع کړیدي او دا د حکومت وظیفه ده چې ددې مخنیوی وکړي. او که چیرې داسې نرخ وټاکل شي چې پلورونکي ته په کې ګټه پاتې نشي نو دا له هغه سره ظلم دی.

[35]- المصدر:سنن الترمذي، الكتاب: البيوع عن الرسول (ص) الباب، ما جاء في التسعير، رقم الحديث: ١٢٣٥

له نبي کريم(صلى الله عليه وسلم) څخه وروسته:

- په ياد ولرئ چې د پيرودونکي (اخستونکي) سره شايد د تجارتي توکبو په راکړه ورکړه کې ظلم وشي.
- حضرت عمر(رض) به پخپله د مارکېټ نرخونه څارل حتى په کليو او باندو کې به يې هم له نرخ څخه ځان خبرولو.
- حضرت عثمان (رض) به د جمعې په خطبه کې د نرخونو د حا لت څخه بحث کولو.
- داسې ويل شوي چې د امويانو د دوران په پيل کې د عراق حاکم هغو کسانو ته جزا ورکړې وه چې نرخونه به يې په بې انصافه ډول لوړ کړي وو.

ابن تيميه:

ابن تيميه د اسلام د غټو علماؤ له جملې څخه دی او د اقتصاد په برخه کې دده له نظرياتو څخه يوه مهمه نظريه د ثمن المثل نظريه ده.

د ابن تيميه د ثمن المثل (مساوي قيمت) له نظريې څخه مطلب دا دی چې مساوي يا همجنس توکي (شيان) بايد په مارکېټ کې يو قيمت ولري. په معاصر اقتصادکې ديته مشابه (Homogenous) توکي وايي او د دوی نرخ بايد په مارکېټ کې يو شان وي. مونږ بايد په ياد ولرو چې غير همجنس شيان تردې قانون لاندې نه راځي، نو مونږ کولی شو چې بازاري يا تجارتي توکي په دوو برخو وويشو:

1) همجنس شيان (Homogenous goods) :
2) غير همجنس شيان (Non homogenous goods)

ابن تيميه د انحصار (مناپولی) غندنه کوله، کومه چې د نرخونو د زياتوالي اهمه وجه ده او له حاکم څخه يې هيله کوله چې په مارکېټ کې په غير مشروع ډول د نرخونو د زيات جګوالي مخنيوي وکړي او يو حد ورته وټاکي چې له هغه نرخونه اوچت نکړی شي. ځکه چې په داسې نا مشروع ډول د نرخونو زياتوالی د يوه غريب سړي په ژوند باندې بد اثر

کوي او بايد د هغه له حق څخه دفاع وشي.

ابن قيم الجوزي:

ابن قيم الجوزي د ابن تيميه يو تکړه شاګرد او ملګری و، هغه د خپل استاذ (ابن تيميه) د ثمن المثل د نظريې ملاتړ او تائيد وکړ او ويې ويل چې غذايي توکي د يوه جنسيت لرونکي دي او انحصارګر بايد مجبور کړی شي چې په يوه نرخ (د ورته يا مشابه شيانو په نرخ) سره يې خرڅ کړي او حکومت بايد د نرخ د بې ځايه لوړوالي مخنيوی وکړي. وروسته بيا ابن قيم د (قيمت ټاکلو) نظريې ته وسعت ورکړ او د غذايي موادو تر څنګ يې وسلې (کله چې وسله مشابه وي لکه يو شان غشي او تورې) هم په کې شاملې کړي، او ويې ويل کله چې خلك وسلو ته اشد ضرورت ولري نو وسله پلورونکي بايد مجبورکړی شي په يوه قيمت (مناسب) يې خرڅې کړي.

ابن قيم الجوزي وويل چې نرخ ټاکل شايد په مکمل ډول بنه او ګټور نه وي، خو کله چې کوم عرضه کونکی سوداګر په قصدي ډول بازار ته د شيانو عرضه کول بند کړي په دې وخت کې د حاکم لخوا نر خ ټاکل په مکمل ډول بنه دي، اما کله چې تاجر په مشروع ډول سره تجارت کوي او په کومه بله وجه لکه د نفوس د زياتوالي يا د عرضې د کموالي او يا بل کوم سبب له امله نرخونه اوچت شي، پداسې حالت کې بايد په بازار کې مداخلت ونه شي او پدې صورت کې قيمت ټاکل غير مناسب دي. هغه دا رايه هم وړاندې کړه چې حاکم بايد داسې پاليسي جوړه کړي چې د هغو عواملو په کلکه مخنيوي وکړي کوم چې د انحصار د مينځ ته راوړنې لامل ګرځي.

خلاصه:

د نبي کريم صلى الله عليه وسلم له پورتني حديث څخه دا څرګندېږي چې نرخ بايد ونه ټاکل شي او د نرخ ټا کل بايد د مارکېټ قواوو (عرضه او تقاضا) ته پريښودل شي، مګر

ددې تر څنګ د هغو عواملو مخه بايد ونيول شي چې د انحصار د مينځ ته راوړنې سبب ګرځي، لکه احتکار او داسې نور. څرنګه چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم په مارکېټ کې ددغه ډول غير شرعي کارونو مخنيوی کړی و، نو ځکه يې نرخ نه ټاکه. د اسلام له نظره مونږ بايد په مارکېټ کې د هغو عواملو مخه ونيسو کوم چې په بازار کې په قصدي او بې انصافه ډول سره قيمتونه جګوي، مګر که چيرې د دغو عواملو مخنيوی ممکن نه وي نو د لنډ مها ل لپاره د نرخونو ټا کل روا دي مګر د اوږد مهال لپاره بايد په مارکېټ کې د هغو غير عادلانه او غير شرعي لارو او عواملو مخنيوی وشي تر څو فعال مارکېټ قايم پاتې شي او په عادلانه ډول سره پيرو و پلور صورت وموميږ، د نرخ ټاکلو په صورت کې بايد کوښښ وشي چې د تعا دل نرخ ته نژدې نرخ وټاکل شي.

۲) بيمه (انشورينس):

د انسانانو ټول فعاليتونه له کړاوونو او ربړو سره ترلې دي نو ددې لپاره چې د کوم يوه خطر مخنيوی وشي خلك بيمه کاروي يا په بل عبارت بيمه داسې يوه طريقه ده چې په هغې سره بيمه کړل شوی شخص يا کمپنۍ ته د يوې حادثې د تاوان معاوضه يا بدله ورکول کېږي.

بيمه دوه بنسټيز خواص لري:

1. له يوه شخص څخه بل سړي يا بل ګروپ ته د زيان يا تاوان (Risk) نقلول.
2. په مساويانه توګه دګروپ د ټولو غړو ترمينځ د تاوان شريکول.

بيمه ډېر پخوانی تاريخ لري داسې ثبوت شته چې (۳۰۰۰ B.C) قبل المسيح کلونو کې چينايي تجارانو د خطر (رسك) د شريکولو تخنيك کارولو [36].

له اسلام څخه وړاندې په عربو کې بيمې ته ورته کارونو رواج درلودچې له هغې جملې څخه ځينو د اسلام له راتګ څخه وروسته هم جواز وموند. معاصره بيمه په اوربا کې له صنعتي انقلاب څخه وروسته مينځته راغله. د اور بيمه د لومړي ځل لپاره په کال ۱۵۹۱

[36] Frank H.Knight ,"Risk ,Uncertainty ,and Profit" Houghton Mifflin, Boston-,A21

کې د اور د ټولنې چې د (Feuer Casses) په نوم يادېده جوړه شوه. د ژوندون د بيمې لومړۍ پاليسي په کال ۱۵۳۶ کې د جون په ۱۸ نيټه د لندن د بيمه ګرو (Underwriters) د يوه ګروپ لخوا جاري شوه.

د بيمه طبقه بندي د لاندې چارټ په وسيله ښودلای شو:

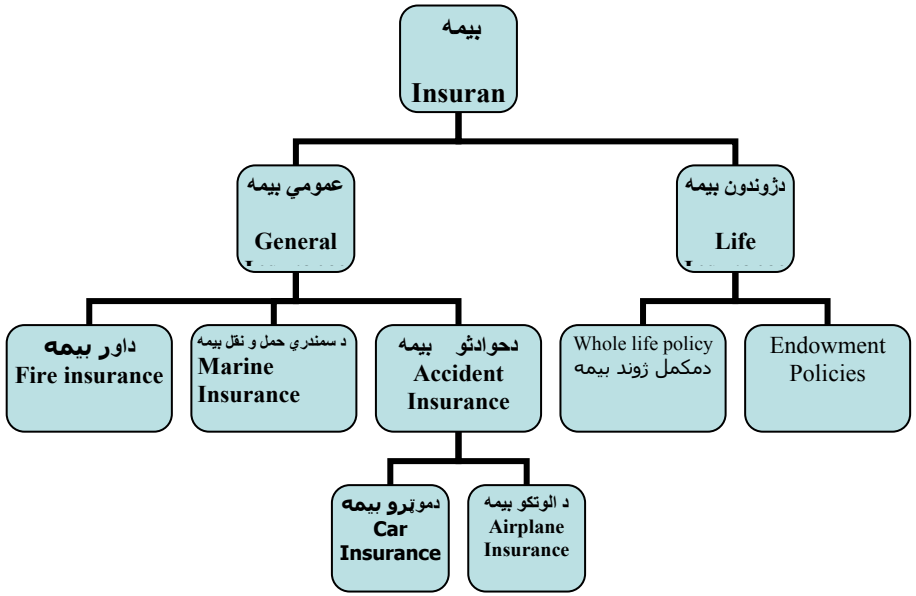

د بيمې دکار و بار مهمې موخې (اهداف) په لاندې ډول دي:

- دکور د مشر د ناڅاپي مړينې په صورت کې د وارثينو لپاره د ژوند د اړتياوو برابرول.
- د کومې حادثې په صورت کې له اقتصادي تاوان څخه ځان ژغورنه.
- له دندې نه د تقاعد په صورت کې دارېنو شيانو تهيه کول، د ماشومانو د زده کړې او واده لپاره د لګښت برابرول.

- له مخکې نه د راتلونکي ناڅاپي مالي تاوان تدارک يا بند وبست.

بيمه داسلام له نظره:

د بيمې په اړه د اسلامي علماؤ له بحثونو او کنفرانسونو څخه دا جوتيږي چې د دوی په مينځ کې يو توافق شته او هغه دا چې د بيمې مفکوره (کانسفټ) او اهداف له اسلام سره تضاد نلري، ځکه چې دا په ټولنه کې يو له بل سره مرسته او همکاري تقويه کوي. د نبي کريم صلی الله عليه وسلم او د هغه د اصحابو کرامو له عملي ژوند څخه دا ثابتيدی شي چې شريعت د بيمې مخکې ذکر شوي اهداف منلي دي.

يوازينی اختلاف چې اسلامي علماء يې له اوسنۍ مروجې بيمې سره لري هغه دا دی چې په بيمه کې سود، غرر[غرر هغه وخت مينځته راځي کله چې عواقب يا انجام ديوه قرار داد يا سودا مبهم پاتي شي.] قيمار، جهالت او داسې نور عناصر وجود لري او دغه شيان د اسلام د اصولو خلاف دي او ضروري ده چې د بيمې له کار و بار څخه دغه غير شرعي عناصر لرې کړی شي، زيات شمير اسلامي علماء همدغه پورته نظر لري چې مشهور يې دا دي: مفتي محمد شفيع، مولانا مودودي، شيخ احمد ابراهيم، ډاکتر مصلح الدين او داسې نور.

د بيمی دکار و بار د بنه چلښت لپاره، اسلامي علماء وايي چې دا بايد د دوه اړخيزې همکاری (ضمانت) او دوه اړخيز مسئوليت په بنا تر سره شي، د بيمې لپاره لاسته راغلې پيسې بايد په داسې لارو چارو وګمارل شي چې شرعا جواز ولري لکه (مشارکت، مضاربت ....) تر څو د سود مخنيوی وشي. مخکې له دې څخه چې د بيمې په اړوند نور بحث وکړو لازمه ده چې لومړی د قرارداد اسلامي اصول وڅيړو، ځکه بيمه هم يو ډول قرارداد دی.

د قرارداد اسلامي اصول:

۱- د څه په اړه چې قرار داد کېږي هغه بايد له اسلامي اصولو سره تضاد ونه لري: تر موضوع لاندې ماده يا خدمت بايد له اسلامي لارښوونو سره په تضاد کې نه وي او هر هغه شي چې داسلام له نظره ناروا دی د هغه پير و پلور او يا په هغه باندې قرار داد کول روا نه دي، لکه د شرابو، د خوګ د غوښې، فاحشې او داسې نورو پير و پلور چې دا ټول ناروادی، نو که څوک له چا سره په دې قرار داد وکړي چې هغه به ورته شراب راوړي يا جوړوي دا ناروا عمل دی.

1. په قرار داد پورې د تړلې مادې موجوديت:

تر موضوع لاندې ماده بايد په فزيکي شکل وجود ولري او يا بايد خرڅونکی په دې قادر وي چې هغه خرڅ شوی توکی اخستونکي ته وسپاري. کومې معاملې چې په بې باورۍ مشتملې وي، د موجوديت په اړه يې د ناپيژندنې (جهل) او يا بل خطر موجود وي د اسلام له نظره دا ډول معامله منع ده. د دغسې معاملې بيلګې په لاندې ډول سره دي:

- ميوې د فصل په پيل او په ونه کې خرڅول پداسې حال کې چې کېفيت او جنسيت به يې وروسته څرګند يږي.
- د هغو ماهيانو خرڅول چې تراوسه په جاري اوبو کې دي.

په عمومي ډول زياتره اسلامي علماء په دې نظر دي چې د هر هغه شي خرڅول ناروا دي کوم چې وجود ونلري او دوی په لاندې حديث شريف باندې استدلال کوي:

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ عَلَى رَجُلٍ بَيْعٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ[37]

ترجمه: عمرو بن شعيب له خپل پلار له خپل نيکه څخه وايی: رسول الله(صلی الله عليه وسلم وفرمايل: نشته په سړي د هغه څه خرڅول چې نه يې لري.

له دغه قانون څخه يوازينۍ استثناء بيع سلم (دسلم خرڅلاو) دی په کوم کې چې اخستونکی پيسې له وړاندې نه په داسې حال کې ورکوي چې د هغه شي تسليمول به په

[37]- المصدر:النسائي، الكتاب: البيوع، الباب: ماليس عند البايع ، رقم الحديث: ۴۵۳۳

یوه ټاکل شوې نیټه کې وروسته کېږي. علماء بیع سلم تر هغو توکښو پورې محدودوي کوم چې معین یا ټاکل کېدی شي په شکل، جنسیت او مقدار سره، لکه قلم چې په بازار کې په هغه شان نور قلمونه هم وجود لري او یا موټر. او کوم شي چې خرڅول یې ناروا دي هغه څه دي چې وجود ونه لري لکه آس ټول اسونه مختلف دي او په جنسیت کې سره تو پیر لري.

ددغه حدیث په اړوند چې پورته ذکر شو(مه خرڅوئ هغه شي چې تاسې یې نه لرئ) علماؤ مختلف تعبیرونه وړاندې کړیدي چې لاندې ذکر کېږي: (38)

i. ،،مه خرڅوئ هغه څه چې تاسې یې نه لرئ،، دا معنی ورکوي چې کوم شي چې له تاسو سره د خرڅلاو په وخت کې وجود ونلري یا ستاسو په ملکیت کې نه وي هغه شي مه خرڅوئ، یوازینۍ استثناء بیع سلم ده چې مخکې ذکر شوه.

ii. د حدیثو علماء په عمومي ډول سره بیا په دې نظر دي چې دغه حدیث (مه خرڅوئ هغه څه چې تاسې یې نه لرئ) په یو خاص قسم شیانو (غیر مثلي شیانو) پورې اړه لري او هغه شیان یا تجارتي توکي چې مثلي دي او په مارکېټ کې پیداکېږي د هغې خرڅول جایز دي و لو که د خرڅلاو په وخت کې له پلورونکي سره نه وي ځکه دغه شیان په آسانۍ سره عوض کېدی شي او په مارکېټ کې وجود لري. امامي شافعي هم داسې ویل چې یو څوک کولی شي چې داسی یو شي خرڅ کړي چې ورسره موجود نه وي په دې شرط چې معین (ټاکلی)څیز نه وي ځکه د ټاکلیو شیانو برابرول نه شي یقیني کېدلی .

iii. ځینو نورو علماؤ بیا ددې حدیث تعبیر داسې کړی چې د هغه شي خرڅول منع دي کوم چې له پلورونکي سره وجود ونلري او پلرونکی په دې قادر نه وي چې هغه شي اخستونکي ته ورتسلیم (برابر) کړي .دغه نظریه د مالکي فقهاوو او ابن تیمیه ده، دوی وایي چې د حدیث شریف هدف یوازې د شي ملکیت ندی بلکې مراد یې په دې باندې د پلورونکي قدرت او توان دی چې نوموړی شي اخستونکي ته برابر او تسلیم کړي دوی

[38]- Islmic law of cotract and business taransaction د داکټر محمد طاهر منصور لیکلې کتاب ، پاڼه ۴۱-۴۰

وایي که د دغه حدیث هدف د خرڅلاو په وخت کې د شي ملکیت وای نو بیا بیع سلم او داسې ډېرې نورې معاملې تر دې حدیث لاندې راځی. او دا هم وایي چې ځنې وخت یو څوک د یوه شي مالك وي مګر په دې نه توانیږي چې هغه شي اخستونکي ته ورتسلیم کړي چې په دې صورت کې هم معامله یا سودا ونه شوه .

خلاصه:

۱- له پورته بحث څخه دا څرګندیږي چې له دغه حدیث شریف څخه اصلي هدف د پلورونکي قدرت دی چې هغه شي چې خرڅوي یې اخستونکي ته مهیاکولی او تسلیم کولی شي او که نه، نو که چیرې څوک ددې قدرت ولري چې یو شي چې فعلا ورسره وجود ونه لري اخستونکي ته مهیا کړي هغه کولی شي چې هغه شي وپلوري سره له دې چې د خرڅلاو په وخت کې ورسره موجود نه وي، د بیلګې په توګه دکور جوړونې کمپنۍ کولی شي مخکې له دې څخه چې کورونه جوړ شي کورونه وپلوري ځکه هغه کمپنۍ ددې توان لري چې کورونه جوړکړي.

2. له قرار داد څخه مطلوب اهداف باید د اسلامي اصولو یا د الله (ج) دحکم خلاف نه وي. د هغه هدف لپاره چې یوه معامله یا قرارداد کېږي هغه اهداف باید له اسلامي شریعت سره په تضادکې نه وي د بیلګې په توګه که چاته دا معلومه وي چې یو سړی د یوه بل شخص د وژلو لپاره وسله اخلي په هغه سړي باندې وسله (توپك) خرڅول ناروا دي.

3. قرار داد باید د لاندنیو عناصرو څخه پاک وي:

* قمار
* غرر
* غبن فاحش: غبن فاحش د ډېر زیات تاوان معنی ورکوي چې د دوکې او یا غلطې ښودنې په وجه د قرار داد یا سودا یوه اړخ یا شخص او پارټۍ ته رسیږي. که چیرې د هغه شي قیمت چې پرې خرڅ شویدی او د مارکېټ د اصلي قیمت تر مینځ لږ توپیر وي

دیته غبن یسیر(لږ غبن) وایي او په عمومي ډول سره تجار په دې پسې نه ګرځي او ډېر د تشویش وړ نه دی په غبن یسیر سره قرار داد یا سودا نه فسخه کېږي.

- اکراه: اکراه دیته وایي چې په زور او جبر سره څوك مجبور کړی شي چې یوه معامله [خرڅلاو، او داسې نور تر سره کړي] دغه ډول معامله د اسلام له نظره ناروا ده.

د مروجې بیمې خلاف د اسلامي علماوو دلایل:

مروجه بیمه دغه لاندې غیر شرعي عناصر لري :

1. د غرر عنصر: د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د ډېرو احادیثو په رڼا کې هر هغه خرڅلاو چې غرر په کې شامل وي منع کړی شویدی. په بیمه کې د لوړې درجې غرر وجودلري. د غرر صفت په بیمه کې په څلور ډوله لیدل کېږي:
   a. په موجودیت کې: غرر د جبران (معاوضې)د مبلغ موجودیت غیر یقیني (غیر معین)دی ځکه چې یوازې د حادثې د پیښدو په صورت کې ورکول کېږي او هغه په خپله غیر معینه ده.
   b. د مقدار غرر: دغه بیمه کړی شوی د قرار داد په وخت کې په دې نه دی خبر(نه پوهیږي) چې د حادثې د پیښدوپه صورت کې یا د هغه د مال او ملکیت د خرابیدو په صورت کې به نوموړی څومره جبران تر لاسه کوي.
   c. د جبران د ورکولو (تادیې) په اړوند غرر: په بیمه کې د جبران د ورکولو وخت نا معین او نا ټاکلی دی.

۲. د قمار عنصر: د بیمې په قرار داد کې بیمه کونکی هغه پیسې له لاسه ورکوي چې پدې مورد یې هغه د بیمې کمپنۍ ته ورکوي او په بل صورت کې یعنې که حادثه پیښه شي کمپنۍ ده ته د هغه مبلغ څو چنده ورکوي کوم چې ده کمپنۍ ته ورکړی دي. او دغه شیان بیمه قمار ته نژدې کوي .

۳. د سود عنصر: د بیمې د مخالفینو بل دلیل دا دی چې په بیمه کې په دوه ډوله سود شته دی: لومړی دا چې د بیمې کمپنۍ د بیمې په نامه اخستل شوې پیسې په حکومتي اسنادوکې چې سود ورکوي په کار اچوي . دوهم دا چې هغه مبلغ چې بیمه کونکی یې کمپنۍ ته ورکوي له هغه سره توپیر لری کوم چې نوموړی به یې د جبران په شکل تر لاسه کوي او د همدې توپیر له امله دا د سود تر عنوان لاندې راځي.

د بیمې دکار و بار دکنټرول اسلامي اصول:

1. (بیمه) باید په دوه اړخیزه ضمانت او همکارۍ بدله شي دکومو اهدافو لپاره چې بیمه په لومړیو وختونو کې جوړه شوه ډېر سپیځلي وو او هغه دا چې که یوه غمیزه واقع شي د هغه تاوان یا ضرر به په مشترك ډول سره ګالل کېږي او یو کس به د هغه بوج ته یوازې نه پاتې کېږي، مګر د اوسنۍ بیمې سیستم داسې جوړشوی چې په هغه کې د بډایانو یو وړوکی ګروپ غواړي چې په دې نامه د ټولنې پیسې راجمع کړي او بیا دغه پیسې د خپلې شخصي ګټې په منظور وکاروي او خپل کار و بار وربانديې کوي. اسلامي بیمه باید یو له بل سره د مرستې په جذبه او یو له بل سره د دوه اړخیزې همکارۍ او ضمانت په بنا جوړه شي، که له چاسره مرسته کېږي هغه باید له هغه ګډ مالي حساب څخه وشي کوم چې په دې منظور جوړشویدی او هدف یې دګټې ګټل نه دي. د بیمې کمپنۍ دګټې په منظور د هغه مالي حساب پیسې په کار اچولی شي چې د پانګونې (Investment)په خاطر جوړ دی.
2. د پانګونې اسلامي طریقه باید وکارول شي: اسلامي بیمه کمپنۍ باید په هغو لارو کې پیسې وکاروي چې شریعت یې جواز ورکوي، له سود او غرر څخه پاکې وي، لکه مشارکت، مضاربت او داسې نور. معلومه ده چې اوسنۍ بیمه خپلې پیسې په سودي کار و بار کې کاروي او هم په کې د غرر او قمار عناصر لیدل کېږي چې دا شرعا ناروا دي.

تکافل یا اسلامي بیمه:

اسلامي فقهاوو ددې لپاره چې د بیمې اسلامي عوض یا بدیل یې وړاندې کړی وي ډېر کار کړی او په دې اړوند له ډېرو کنفرانسونو او بحثونو وروسته دې نتیجې ته رسیدلي چې تعاوني شرکت د اوسنۍ غیر اسلامي بیمې ښه بدیل کېدلی شی.ځکه په دې سیستم کې ګټه په خپله د بیمې د پالیسۍ لرونکو تر مینځ شریکه وي، خو دغه وړاندیز په بیمه کې د شخصي سکتور رول محدودوي یا په بل عبارت شخصي سکتور ته پکې څه رول نه ورکول کېږي .

ځینو علماؤ ددغه مشکل د له مینځه وړلو په منظور د اسلامي بیمې د یو بل شکل وړاندیز وکړ چې هغه ته د تکافل سیستم (سکېم) وایي کوم چې د تبرع او مضاربت په عناصرو ولاړ دی. "تکافل" د مشترك ضمانت معنی ورکوی. د تکافل هدف د یو ګروپ یا یوې ډلې د غړو تر مینځ دوه اړخیزه(mutual) مرسته ده.یا په بل عبارت تکافل د ملکیت یا مال د زیانمن کېدو په صورت کې د یوه ګروپ د غړو تر مینځ د مشترك ضمانت یوه طریقه ده، دګروپ غړي په دې توافق کوي که چیرې یو د دوی څخه د څه ناورین یا حادثې ښکارکیږي، نو هغه ته به یو معین مقدار پیسې ورکول کېږي، ټول غړي د تکافل هڅه کوي چې له ضرورت مند سره مرسته وکړي. د تکافل غړي په کلني ډول سره یو معین مقدار پیسې کمپنۍ ته ورکوي دغه سهم (پیسې) بیا په دوو برخو ویشل کېږي، یو لوی مقدار ددغه پیسو د پانګونې حساب ته ځي او د اعانه ورکونکي یا د پیسو د مالك ملکیت پاتې کېږي. هغه بله برخه چې نژدې ۲-۵% پورې اعانه تشکیلوي د وقف حساب ته ځي او تبرع تصور کېږي.

د تکافل کمپنۍ دغه مجموعي پیسې د مضاربې په کار و بار اچوي او یا په بل داسې کار و بار چې شرعا جواز ولري لکه مشارکت او داسې نور او که څه ګټه وشي هغه د مخکنې نسبت په حساب د پانګونې او د وقف له حساب سره یو ځای کېږي یعنې دګټې د۲څخه تر ۵% پورې د وقف حساب ته ځي او پاتې نورې د پانګونې حساب (سرمایه) ته.

د تکافل هدف شاید د ژوندون بیمه وي او یا د خطر په مقابل کې د ملکیت او مال بیمه کول (Risk insurance of property)،که چیرې مخکې له دې څخه چې د بیمې مودت ختم شي بیمه کړل شوی شخص مړشي د ژوندون د بیمې په صورت کې او یا د چا په ملکیت باندې کوم خطر(تاوان) راشي کوم چې بیمه کړی شویدی، نو په دې صورت کې به کمپنۍ نوموړي شخص ته هغه پیسې بیرته سپاري کومې چې هغه د پانګونې په حساب کې اچولې دي، سره له هغه ګټې چې په دغو پیسو شویده. او بل عنصر د وقف له حساب څخه به جبران کېږي تر څو اړتیا یې رفع شي او یا تر یوه معین حده د تاوان جبران وشي. څرنګه چې دغه کمپنۍ د پانګونې اسلامي طریقه کاروي نو دا د سود څخه پاکه بیمه ده، قیمار او غرر نشته پکې او که چیرې لږ شان ته غرر په کې وي هم هغه دومره حد ته نه رسیږي چې د تکافل د تحریم سبب شي .

د تکافل یا اسلامي بیمه (کمپنیو) (39)لست:

عربي هیوادونه:

نوټ:د لاندنیو کمپنیو له جملې څخه ځنې سره له دې چې پوره د تکافل کمپنۍ نه دي مګر بیا هم د تکافل له کار و بارسر ه تړاو لري، نو ځکه په دې لست کې شامل کړی شویدي .

هیوادونه **Country(s)**	کلونه **Year(s)**	کمپنۍ **Company(s)**
بحرین	*1992*	السلام اسلامك تکافل کو Al-Salam Islamic Takaful Co.

[39]- د تکافل دغه لست له لاندینی ویب پاڼې نه تر لاسه شوی:
http://islamic-finance.net/islamic-insurance/takaful-co..html

بحرين	*1992*	بحرين اسلامك انشورنس كو. Bahrain Islamic insurance co.
بحرين	*1985*	اسلامك انشورنس اند ري انشورنس كو. Islamic insurance and Re-insurance Co.
بحرين	*1983*	شركة التكافل الاسلاميه Sharikat Takaful al-Islamiyah
بحرين	*1989*	تكافل انترنشنل Takaful international
اردن Jordan	*n.d*	اسلامك انشورنس كو. پي ايل سي. Islamic insurance Co. Plc.
كويت Kuwait	*n.d*	انترنشنل كمپنى فار كواپريتو انشورنس International company for cooperative insurance
قطر Qatar	*1994*	قطر اسلامك انشورنس كو. Qatar Islamic insurance Co.
سعودي عربستان	*1985*	الامانه كواپريتو انشورنس (الراجحي)

S.Arabia		Al-Aman cooperative insurance (al-Rajihi)
S.Arabia/Bahrain سعودي عربستان، بحرين	*n.d*	گلوبل اسلامك انشورنس كو. Global Islamic Insurance Co.
S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي	*n.d*	انترنشنل اسلامك انشورنس كو. International Islamic insurance co.
S.Arabia سعودي عرب	1979	اسلامك عرب انشورنس كو. Islamic Arab insurance co. (Dallah al-Baraka group)
S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي	n.d	اسلامك عرب انشورنس كو. Islamic Arab insurance co. (IAIC)
S.Arabia سعودي عربستان	1995	اسلامك كواپريتو فار انشورنس اف انوستمنت اند ايكسپورت كريديت Islamic corporation for insurance of investment and export credit
S.Arabia/Bahrain بحرين، سعودي	1985	اسلامك انشورنس اند كو Islamic insurance and reinsurance Co.(IIRCO)

عربستان		
S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي عربستان	1985	اسلامك انترنيشنل انشورنس كو.(سلمت) Islamic international insurance Co. (salamat)
S.Arabia/Bahamas بحاماس، سعودي عرب	1986	اسلامك تكافل اند ريتكافل كو. Islamic Takaful and Re-Takaful Co.
Bahamas بحاماس	1983	اسلامك تكافل ايند ريتكافل كو.(بحاماس) Islamic Takaful and Re-Takaful Co. (Bahamas)
S.Arabia/Bahrain بحرين، سعودي عربستان	n.d	اسلامك يونيورسل انشورنس Islamic universal insurance
سعودي عربستان	1986	نشنل كوآپريتو انس كو. National cooperative Ins Co. (NCCI)

S.Arabia/Bahrain سعودي عربستان. بحرين	n.d	تكافل اسلامك انشورنس كو. بحرين Takaful Islamic insurance Co.Bahrain
سودان	1984	البركه انشورنس كو. Al Baraka insurance Co.
سودان	1979	اسلامك انشورنس كو. Islamic insurance Co.
سودان	n.d	شيكن انشورنس كو. Sheikan insurance Co.
سودان	n.d	دي نشنل ري انشورنس كمپني (سودان) The national Re-insurance company (Sudan) Ltd.
سودان	1968	دي يونايتيد انشورنس كمپني (سودان) The united insurance company (Sudan) Ltd.
سودان	1989	وطني كوآپريتو انشورنس كو.

		Watania co-operative insurance Co.
Tunisia تونس	1985	بيست لدت ايتهمين تونيس سعودي BEIT ladat Ettamine Tounsi Saudi (Best Re)
متحده عربي امارات	1985	الينس انشورنس Alliance insurance
متحده عربي امارات	1985	Oman insurance Co. عمان انشورنس كو.
متحده عربي امارات	1980	دي اسلامك عرب انشورنس كو. The Islamic Arab insurance Co.

غير عرب اسلامي هيوادونه

Brunei بروناي	*1993*	انشورنس اسلام تيب سيندي برهد Insurance Islam TAIB sendirian Berhad (IITSB)
Brunei بروناي	*1993*	تبونگ امانه اسلام Tabung Amanah Islam

Brunei بروناي	*1993*	تكافل اند ريتكافل كو Takaful and Re-Takaful Co.
Brunei بروناي	*1993*	تكافل اب برهد Takaful Ab birhad
بنگلديش	*1999*	لايف تكافل Life Takaful (pte)
بنگلديش	*1999*	جنرل تكافل General Takaful (pte)
اندونيزيا	*1999*	سيريكات تكافل اندونيشيا Syarikat Takaful Indonesia
Indonesia اندونيزيا	*1994*	پي تي اسورنسي تكافل كېلورگه PT Asuransi Takaful keluarga
Indonesia اندونيزيا	*1994*	پي تي انسورنسي تكافل اموم PT asuransi Takaful Umum
Indonesia اندونيزيا	*1994*	پي تي سريكات تكافل Pt Syarikat Takaful
Indonesia	*1994*	تكافل انشورنس

اندونیزیا		Takaful asuransi
Malaysia مالیزیا	1997	اسین ریتکافل انټرنیشنل Asian Re-Takaful international (L) Ltd. (ARýIL)
Malaysia مالیزیا	1996	اسین تکافل ګروف Asean Takaful group (ATG)
Malaysia مالیزیا	1984	سیریکټ تکافل مالیزیا بهډ Syarikat Takaful Malaysia Bhd.
Malaysia متلیزیا	1993	تکافل نیشنل بهډ Takaful national Bhd
Turkey ترکیه	1993	احلاس سیګورته Ihlas sigorta As

نهم فصل

په اقتصاد کې د حکومت رول

- **حکومت او د حکومت دندې:**

اسلامي حکومت: هغه حکومت ته ویل کیږي چې قدرت او سلطه پکې د الله (جل جلاله) وي، یعنې د الله تعالی دین پکې حاکم وي. په دغه حکو مت کې دالله (جل جلاله) رضا تر ټولو لوړ هدف، اسلامي شریعت اساسي قانون، ولس مشر د الله (جل جلاله) خلیفه دی او وظیفه یې د الله (جل جلاله) د اوامرو پلي کول دي، ټول قوانین باید د قرآن او احادیثو په رڼا کې جوړ شي.

اسلامي اقتصادي سیستم دکمونستي اقتصادي سیستم برخلاف یو آزاد سیستم دی خو دغه آزادي بې پولې نه ده بلکه د شریعت تر چوکاټ پورې محدوده ده، نوځکه پدې سیستم کې د حکومت رول لږ خو مهم دی، حکومت د اقتصادي بې عدالتۍ د له مینځه وړلو او اقتصادي ثبات راوستلو په شان مهمې دندې په غاړه لري، د مثال په توګه حکومت وظیفه لري د انحصار (مناپولۍ) مخنیوی وکړي او داسې نور.

همدارنګه د ځینو عام المنفعه شیانو برابرول هم د حکومت کاردی، په ځانګړې توګه هغه دکومو لپاره چې شخصي سکتور زړه نه ښه کوي او یا ډېرو لوړو مصارفو ته اړتیا لري لکه د امنیت ساتنه، ښوونه او روزنه، ساینس او تکنالوژي، بریښنا ....

له نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه روایت دی!

حَدَّثَنَا أَبُو خدَاشٍ وَهَذَا لَفْظُ عَلِيٍّ عَنْ رَجُلٍ مِنْ الْمُهَاجِرِينَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثًا أَسْمَعُهُ يَقُولُ الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْكَلَإِ وَالْمَاءِ وَالنَّارِ (40)

---

[40]- المصدر: سنن ابي داود، الكتاب: البيوع، الباب: في منع الماء ، رقم الحديث: ٣٠١٦

ترجمه: ابو خداش (رضي الله عنه) روايت کړی او دا لفظ د علي دی چې د نبي کريم (عليه السلام) له مهاجرو ملګرو څخه له يوه مهاجر نه يې روايت کړی وايي: له نبي کريم (ص) سره مې دری ځله په غزا ګډون کړی،اوريدل به مې چې فرمايل يې: مسلمانان په دريو شيانو: ورشو، اوبو او اورکې سره شريك دي.

له اور څخه مونږ د انرژۍ مفهوم اخستلای شو، ددې لپاره چې طبيعي زيرمې (ګاز، اوبه، تيل) ،انرژي (بريښنا ...) ټولو عوامو ته په عدل سره وويشل شي ددغو شيانو ملکيت بايد له حکومت سره وي نه له شخصي سکتور سره ځکه په حکومت کې ټول خلك سره شريك دي او که د ضرورت په بنا شخصي سکتور ته ورکړل شي نو بيا بايد د انحصار مخه ونيول شي او حکومت بايد د عوامو حقوق خوندي وساتي او بيځايه د نرخونو د لوړوالي مخنيوی وکړي.

د امام غزالي د قول مطابق حکومتونه په څلور ډوله دي چې ټول په يوه وخت کې وجود لري:

I. حکومت العليا(شريعة) :د شريعت حکومت هغه چې د خلکو په ظاهر او باطن دواړو باندې يې حکم چليږي يعنې د خلکو باطن او ظاهر، خاص او عام دواړه د شرعي احکامو تر حکم او اثر لاندې دي.

II. د خلفاوو، شاهانو او يا اميرانو حکومت: دغه حکومت د ټولنې په عمومي مسائلو کې د لاس وهنې يا اداره کولو قدرت لري او ددې لپاره چې د يوه هيواد اداري په ښه ډول سره وچليږي قوانين جوړولی شي خو د دوی قدرت يوازې تر اجتماعي امورو پورې محدود وي او د خلکو په شخصي امورو باندې قدرت نه لري د دوی امرونه يا حکمونه په خاص او په عام دواړو باندې مشتمل دي مګر په ظاهر د خلکو نه په باطن باندې.

III. د علماوو حکومت: چې هغوی د انبياو (ع) وارثان دي، حکومت يې يوازې د خاصو خلکو پر باطن باندې دی او عام خلك د دوی تر حکم لاندې نه راځي او په ظاهر د خلکو يې هم حکم نشي عملي کېدلی.

IV. د داعيانو حکومت: ددوی حکومت يوازې په باطن د عامو خلکو مشتمل دی يعنې عام عوام ددوی تر اغيزې او اثر لاندې راځي .

ددې لپاره چې په يوه هيواد کې ښه او پياوړی حکومت وجود ولري لازمه ده چې دغه پورته ټول ذکر شوي حکومتونه او يا اشخاص موجود وي او يو له بل سره همکاري ولري او په ګډه سره د عوامو دسوکالۍ لپاره کار وکړي، که چيرې له دغو پورته ذکر شويو کسانو څخه کوم يو نه وي نو بيا په درست ډول سره حکومت نشي چليدلی د بيلګې په توګه که علماء له مينځه لاړشي نو په عالمه طبقه باندې به اثر او حکومت له مينځه ولاړ شي او ګډوډي به رامينځ ته شي، نو لازمه ده چې حکومت دغه ټول پورته ذکر شوي حکومتونه قبول کړي او له هغو سره د تفاهم له لارې د هيواد اداري چارې پر مخ بوځي له بده مرغه په تيرو وختو نو کې زمونږ حکومتونو دغو مسايلو ته پام نه دی کړی او په يوازې سر ((حکومت د اميرانو)) سره يې د هيواد چلونې هڅې کړيدي او دغه نور حکومتونه (حکومت العليا(الشريعة)،د علماؤ حکومت، او داعيانو حکومت) يې له پامه غورځولی و او د دوی دغه عمل زمونږ دګران هيواد افغانستان د تباهۍ سبب شويدی.

د حکومت دندې:

دحکومت مهمې دندې عبارت دي له:

1. د غريبۍ او بيکارۍ له مينځه وړل
2. د پيسو د حقيقي ارزښت ساتنه
3. د قانون (شريعت) عملي کول
4. د ټولنيز او اقتصادي عدالت تامينول
5. د امنيت ساتل او په عادلانه ډول د عايد ويش
6. نړيوالې اړيکې او قوي دفاع

اوس به په لنډ ډول د حکومت دغه پورته ذکرشوي دندې وڅيړو:

۱ – د غريبۍ او بيکارۍ له مينځه وړل:

څرنګه چې اسلام پدې نظر دی چې د ټولو وسايلواصلي مالك الله (ج) دی، مال او ثروت مونږ ته د امانت په ډول راکړل شويدی، نو دا بايد د الله تعالی د اوامرو مطابق وکارول شي، حکومت پدې کې اهم رول لري، د زکات ټولول او ويش د حکومت کاردی، حکومت بايد د وسايلو په استعمال کې هغه کارونو ته اولويت حق ورکړي چې عوامو ته د کار ډېر شرايط برابرکړي او ټولنی ته ګټور وي، ددې هدف د تحقق لپاره حکومت دوه لارې لري:

لومړی پلان کول: حکومت بايد داسې پلان جوړکړي ترڅو وسايل په هغه سکتورکې وکارول شي د کوم چې اړتيا او فايده چې ډېره وي او ددې تر څنګ د انفلاسيون مخنيوی هم وکړي.

دوهم د اقتصادي زيربنا برابرول: د هر هيواد د اقتصادي پرمختګ لپاره د فزيکي او ټولنيزې زير بنا موجوديت اړين دی او بې لدې بنه پرمختګ ناشونی دی، دغه فزيکي زيربنا لکه د سرکونوجوړول، ښوونه او روزنه،..... ډېرو لوړو مصارفو ته اړتيالري او شخصي سکتور ورته کمه پاملرنه کوي ځکه ګټه يې کمه ورته بريښي، نو دا زير بنا بايد حکومت برابره کړي.

۲-د پيسو د اصلي ارزښت ساتنه:

د ننې عصر يو لوی مشکل د انفلاسيون مسلسل زياتوالی او ددې په وجه د پيسو د اصلي ارزښت کمی دی، نو ددې مشکل د حل لپاره حکومت بايد په خپلو اقتصادي پاليسيو کې له احتياط څخه کار واخلي.

۳-قانون او نظم: د قانون عملي کول او د ټولنې امنيت ساتل د حکومت له اصلي دندو څخه دي، ترڅو چې په کومه ټولنه او هيواد کې نظم او قانون پلی شوی نه وي ترهغې پورې هلته اقتصادي پرمختګ مينځته نشي راتلی، په بې امنه هيواد کې څوك پانګه اچونې ته زړه نه ښه کوي. پانګه د هغه مرغه په شان ده چې همېش په هوا کې ګرځي او د ښه مناسب او پور امنه ځای په لټه کې وي او کوم ځای چې ورته ښه ښکاره شي هلته کښيي، نو حکومت بايد داسې شرايط برابر کړي چې د پانګوالو توجه را جلب کړي . نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي :

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِنًى أَتَدْرُونَ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّ هَذَا يَوْمٌ حَرَامٌ أَفَتَدْرُونَ أَيُّ بَلَدٍ هَذَا قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ بَلَدٌ حَرَامٌ أَتَدْرُونَ أَيُّ شَهْرٍ هَذَا قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ شَهْرٌ حَرَامٌ قَالَ فَإِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا (41)

ترجمه:له ابن عمر(رض) څخه روايت دی وايي چې نبي کريم (ص) په منی کې وفرمايل:آيا پوهيږئ چې داکومه ورځ ده؟ دوی وويل چې الله (ج) او رسول ښه پوهيږي، ويي فرمايل: دا حرامه ورځ ده، آيا پوهيږئ چې دا کوم ښار دی؟ دوی وويل چې الله (ج) او رسول يې ښه پوهيږي، ويې فرمايل: داحرام ښار دی،آيا پوهيږئ چې داکومه مياشت ده؟ دوی وفرمايل الله (ج) او د هغه رسول ښه پوهيږي ويې فرمايل: دا حرامه مياشت ده،او ويې فرمايل: پس الله پاك ستاسې وينې او ستاسو مالونه او ستاسوعزت او آبرو په يو او بل باندې داسې حرام کړي لکه ستاسو دغه ورځ، ستاسو په دغه مياشت کې ستاسو په دغه ښارکې .له دينه دا په ډاګه شوه چې د عوامو د ژوند او مال ساتنه د حکومت کار مسئوليت او دنده ده.

---

[41]- المصدر: صحيح البخاري، الكتاب: الادب ، الباب: قول الله تعالى يا ايهاالذين آمنوا لايسخر قوم من... ، رقم الحديث: ۵۵۸۳

۴-ټولنيز او اقتصادي عدالت:

د اسلام له نظره ټولوخلکو ته په يوه نظرکتل کېږي، د غريب او اميرترمينځ توپير نشته قانون او حکومت ورته په يوه سترګه ګوري، نوځکه بايد هيڅ تبعيض ونه شي او حکومت بايد ټولو عوامو ته يوشان اسانتياوې او دکار شرايط برابرکړي. او هم شخصي سکتور وځاري ترڅو دکارګرواو مصرف کونکو سره بې عدالتي ونشي

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي:

حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا وَاصِلٌ الْأَحْدَبُ قَالَ سَمِعْتُ الْمَعْرُورَ بْنَ سُوَيْدٍ قَالَ رَأَيْتُ أَبَا ذَرٍّ الْغِفَارِيَّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَعَلَيْهِ حُلَّةٌ وَعَلَى غُلَامِهِ حُلَّةٌ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِنِّي سَابَبْتُ رَجُلًا فَشَكَانِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعَيَّرْتَهُ بِأُمِّهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ إِخْوَانَكُمْ خَوَلُكُمْ جَعَلَهُمُ اللهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ وَلَا تُكَلِّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ فَأَعِينُوهُمْ [42]

ترجمه: معرور بن سويد وايي: ابوذر غفاري رضي الله عنه مې په داسې حال کې چې يوه نوې جامه (چپنه) يې اغوستې ده او يوه يې غلام اغوستې وه وليد ، نو ددې پوښتنه مو ترې وکړله، ويې ويل يوه سړي ته مې ښکنځلې وکولې، نو هغه له ما نه نبي کريم :صلى الله عليه وسلم ته شکايت وکړ، ما ته نبي کريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: آيا د مور پيغور دې ورکړى؟ بيا يې وفرمايل: ستاسې وروڼه ستاسو چوپړيان دي، الله پاک ستاسې تر لاس لاندې ګرځولي، نو د چا چې خپل مسلمان ورور تر لاس لاندې وي له هغه څه نه چې دى يې خوري هغه ته هم ورکوي او له هغه څه نه چې اغوندي يې هغه ته هم وروااغوندي، او داسې کار مه ورته سپارئ چې په دوى زورور وي او که مو ورته وسپارلو بيا نو د هغه په سرته رسولو کې مرسته ورسره وکړى. له پورتني حديث څخه دا څرګندېږي چې د اصغرى تنخوا او دکار د ساعتونو ټاکل د اسلام له نظره جوازلري

[42]- المصدر: صحيح بخاري، الكتاب: العتق، الباب: قول النبي العبيد اخوانكم فاطعموا مما تأكلون ، رقم الحديث: ۲۳۵۹

۵- د امنيت تامين او په عادلانه ډول د عايد ويش:

د امنيت مهيا کول د اقتصادي پرمختګ لپاره لازمي شرط دى، په غير عادلانه ډول د عايد ويشل د بې امنۍ او ګډوډۍ مهم عامل دى، د عايد غير عادلانه ويش د غريب او امير تر مينځ نفرت او کرکه پيدا کوي او غريب دې ته اړ باسي چې په نا مشروع لاره له اميرانو څخه مال تر لاسه کړي لکه غلا،قتل ...

داسلام مبارك دين په هر څه کې د عدل مراعاتولو حکم کوي د حکومت لپاره دا پکار ده چې په ټولنه کى د شريعت اوامر پلي کړي لکه د زکات راټولول، د ميراث اسلامي قانون پلي کول، له حرامو څخه منع کول د غلا او رشوت مخه نيول .... ددغو کارونو د ترسره کولو په وسيله په ټولنه کې د غريب او امير ترمينځ د عايد د لوى توپير د مينځ ته راتګ او زياتوالي مخنيوى کېدى شي.

۶- نړيوالې اړيکې او قوي دفاع:

يو اسلامي هيواد بايد له نورو هيوادونو او نړيوالو سره ښې اړيکې ولري البته د اسلام تر قوانينو لاندې او ددې تر څنګ کفارو ته د اسلام ښه تصور ورړاندې کړي او له کفارو او نورو سره دکړيو لوظنامو او تړونونو مراعات وکړي. مګر ددې تر څنګ بايد د ملك ددفاع توان هم ولري لکه الله (ج) چې فرمايي:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ،، (الأنفال59)

ترجمه: او تياروئ (اې مومنانو) لپاره (د جنګ) ددغو (ماتوونکو د عهد يا د مطلق کفارو) څومره چې توانيږئ (جمع کولى شئ) تاسې له قوت (اسباب د جنګ) چې وويروئ تاسې په دغه (قوت اوتيارى) سره دښمنان د الله او دښمنان ستاسې او نورکسان بې له دوى نه چې نه پيژنئ تاسې هغوى الله عالم دى په (عداوت د) هغوى او هر هغه څه چې

نفقه کوئ تاسې له یوه شي په لاره د الله کې (لپاره د دین) پوره (بدل د هغه) به درکړی شي تاسې ته حال دا چې پر تاسې به ظلم ونه کړی شي(د ثواب په لړوالي او د عذاب په ډیروالي) .

د اقتصادي پرمختګ لپاره د نړیوالو سره د ښو اړیکو ساتل اړین دي تر څو زمونږ سوداګر پدې وتوانیږي چې له بهرنیو هیوادونو سره په ښه توګه تجارت وکړی شي او هم نور هیوا دونه خصوصا اسلامي هیوادونه تشویق کړی شي چې زمونږ په هیواد کې پانګه واچوي تر څو عوامو ته دکار شرایط برابرکړی شو.

د حکومت د عاید سرچینې:

د یوه اسلامي حکومت د عاید لارې (سرچینې) په لاندې ډول دي:

1. زکات او عشر: زکات د اسلام څلورمه بنا ده، د زکات ورکول په هر بډای مسلمان باندې فرض دی، د زکات راټولول د حکومت دنده ده، له زکات نه د غریبی په له مینځه وړلو او عام المنفعه کارونو کې کار اخستل کېدای شي، عشر د ځمکې یا حاصل زکات دی.

2. عاید د طبیعي منابعو څخه: طبیعي منابع لکه معدن اوکان، د تیلو زیرمې او داسې نور

3. وقف او صدقه: د ملکیت یا مال وقف (خاص) کول دي ا لله تعالی ته او هغه پدې ډول چې خپل مال د الله (ج) په لاره کې د مصرف لپاره ورکړی شي او صدقه هم د الله (ج) د رضا لپاره د مال مصرف ته ویل کېږي او صدقه په دوه ډوله ده یو واجب صدقه (زکات)او دوهم ډول نفلي صدقه ده. د اسلامي حکومت په موجودیت کې صدقه باید خلیفه (بیت المال) ته وسپارل شي، د اسلامي حکومت د نه موجودیت په صورت کې څرنګه چې د عوامو سره دا ویره وي چې د دوی مال (صدقات ...) به د الله

(ج) د اوامرو مطابق ونه کارول شي دوی کولی شي چې په مستقیم ډول صدقات مستحقینو ته ورکړي.

4. جزیه، خراج او خمس: کله چې کوم غیر مسلم د اسلامي حکومت اوامرو ته غاړه کېږدي حکومت د دوی د مال او ځان ساتلو دنده په غاړه لري لکه د نورو هیوادوالو په شان، حکومت له دوی څخه ددې په بدل کې ټکس (جزیه) اخلي. د جزیه په اړوند ا لله تعالی فرمایي:

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ.
(التوبة28)

ترجمه: وجنګیږئ تاسې له هغو کسانو سره چې نه راوړي ایمان پر الله (ج) او نه په ورځې د آخرت باندې او نه حرام ګڼي دوی هغه چې حرام کړي دي الله (ج) او رسول د هغه او نه قبلوي دوی دین حق (اسلام) له هغو کسانو نه چې ورکړ شویدي دوی ته کتاب تر هغه پورې چې ورکړي دوی جزیه له لاسه حال دا چې دوی ذلیل وي.

خراج:که د اسلا مي دولت لخوا دکفارو ځمکه فتحه شي او بیا دا ځمکه هغوی ته پریښودل شي چې د ټکس (مالیې) په بدل کې یې وکري، دیته خراج وایي. د لومړي ځل لپاره دغه پالیسي د حضرت عمر(رض) لخوا د سوریې او عراق په ځمکو کې عملي شویده،کله چې دغه سیمې فتحه شوې ځینو اصحاب کرامو غوښتنه وکړه چې دا باید د غنیمت په ډول په مجاهدینو وویشل شي، مګر حضرت عمر (رض) دا ونه منله ځکه چې دومره زیاته ځمکه مجاهدینو په موثر ډول نشوي کارولی نو ځکه یې د مالیې (خراج) په بدل کې د همغو ځای خلکو ته پریښوده.

خمس: د غنیمت او معدن (سره زر،سپین زر ..) پنځمه حصه بیت المال ته ورکول فرض دي او دیته خمس وایي، الله (ج) فرمایلي دي :

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى

الْجَمْعَانِ وَاللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. (الأنفال40)

ترجمه: او پوه شئ بيشکه هر هغه شي چې په غنيمت واخستل تاسې له يوه شي نه نو بيشکه الله (ج) لره دی خمس د هغه او له پاره د رسول او له پاره د خپلوانو (د رسول الله او (لپاره) د يتيمانو او مسکينانو او مسافرانو، که ايمان لرئ په الله (ج) او په هغو چې نازل کړيدي مونږ پر بنده خپل په ورځ د فيصلې کې هغه ورځ چې سره مخامخ شولې دواړه جمعې (ډلې) او الله (ج) پر هر شي باندې ښه قادر دی .

5. ټکس:که چيرې د حکومت لګښتونه يا بوديجه د پورته ذکر شوو منابعو څخه (زکات، عشر، خراج، جزيه، صدقات ..) پوره نشي، نو بيا حکومت د ضرورت په اساس ټکس لګولی شي.

6. د وارداتو ټکس يا عشور(Import duty): عشور د لومړي ځل لپاره د حضرت عمر(رض) لخوا ولګول شو په هغو تجارانو چې اسلامي خلافت ته به يې تجارتي مالونه راوړل، ځکه په هغه وخت کې ايران او روم په هغو مسلمانو تجارو چې د دوی هيوادونو ته يې تجارتي توکي وړل د واريدولو ټکس لګولی و، نو حضرت عمر(رض) متقابلا ددوی پر تجارو هم ټکس ولګولو. دا ټکس په کال کې يو ځل اخستل کېده.

7. د حکومت د عايد نورې لارې:که چيرې د حکومت ارتياوې د پورته ذکر شوو منابعو په وسيله پوره نشي بيا حکومت قرض اخستلای شي خو دا پور به بې سوده وي، ځکه چې سود حرام دی، ددې تر څنګ حکومت د ځينو پروژو د تمويلولو لپاره د مشارکې او مضاربې اسناد يا سرټيفيکټ او سکوک (اسلامي بانډ) هم مارکېټ ته عرضه کولای شي.

لسم فصل

داسلامي دولت مالي او پولي پاليسي

له مالي پاليسۍ (Fiscal Policy) نه هدف حکومتي مصارف او ماليه (ټکس) اخستنه ده. او په پولي پاليسۍ (Monetorary Plicy) يا پولي سياست کې د پيسو چاپول او د هغې د ارزښت د ساتنې لارې چارې شاملې دي.

په اسلامي دولت کې د مالي پاليسۍ اهداف:

په غير اسلامي هيواد کې مالي پاليسي ددې لپاره کارول کېږي تر څو د خلکو لپاره په دنيا کې عظمي مادي ګټه تر لاسه شي او د خلکو اخلاقي او روحي ارټياوو ته توجه نه کېږي. د مالي پاليسي هدف دوسايلو ښه ويش،اقتصادي ثبات، اقتصادي وده (پر مختګ) او دعوايدو با انصافه ويش دی.

په اسلام کې مالي پاليسي د شرعي اهدافو[مقاصد شريعه: حفظ الدين ، حفظ العقل حفظ المال، حفظ النسل....] د تر لاسه کولو يوه وسيله ده . مالي او پولي پاليسۍ بايد داسې جوړې شي چې د عوامو د مادي ښيګڼې تر څنګ د هغوی روحي او اخروي مفاد هم په کې خوندي وي. لنډه دا چې مالي پاليسي بايد داسې جوړه شي چې د خلکو د اخروي ګټو په نظرکې نيولو سره سره د هغوی د دنيوي ژوند سطحه لاپسې ښه شي.

مالي پاليسي او د وسايلو ويش :

مالي پاليسي بايد داسې جوړه شي چې د مادي او روحي (اخلاقي) اهدافو په لاسته

راوړلو کې مثبت رول ولوبوي. لازمي ده په يوه هيواد کې وسايل داسې استعمال او وکارول شی چې اسراف په کې ونشي او هم د راتلونکو نسلونو اړتياوې په نظر کې ونيول شي. شخصي او حکومتي سکتور بايد حلال يا روا شيان توليد کړي. دولت بايد د عوامو اړينو (ضروري) شيانو ته لکه ښوونې، روغتيا، سرکونو او داسې نورو عام المنفعه کارونو ته توجه وکړي. ددې تر څنګ بايد دولت د هيوادوالو روحي روزنې ته هم پام وکړي.

د ابن خلدون په نظر هغه کارونه بايد وشي کوم چې عوامو ته ډېره ګټه رسوي او داسې کار بايد ونشي کوم چې له ګټې څخه يې تاوان ډېر وي. په ظاهره خو دغه خبره ډېره ساده معلوميږي مګر دا ډېره مهمه مسله ده، ډېر ځلې زمونږ حکومتونو داسې کارونه کړي چې له ګټې نه يې تاوان ډېر وي، د بيلګې په توګه د مطبوعاتو د آزادۍ تر عنوان لاندې په تلويزيون کې د داسې فلمونو او بدلو (سندرو) د خپرولو اجازه ورکول کېږي کوم چې زمونږ په ځوان نسل کې روحي او اخلاقي امراض خپروي او د هغې په نتيجه کې په ټولنه کې نا آرامي مينځته راځي او يا داسې مرضونه خپريږي چې بيا يې دولت دکنټرول وس نلري. همدا شان په بازار کې د نامشروع توکبو خرڅلاو در واخله.

مالي پاليسي او اقتصادي ثبات:

د کال ۱۹۳۰ د لوی اقتصادي زوال (رکود، بحران) څخه وروسته اقتصادي مالي پاليسي د اقتصادي ثبات په لاسته راوړلو کې اهم مقام تر لاسه کړيدی.معنی دا چې د توليدي موثريت په ښه کولو او د عمومي تقاضا په منظمولو او ترتيبولو کې اهم رول لري. د ابن خلدون په نظر اقتصادي زوال هغه وخت مينځته راځي کله چې له دولت څخه عوامو ته د پيسو انتقال بند شي.

د روپيو (پولي واحد) د ارزښت يا بيه ثابت ساتل د انفلاسيو ن کنټرول او اقتصادي پرمختګ لپاره اهم ګڼل کېږي. د نرخونو ډير جګيدل او ښکته کېدل دواړه د اقتصادي ثبات او پرمختګ لپاره ګوابښ ګڼل کېږي.

ملي پاليسي او اقتصادي وده:

د اقتصادي ودې (پرمختګ) لپاره مالي سيستم بايد داسې جوړ شي کوم چې عوام دکار کولو او سپما (Save)کولو څخه ډډه کولو ته ونه هڅوي، ډېر زيات ټکس لګول عوام د کار کولو او پانګونې (سرمايه اچونې) څخه منع کوي او پدې ډول د اقتصادي ودې (پرمختګ) په وړاندې خنډ ګرځي.

په مخ په وده (وروسته پاتې) هيوادونو کې مالي پاليسي د شتمنۍ په توليد او زياتولو کې اهم رول لري. په اسلامي هيوادونو کې شتمني جوړول (Capital Formation) له هغې پانګونې (سرمايه ګزاری) څخه عبارت ده کوم چې د بشري قوې او مادي وسايلو په پرمختګ او وده کې او هم د عوامو په اخلاقي او روحي روزنه کې اغيزمنه واقع شي.

د مالي پاليسۍ هدف له ټولو وسايلو څخه عظمې کاراخستنه، خلکو ته دکار برابرول او د بيکارۍ له مينځه وړل ګڼل کېږي. احتکار په اسلام کې ناروا او زکات په هر مسلمان باندې چې صاحب د نصاب وي فرض کړی شوی چې دا ټول په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لري چې په راتلونکو کرښو کې به د زکات تر عنوان لاندې په تفصيل سره يادونه ورنه وکړو:

د اقتصادي پرمختګ لپاره ضروري ټکي:

وسايل له غير ضروري شيانو څخه د سرمايه جوړونې (Capital formation) اويا په اقتصادي پرمختګ کې د اغيزمنې اقتصادي زير بنا جوړونې خوا ته ليږدول.

پانګې اچونې ته بايد ځانګړې توجه وشي او کومې فابريکې چې په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لوبوي په هغوی باندې بايد تر ټولو کمه مالیه (ټکس) ولګول شي. او هم بهرنۍ پانګه اچونه او سرمايه اچونکي راجذب اوتشويق شي

I. د هیوا د له کانونو او معدنونو څخه په موثر ډول استفاده کول.

II. مالي پالیسي با ید په داسې شکل جوړه شي چې د اقتصادي پرمختګ تر څنګ د عاید ویش په منصفانه او عادلانه توګه سره وشي. ځکه مساوا ت (عدل، انصاف) د اسلام له بنسټیزو اصولو څخه دي. اسلام په عادلانه او با انصافه ډول ټولو خلکو ته د وسایلو او مواقعو د ویش امر کوي. اسلام په یو څو لاسونو کې د دولت د جمع کېدو مخالف دی [د دغه اهدافو د لاسته راوړلو لپاره د مالیاتو څخه کار اخستل کېدی شي]

د حضرت عمر (رض) څخه روایت دی چې فرمایی: که چیرې یو کال نورهم ژوندی پاتې شوم دولت (عاید) او وسایل به په داسې ډول وویشم چی غریب به له امیر سره برابر شي. د زکات په موثر ډول استعمال د غریب او بډای تر مینځ توپیر تر ډېره حده را کمولی شي.

په اسلامي **هیوادکې مالیه (ټکس)**:

ټکس که راسا له چا څخه واخستل شي لکه د عاید مالیات هغه ته مستقیم ټکس وایي او که په غیر مستقیم ډول سره مثلا د نورو تجارتي توکېو د خرڅلاو د قیمت په صورت کې تر لاسه شي هغې ته غیر مستقیم مالیات وایي. له بل پلوه ټکس په دری ډوله دی تصاعدي مالیات، متناسب مالیات او تنازلي مالیات، زکات د متنا سب مالیاتو په ډله کې راځي. او دغه ډولونه په لاندي ګراف کې ښودلای شو.

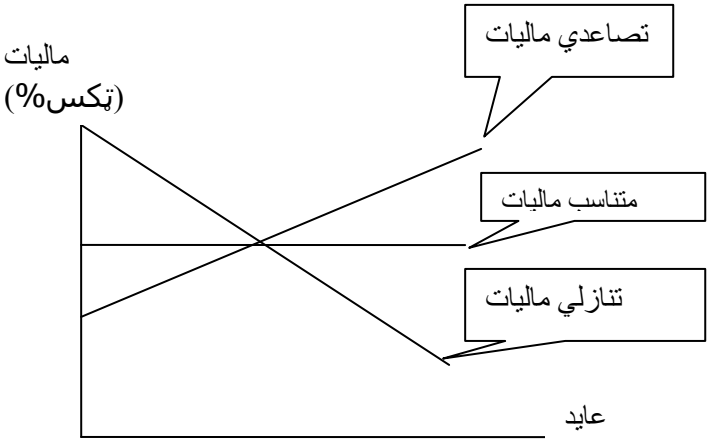

د مالیاتو په وسیله لاندې اهداف لاسته راوړل کېدی شي.

په پورته شکل کې مونږ مالیات په عمودي خط باندي کچه کوو او په افقي خط باندې عاید (در آمد) ښودل شویدی، په متناسبه مالیه کې د عاید په زیاتیدو او کمیدو سره په مالیه څه اثر نه پریوزي بلکه هغه معینه وي، په تصاعدي مالیاتي سیستم کې څومره چې د یوه سړي درامد (عاید) زیاتیږي په همهغه کچه په هغه باندې مالیه زیاتیږي .او په تنازلي مالیه کې ددې عکس خبره ده.

- د غیر ضروري شیانو د پیرودنې کمونه، یعنې د هغو شیانو پیرودل چې د صحت لپاره ګټور نه وي باید کم کړی شي، د بیلګې په توګه هیواد ته د سګریټو واریدول او خرڅلاو.

- د دولت د مصارفو او یا بودیجې برابرول، دا څرګنده ده چې هیواد د تل لپاره په پورونو او د بهرنیانو په مرستو سره نه شي چلیدلی نو مالیات د دولت د بودیجې د

برابرولو یوازینې لار ده.

- له مالیاتو (ټکس) څخه د اقتصادي ثبات لپاره او هم د عمومي تقاضا د کنټرول او تنظیم په لاره کې کار اخستل کېدي شي.[مونږ کولی شو چې په وارداتو باندې لوړ مالیات ولګوو او په دې وجه خپل وادرات (طلب، تقاضا) را کمه کړو]

• په ټولنه کې د غریب او بډای تر مینځ د عاید د تفاوت د له مینځه وړلو(کمولو) په موخه حکومت کولی شي چې په در امد باندې تصاعدي مالیات ولګوي، یعنې څومره چې د یوه سړي درامد زیات وي په همهغه اندازه ور باندې زیاته مالیه ولګیږي.

په اسلامي هیواد کې د مالیاتي(ټکس) سیستم جوړونه

ټکس تر یوه حده تصاعدي کېدی شي خو له هغه نه پورته او زیات د اقتصادي پرمختګ مانع ګرځي. د ټکس د سیستم د جوړولو لپاره ځنې اړین اصول په لاندې ډول دي:

- ټکس باید د غیر ضروري شیانو پیرودل کم کړي پرته له دې نه چې په تولیدي پیداوارو باندې ناوړه اغیزه وکړي او باید په سرمایه جوړونه (Capital Formation) کې مرسته وکړي.

- لوړ ټکس باید د تحسیني او غیر مفیدو تجارتي توکېو په وارداتو او خرڅلاو باندې و لګیږي . د بیلګې په توګه په ډیش آنټن ، ویدیو، سګریټو او داسې نورو شیانو

لوړ ټکس غوره دی

- هغه کمپنۍ (سکتور) چې په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لوبوي باید کم ټکس ورکړي او یا د امکان په صورت کې له ټکس څخه معاف او ددې تر څنګ ورسره لازمه مرسته هم وشي .

- د ټکس لګولو په وخت کې باید د خلکو مالي حالت په نظر کې ونیول شي، یعنې داسې ټکس ولګول شي چې عوام یې د ورکولو توان ولري. ډیر لوړ مالیات خلك دیته اړ کوي چې کم کار وکړي او خپله پانګه له هیواد څخه بهر ته نقل کړي، چې په دې سره د نورو مضرو اثراتو ترڅنګ د بیکارۍ کچه لوړیږي او دا د اقتصادي پرمختګ لپاره لوی ګواښ مینځته راوړي .

په اسلامي هیواد کې د حکومت لګښت:

د عوامو او ملت هوساینه د اسلامي دولت د لګښتونو یو هدف دی، حکومت خپلواك نه دی چې څرنګه وغواړي د بیت المال پیسې وکاروي، بلکې په هغو شیانو یې باید مصرف کړي چې د مقاصد شریعه په لاسته راوړنه او د عوامو د ژوند د سطحې په لوړ والي او هوساینه کې مفید او ګټور واقع کېږي.

د حکومت لګښتونه باید داسې وي چې د عامو خلکو د ژوند سطحه ورسره لوړه شي او هم عامه وسایل لکه ښوونه، روغتیا ، دفاع او داسې نور برابر شي او ددې تر څنګ اقتصادي ثبات وساتل شي، د انفلاسیون په حالت کې حکومت ته ښایي چې خپل لګښتونه کم او د اقتصادي زوال په حالت کې یې لوړ کړي.

زکات

لکه څرنګه مو چې مخکې یادونه وکړه، زکات د اسلام دریمه بنا ده او د اسلامي مالي پالیسۍ د ملا د تیر حیثیت لري. زکات په لغت کې پاکوالي او په اصطلاح کې ودې ته وایي .الله تعالی د زکات په اړوند داسې فرمایي:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللهِ إِنَّ اللهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ(البقرة**109**)

ترجمه: او سم دروئ (اداکوئ له ټولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکات او هغه شي چې مخ کې لیږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکۍ (لکه صلاه اوصدقه) وبه مومئ (ثواب د هغه په نزد د الله، بیشکه چې الله په هغه شي چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی دی .

د زکات نه ورکونکي جزا:

1) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ آتَاهُ اللهُ مَالًا فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِلِهْزِمَتَيْهِ يَعْنِي بِشِدْقَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ أَنَا مَالُكَ أَنَا كَنْزُكَ ثُمَّ تَلَا لَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ الْآيَةَ (43)

ترجمه: له ابي هريرة رضي الله عنه څخه روایت دی وایي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل : چا ته چې الله پاك مال ورکړ او ده یې زکات ور نه کړ، نو دغه مال به یې

[43]- المصدر:صحيح البخاري، الكتاب: الزكاة, الباب: اثم مانع الزكاة, رقم الحديث: 1315

د قیامت په ورځ د لغړ سري کمچه مار په ځیر چې دوه نیشونه به لري دده تر غاړه را تاو شي او له وښکپو نه به یې ونیسي بیا به ورته وایې زه ستا مال یم زه ستا خزانه یم، بیا یې دا آیت ولوست: يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ الْآيَةَ (44)

2) عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ جِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ فَلَمَّا رَآنِي مُقْبِلًا قَالَ هُمُ الْأَخْسَرُونَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ فَقُلْتُ مَا لِي لَعَلِّي أُنْزِلَ فِيَّ شَيْءٌ قُلْتُ مَنْ هُمْ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي قَالَ الْأَكْثَرُونَ أَمْوَالًا إِلَّا مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا حَتَّى بَيْنَ يَدَيْهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَمُوتُ رَجُلٌ فَيَدَعُ إِبِلًا أَوْ بَقَرًا لَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهَا إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ وَأَسْمَنَهُ تَطَؤُهُ بِأَخْفَافِهَا وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا كُلَّمَا نَفِدَتْ أُخْرَاهَا أُعِيدَتْ أُولَاهَا حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ (45)

ترجمه: له ابي ذر رضي الله عنه څخه روایت دی وایي نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته په داسې حال کې چې د کعبې شریفې په سیوري کې ناست ؤ راغلم، کله چې یې مخامخ ورتلونکی ولیدم ویې فرمایل: دکعبې په پالونکي مې قسم چې همدوی تاوانیان دي، له ځان سره مې وویل ما له څه دي؟ کېدای شي زما په هکله څه را نازل شوي وي، نو ومې ویل مور او پلار مې له تا قربان څوك دي دوی؟ ویې فرمایل: د مالونو ډېروونکي، مګر هغه څوك نه چې خیراتونه ورکوي تر دې پورې چې مخې، ښي اړخ او کښې اړخ ته یې وشیندي، بیا یې وفرمایل: زما دې قسم په هغه ذات وي چې زما نفس د هغه په لاس کې دی، نه مري یو سړی چې اوښان یا غوایان پریږدي او د هغه زکات یې نه وي ورکړی، مګر دا چې دغه اوښان او غوایان به په ورځ د قیامت له هغه نه چې وو غټ او چاغ وي را به شي په پښو به یې پایمالوي او په ښکرو به یې وهي، کله چې پای ته ورسېږي، لومړنی به بیرته پرې را وګرځي تر څو چې د خلکو تر منځ فیصله وشي.

د زکات راټولول د حکومت دنده ده، په تیرو اسلامي ادوارو کې اسلامي زکات را

[44]- المصدر:صحيح البخاري، الكتاب: الزكاة, الباب: اثم مانع الزكاة, رقم الحديث: 1315

[45]- المصدر:سنن النسائي، الكتاب: الزكاة, الباب: التغليظ في حبس الزكاة, رقم الحديث: 2397

ټولول د حکومت وظیفه وه، له بده مرغه چې په عباسي دور کې دوکه بازي شروع شوه، خلك په ویره کې شول چې حکومت شاید د زکات پیسې سمې ونه کاروي او ځینو علماو داسې فتوی ورکړه چې خلک یې په خپله مستحقینو ته ورکولی شي، له هغه څخه وروسته خلکو د زکات پیسې حکومت ته نه ورکولې او په خپله یې مستحقینو ته زکات ورکول شروع کړل.

په زور سره هم د زکات را ټولول جواز لري حضرت ابوبکر (رض) د زکات نه ورکوونکو خلاف جهاد وکړ، ترهغې پورې چې هغوی یې د زکات ورکولو ته اړ کړل.

په کومو شیانو کې زکات فرض دی او څومره؟

سره له دې چې د زکات اندازه مخکې ذکر شوه دلته یې یو ځل بیا په لنډه توګه تکرارو. اسلامي علماء په دې باندې متفق دي چې په پیسو باندې (2,5%) په کانونو او معدنونو (20%) د تولید یا پیداوار : په باراني مځکه (10%) او په غیر باراني ځمکه (5%) د فابریکې په تو لیداتو هم (10%-5%) لګېدی شي

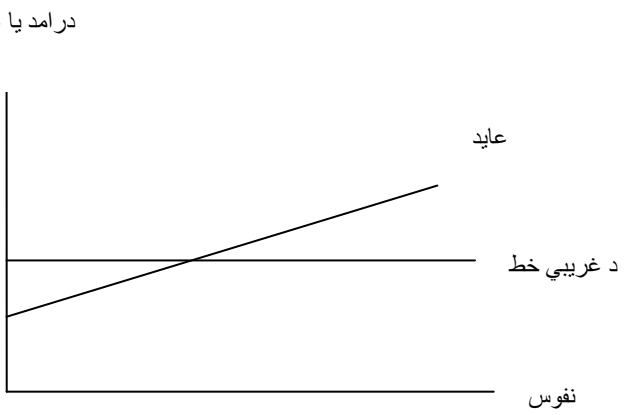

د اسلام له نظره نصاب د زکات د غریبی د خط [46] په وسیله ټاکل کېږي .ټول هغه خلك چې صاحب د نصاب وي یعنې عاید یې د ضروري اړتیاوو له پوره کولو څخه زیات وي، هغوی ددغه غریبی له خط نه بر سیره راځي او زکات ورباندې فرض دی . د غریبی د خط ټاکل یا د هغه مقدار پیسو ټاکل چې د یوه سړي لومړنی اړتیاوې رفع کولی شي په هر هیواد کې مختلف دي او د هغه هیواد په حالاتو او د نومورې شخص په ضروریاتو پورې اړه لري.

خلک ټول دری طبقې دي:

i. یو هغه ګروپ خلك دي چې عاید یې د ژوند اړتیاوې نشي پوره کولی دوی د زکات مستحقین دي

ii. هغه ګروپ خلك چې عاید یې د ژوند اړتیاوې پوره کوي، خو بیا هم صاحب د نصاب نه وي، دا ډله نه زکات ورکوي او نه یې اخلي

iii. هغه خلك چې عاید یې له نصاب نه زیات وي دوی زکات ورکوي .

ا لله پاك په قرآنکریم کې د زکا ت آته مستحقین را ښودلي دي:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللهِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (التوبة**59**)

ترجمه: بې شکه همدا خبره ده چې صدقې (زکات صرفیږي) لپاره د فقیرانو او مسکینانو او عاملانو پرهغه او هغوته چې الفت اچولی شي په زړونو د دوی کې (له

[46]- Poverty Line د عاید هغه اندازه چه د یوه شخص د ژوندي پای کیدو ضرورت رفع کولي شي

اسلام سره، او (صرفيږي) په (خلاصولو) د غاړوکې او پور وړو او په لاره د الله (ج) کې او مسافرانو (چې مال ورسره نه وي،(مقرره او لازم کړی شويده دغه) فريضه (زکات) له (جانبه) د الله (ج) او الله (ج) په هرڅه ښه پوه او د حکمت خاوند دی

اوس دا سوال پيداکږي چې آيا دغه لست ته وسعت ورکول کېدی شي اوکه نه؟ او يا په بل عبارت آيا حکومت د زکات پيسې په نورو حکومتي کارونو کې لکه سړک جوړولو ... مصرف کولی شي او که نه؟

زيات شمير علماء پدې نظر دي چې دغه لست ته وسعت نشو ورکولای، ځکه چې په پورته آيت کې د زکات مستحقين ټاکل او تثبيت شويدي، امام شافعي(رح) استدلال کوي چې د لام تمليك په وجه (للفقراء...) مونږنشو کولی دې لست ته وسعت ورکړو ځکه لام التمليك ملکيت ښيي. مګر ځينې نور علماء بيا وايي چې دغه لست ته وسعت ورکول کېدی شي. هغوی وايي چې په في سبيل الله کې ټول نيك کارونه لکه ښوونځي اوسرك جوړول....او په عاملين کې د حکومت ټول کارکونکي شامل دي.

هغه کسان چې زکات ورکول ورته جوازنلري عبارت دي له والدين (مور او پلار)، خپل ماشومان او کفار، دا ځکه چې يو سړی نشي کولی چې د زکات څخه په خپله ګټه او کار واخلي، د والدينو او خپلې کورنۍ نفقه خو هسې هم پر سړي فرض ده او که چيرې يو سړی د خپلو ماشومانو او والدينو نفقه نشي برابرولی هغه صاحب د نصاب نه دی او پر هغه باندې زکات ورکول لازم نه دي. له دينه علاوه نورو خپلوانو ته نه يوازې دا چې زکات ورکول جواز لري بلکې بهتره هم دی.

زکات او اقتصادي ثبات:

په هر هيواد کې کله ښه اقتصادي حالت وي (اقتصادي رونق، دکار وکسب اوج چې په ښه اقتصادي حالت کې توليدات زيات، بيکاري کمه او عايدات يا درامد زيات وي بالعکس په خراب اقتصادي حالت کې (اقتصادي زوال يا رکود وي) توليدات کميږي، بيکاري زياتيږي او عايد ورسره ښکته کېږي . مونږ دغه اقتصادي حالات په لاندې شکل (دکار او کسب دور يا د اقتصادي فعاليت دور) ښودلای شو.

او ددې لپاره چې اقتصادي حالت اوسط وساتل شي (اقتصادي ثبات) او په لاندې شکل کې هغه په مستقيم خط باندې ښودل شوی مونږ د زکات څخه اغيزمنه استفاده کولی شو. له همدې وجې (د زکات سيستم) له امله ويلی شو چې اسلامي اقتصادي سيستم د غير اسلامي اقتصادي سيستم په پرتله ډير اقتصادي ثبات لري چې ستره وجه يې د زکات موجوديت او له سود څخه منع ده.

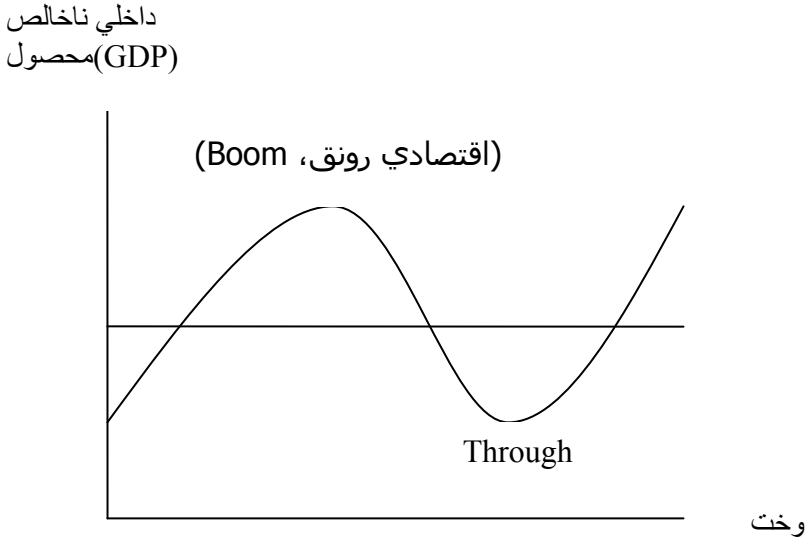

په پورتني شکل کې مونږ په اقتصاد کې د کار او کسب رول، يا د اقتصادي فعاليت رول (Business cycle) وينو.کله چې اقتصاد په رونق کې وي ادکار و بار اوج وي

(Boom)] عمومي تقاضا، توليدات او د وګړو لپاره د روزګار شرايط برابريږي (د بيکارۍ سطحه ورسره ټيټيږي) او په عمومي ډول د خلکو د ژوند سطحه لوړيږي پدې حالت کې ډېر کسان د نصاب خاوندان کېږي او د زکات څخه لاسته راغلې پيسې يا بوديجه زياتيږي، خو په مقابل کې دومره غريبان نه پيدا کېږي چې دغه د زکات ټولې روپۍ وربانديې مصرف شي، نو حکومت کولی شي دغه زياتې او يا تفاضلې پيسې وساتي. او کله چې خراب اقتصادي حالت [اقتصادي بحران، اقتصادي رکود] مينځته راشي بيا نومورې پيسې په کار واچوي. ځکه په خراب اقتصادي حالت کې عمومي توليدات کميږي، د بيکارۍ سطحه لوړيږي او د شيانو د اخستنې عمومي تقاضا کميږي [کله چې د شيانو د اخستنې عمومي تقاضا کمه شي، هغه کمپنۍ چې نومورې تجارتي توکي توليدوي خپل توليد کموي او ډېر کارګران له کاره ګوښه کوي چې دا د بيکارۍ مشکل نور هم زياتوي] . نو حکومت کولې شي چې هغه د زکات ذخيره شوې پيسې په غريبانو وويشي او پدې ډول عمومي تقاضا بيا پورته او دغه بد اقتصادي حالت (اقتصادي رکود يا تنزيل) له مينځه يوسي . خلاصه دا چې د زکات په وسيله مونږ تر ډيره حده د اقتصادي ثبات په ساتنه او مينځته راوړنه کې بريالي کېدی شو.

نوټ: په غوره اقتصادي حالت کې د وګړو عايد (ګټه) زياته وي، نو ځکه د هغوی د لګښت فيصدي راتيټيږي[(MPC) Marginal Propensity to consume] کميږي

بالمقابل په خراب اقتصادي حالت (اقتصادي رکود يا تنزيل)کې څرنګه چې د ډېرو وګړو عايد کميږي نو ډېر خلك د غريبۍ له کربنې نه د لاندې راځي ،که په دغه حالت کې د زکات ذخيره شوې پيسې غريبانو ته ورکړل شي نو عمومي تقاضا ورسره زياتيږي. بايد په ياد ولرو که چيرې د شتمنو خلکو څخه پيسې واخستل شي او غريبو يا نيستمنو خلکو ته ور کړل شي عمومي تقاضا ډېره ورسره لوړيږي ځکه نهايي ميل په مصرف (MPC) او متوسط ميل په مصرف (APC) دواړه لوړيږي.

ځنې خلك دا وايي چې د زکات پيسې غريبان له کار کولو څخه ډډې کولو يا سستۍ

او بيکارۍ ته هڅوي، ځکه دوی وايي چې په مفته د زکات پيسې رارسيږي نو کار کولو ته څه اړتيا؟ خو دغه وهم په ځای نه دی ځکه مسلمانان په دې عقيده دي چې د زکات پيسې يا دولت نا پاکي ده [د زکات ورکولو په وسيله خلك خپل مال پاکوي] نو ځکه زکات اخستونکي کوښښ کوي چې په خپله ډېر کار وکړي تر څو حلال رزق وګټي او ددې جوګه شي چې په خپله غريبو خلکو ته زکات ورکړي.

د زکات او ټکس تر منځ توپير:

- زکات د الله (ج) له اړخه په هر بډای مسلمان فرض دی، خو ټکس د حاکم له خوا په عوامو باندې لګول کېږي، معنی داچې زکات ديني وجيبه ده چې په ورکولو يې ثواب او په نه ورکولو يې عذاب دی.

- د زکات حد (کچه، اندازه) معينه ده، پداسې حال کې چې ټکس حاکم په خپله خوښه لګوي او هر څومره چې وغواړي حد يې لوړولی شي.

- .زکا ت دايمي دی، خو ټکس دايمي نه بلکې موقتي دی او د اړتيا په وخت کې د حکومت له خوا په عوامو لګول کېږي هغه هم هغه وخت کله چې د زکات په وسيله مشکل حل نشي.

- د زکا ت مستحقين الله پاك ټاکلي دي، خو ټکس حاکم په هر ځای کې چې وغواړي مصرفولی شي.

مالیه(ټکس):

په قرآنکريم کې د مالي چارو په برخه کې يوازې د دوو شيانو د اجباري ورکړې امر

شویدی: زکات پر مسلمان او جزیه پر کا فر باندې کوم چې د اسلامي حکومت تر حکم لاندې ژوند کوي. پدې برخه کې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم او لومړي خلیفه (رض) احکام تر همدغو دوو پورې محدود وو, حضرت عمر (رض) د زکات ترځنګ خراج هم ولګولو. د ټکس مسئله له انفاق او صدقې سره تړلی شو، انفاق او صدقه په قرآنکریم کې ذکر شوی، انفاق تقریبا (۶۰) ځلې او زکات او صدقه تقریبا (۳۰) او (۱۵) واړې په قرآنکریم کی ذکر شویدي. نبي کریم صلی الله علیه وسلم مستقیم ټکس نه و لګولی، ځکه چې اړتیا ورته نه وه او د ضرورت (جهاد) په وخت کې او یا بل وخت چې به د وسایلو اړتیا وه نو صحابه کرامو (رض) ته به یې وویل چې دا وسایل برابر کړئ هغوی به په داو طلبانه ډول دا کار کولو.

اوس دا سوال پیداکېږي چې اسلامي دولت د زکا ت تر ځنګ ټکس لګولی شي او که نه؟ نبي کریم صلی الله علیه وسلم په یوه حدیث کې فرمایلي:

،،وفي ا موالکم حق معلوم للسائل والمحروم،،

ترجمه: ستاسو په مالونو کی د سوال کونکي او بې برخې فقیر لپاره په فرض زکات سربیره نور حق هم شته

لدینه دا څر ګندیږي چې حکومت ټکس لګولی شي، امام غزالي په خپل وخت کې د حکومت لخوا د ډېر ټکس لګولو خلاف و، ځکه ده ویل چې دغه زیاتوالی د شریعت مطابق ندی، خو هغه وایي چې حکومت کولی شي د عوامو د ګټې پخاطر د زکات تر څنګ ټکس هم ولګوي او هغه په دوه حالتونو کې:

۱-دهیواد د د فاع او د عوامو د امنیت ساتلو لپاره.

۲-که چیرې اسلامي ټولنه د بډایانو (فیوډال، شتمنو) له اړخه له خطر سره مخ وي او یا که چیرې شتمن یا دولت مند په ټولنه کې د ورورګلوی فضا ګډوډوي.

لکه څرنګه مو چې مخکې وویل ټکس په دوه ډوله دی مستقیم او غیر مستقیم: غیر مستقیم ټکس ددې لپاره لګول کېږي چې د انفاق نړیوال هدف پوره کړی شي. مستقیم ټکس د لوړ عاید او پر دولت لرونکو خلکو لګیږي تر څو عاید په انصاف او عدل سره وویشل شي او د اسلام د انصاف او عدل اصل تطبیق شي. سره له دې چې دغه غیر مستقیم ټکس به په ځینو غریبو او بیوزلو عوامو بوج وي، خو بیا هم حکومت کولی شي چې د زکات او یا د حکومت له بودیجې نه له هغوی سره مرسته وکړي . په لاندې ګراف کې په ټولنه کې مستقیم او غیر مستقیم مالیات دواړه ښودل شویدي او دا په ډاګه شویده چې د زکات له بودیجې نه د حکومت له خوا له غریبانو سره د مرستې (انتقالي پرداخت) په وسیله پر غریبو او بیوزلو خلکو د غیر مستقیم ټکس مضر اثرات جبران کېدلی شي.

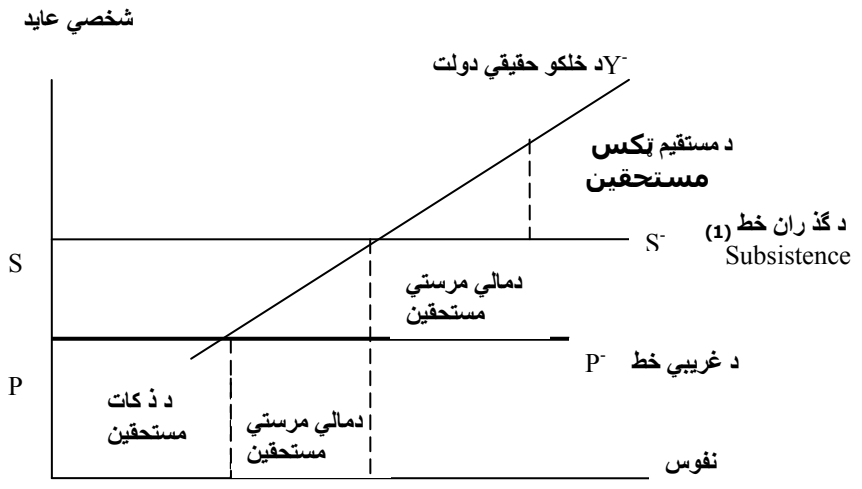

د زکات حد، سبسیډي،مالیاتو(ټکس)

(۱) د ګذران خط (Subsistence Line) د پیسو(عاید) هغه مقدار ښیي چې دومره د ژوند ضروري شیان پرې واخستل شي چې د یوه سړي د ژوندي پاتې کېدلو لپاره بس وي.

هغه خلك چې د غریبې له کرښې نه ښکته دي د زکات اخستلو مستحق دي او په دوی باني ټکس (مستقیم ټکس) نه شته، هغه خلك چې عاید یې د غریبې له کرښې نه پورته وي مګر بیا هم د ژوند ټولې اړتیاوي نشي پوره کولی، دوی ته له حکومتي خزانې څخه مرسته ورکول کېدی شي (انتقالي پرداخت، سبسیډي)، او هغه کسان چې حقیقي دولت (حقیقي درآمد) یې د ګذران خط څخه (Subsistence Line) پورته وي پر هغوی باندې مستقیم ټکس لګیږي.

اسلامي پولي پالیسي (Monetary Policy in Islam):

پولي پالیسي هم د مالي پالیسۍ په شان په اقتصادي پر مختګ او ثبات کې اهم رول لوبوي، د پولي پالیسۍ په سمې کارونې سره مونږ ډېر اقتصادي اهداف لکه د نرخونو ثبات، د عاید منصفانه ویش، د بیکارۍ له مینځه وړل او داسې نور لاسته راوړی شو. پولي سیاست د یوه هیواد د مرکزي بانك چې زمونږ په هیواد کې د افغانستان بانك په نوم یادیږي اداره کېږي.

مرکزي بانګ د پورته ذکر شویو اهدافو د لاسته راوړلو په خاطر ډېرې لارې یا طریقې لري، چې له دې جملې څخه ځنې داسې طریقې دي چې په سود ولاړې دي (دسود کچه کم وی یا زیاته)اسلامي بانك ته دا لارې نه دي خلاصې مګر ددې څخه علاوه نورې لارې چې سود په کې نه وي موجودې دي لکه: د بسپنې نسبت (Rserve Ratio)، د ګټې

شریکوني نسبت (Profit Sharing Ratio)، دقرض ورکونې نسبت (Lending Ration)، د بیا مالي کولو امداد نسبت (Refinance Ration)،او داسې نورې لارې شته چې په وسیله یې اسلامي بانك پولي سیاست په ښه او موثر ډول سره پر مخ بیولی شي، دا په دې معنی چې د سودي لارو په نه کارولو سره د اسلامي بانك موثریت او د پولي سیاست اداره کول نه زیانمن کېږي. په لاندې کرښو کې به د اسلامي بانك په وسیله د پولي سیا ست دکنټرول لارې تر څېړنې لاندې ونیسو:

- **د بیا مالي امداد نسبت (Refinance Ratio):**

د بیا مالي امداد نسبت: د مرکزي بانك له خوا تجارتي بانکونو ته د قرض حسنه، د یوه نسبت دوه واړې تادیه کولو ته وایي کوم چې بانك یې بیرته نشي ترلاسه کولای.

مثلا: که چیرې تجارتي بانکونو ته قرض حسنه ورکړی شی او څنې قرضونه بیرته واپس نه شي، نو مرکزي بانك ددغه تاوان یوه برخه نوموړي بانك ته ورکوي، د مرکزي بانك په وسیله ددغه نسبت بدلون د تجارتي بانکونو د لنډ مهالي قرض ورکونې په قدرت باندې اثر پریباسي.

- **د قرض ورکونې نسبت (Lending Ration):**

د پور ورکوونې نسبت، د قرض حسنه د هغې نسبت څخه عبارت دی چې تجارتي بانکونه په قانوني توګه مجبور دي چې کم ترکمه هغه ټاکل شوی مقدار قرض حسنه ورکړي او ددې کچه د مرکزي بانك لخوا ټاکل کېږي چې د هغو پیسو یو نسبت دی چې عوامو په بانك کې اچولې (Deman Deposti) وي، مثلا بانك د ټولو هغو پیسو چې په کې اچول شوي ۲٪ په لاړمي توګه په قرض ورکړي، دغه نسبت د مرکزي بانك لخوا ټاکل کېږي او په دې سره مرکزي بانك کولی شي چې په اقتصاد یا بازار کې د پیسو عرضه کنټرول کړی شي.

- د ګټې شریکولو نسبت (Profit sharing Ratio)

د تجارتي بانک او پیسو کارونکي یا صنعتکار تر مینځ د ګټې ګډولو نسبت د مرکزي بانک په وسیله کنترول کېدی شي او پدې وسیلې سره مرکزي بانک د پیسو په تقاضا او عرضه باندې اثر پریباسي.

له دې څخه علاوه مرکزي بانک د مضاربوي بودیجې په زیاتولو او یا کمولو سره کولې شي د خپلې بودیجې یوه برخه ګوښې کړي، کومه چې د نورو تجارتي بانکونو سره د مضاربوي پانګې په ډول سره کارول کېدی شي.

- مرکزي بانک کولی شي چې د ګټې شریکونې باند (سکوک) مارکېټ ته وړاندې کړي او په دې وسیلې سره د پیسو تقا ضا او عرضه کنټرول کړي

ماخذونه

References

1. Quran karim [د قرانکریم کمپیوټري سافټویر]

د قرآنکریم د مبارکو آیتونو ترجمه له قرانکریم څخه [قرانکریم ترجمه او تفسیر په پښتو ژبه کې، چې د سعودي عربستان لخوا چاپ شویدی] اخستل شوې تر څو له غلطیو او اشتباه څخه مخنیوی شوی وي

2. Sahahi Sitha (Ahadith) کمپیوټري سافټویر

3. IIE's Blueprint of "Islamic Financial System"؛

4. Dr,Tahir Mansory, "Islamic Law of Contract and Business Transactions"

5. Prof.Abdul Hameed Dar and Pro. Main Muhammad Akram "Islamic Economics"

6. Mivhael P.Todaro ,Stephen C. Smith "Economic Development"

7. Studies in the science of Islamic Economic, Abdurhaman Usri

۸- اسلام مین رباکې حرمت اور بلا سود بینکاري ، دکتور غازي، د نړیوال اسلامي پوهنتون (رئیس).

۹- د اسلامي اقتصاد تر نامه لاندې کنفرانسونو کې د مختلفو اقتصاد پوهانو لخوا وړاندې شوې مقالې

۱۰- د انټرنیټ څنې ویب پاڼې . پای

و من الله التوفیق